

Sekreti
i
Qytetërim
Hyjnor

'Abdu'l-Bahá

Sekreti
i
Qytetërimet
HYJNOR

Original Title:

'Abdu'l-Bahá, The Secret of Divine Civilization

published by: Bahá'í Publishing Trust, U.S.A. 1990

Text: Albanian

PËRKTHYER E BOTUAR NËN KUJDESEN E KOMITETIT TË BOTIMEVE BAHÁ'Í

© Asambleja Shpirtërore Kombëtare
e Bahá'í-ve të Shqipërisë
Rruga e Dibrës 59 – Tiranë
Botimi i parë 2003 – 160 E.B.

H Y R J E

Kurrë karakteri shpirtëror i qytetërimit të vërtetë nuk është reveluar në të tilla rrethana të jashtëzakonshme nga një autor kaq i kualifikuar si në këtë tekst të ‘Abdu’l-Bahá-it.

I shkruar në vitin 1875, teksti origjinal persisht u litografua në Bombej më 1882. Përkthimi i parë anglisht u botua në Londër, më 1910, dhe më pas në Çikago, më 1918, nën titullin *Forcat misterioze të qytetërimit*. Përkthimi i tanishëm nga Marziel Gail, një përkthim më i kujdesshëm, pasqyron zotërimin mjeshtëror të të dyja gjuhëve nga një autor i kompletuar, i ati i të cilit ishte pers dhe e ëma amerikane, dhe që kishte jetuar për vite të tëra në të dy vendet.

Emri i ‘Abdu’l-Bahá-it fitoi një famë të pashoqe në mbarë Lindjen e Perëndimin, një simbol urtie, fisnikërie, heroizmi dhe përkushtimi të plotë ndaj kauzës së unitetit e të paqes universale. Emri i tij është një titull që do të thotë “Shërbëtori i Bahá-it” (dmth, Shërbëtori i Bahá’u’lláh-ut).

Lindur në Persi më 23 maj 1844, djali i madh i Bahá’u’lláh-ut, ‘Abdu’l-Bahá-i pa dritën atë ditë që Ali-Muhameti, i njohur si Báb-i, shpalli misionin e Tij: fillimin e një Dispensacioni të ri fetar dhe përgatitjen e rrugës për ardhjen e Bahá’u’lláh-ut, Krijuesit të Revelacionit Bahá’í.

‘Abdu’l-Bahá-i ishte vetëm gjashtë vjeç kur Báb-i u martirizua në Tavriz, tetë vjeç kur Bahá’u’lláh-u, me urdhër të Shahut, u burgos në një birucë në Teheran, dhe pak muaj më pas shoqëroi Bahá’u’lláh-un në syrgjynosjen e Tij në Bagdad. Nisi kështu për ‘Abdu’l-Bahá-in një periudhë syrgjynosjesh e burgimesh që vazhdoi deri në vitin 1908. Nga Bagdadi Bahá’u’lláh-u, familja dhe shërbyesit e Tij u çuan në Konstantinopojë, nga Konstantinopoja në Adrianopojë dhe nga Adrianopoja në fortesën-burg të Akkasë në Tokën e Shenjtë, ku Bahá’u’lláh-u ndërroi jetë më 1892. Gjatë gjithë kësaj periudhe ‘Abdu’l-Bahá-i, i kalitur në fatin e mbrapshtë, ngadhnjimtari në shpirt, shfaqti gjithnjë e më shumë ato veti e aftësi mbi të cilat Bahá’u’lláh-u mbështeti të ardhmen e Fesë së Tij Botërore, duke e emëruar në Testamentin e Tij ‘Abdu’l-Bahá-in si Shembullin e jetës fetare, Interpretuesin e Fjalës së Tij dhe Qendrën e Besëlidhjes së Tij me njerëzimin.

Nga viti 1892 deri në vitin 1908, ‘Abdu’l-Bahá-i iu nënshtrua një shtypjeje shumë të egër dhe u lirua më në fund nga revolucioni në Turqi, që liroi të gjithë të burgosurit politikë të dënuar nga Sulltani.

Qe Gjenerali Elënbi [Allenby], pushtuesi ushtarak i Palestinës në Luftën e Parë Botërore, ai që, me urdhër të Ministrit të Jashtëm të Britanisë, Lordit Balfur [Balfour], mori masa për të siguruar mbrojtjen e Tij.

Nga viti 1911 deri në vitin 1913 ‘Abdu’l-Bahá-i udhëtoi përmes Evropës dhe Amerikës së Veriut, duke vizituar bashkësitë lokale Bahá-i, duke mbajtur fjalime publike në shoqata për paqen, universitete, kisha, kuvende zezake e sinagoga, duke bërë takime me personalitete të shquara të qeverisë, të jetës klerikale e arsimore dhe duke shpallur me anë të shembullit e të bisedave elokumente parimet e paqes universale. Lista e këtyre personaliteteve të shquara është tepër e gjatë për ta përfshirë këtu, por pritja që iu rezervua ‘Abdu’l-Bahá-it në Perëndim mund të ilustron duke përmendur, midis mjaft të tjerëve, Kryepeshkopin Uilbërfors [Wilberforce], të Përndershmin R.J. Kempbell [Reverend R. J. Campbell], Lordin Lemington [Lamington], Sër Majkëll Sedlër [Sir Michael Sadler], Maharaxhahët e Xhalavarit e të Rajputanës, Profesor E. G. Braunin [Browne] dhe Profesor Petrik Gedsin [Patrick Geddes], në Londër; Ministrin Persian, Ambasadorin Turk, “ofiçarët kishtarë të degëve të ndryshme të Pemës së Krishterë”, në Paris; Profesor Erminius Vembërin [Arminius Vambery], anëtarë të ndryshëm të Parlamentit, Kontin Albert Aponi [Apponyi], Prelatin Aleksandër Gisë-uajn [Alexander Gieswein] dhe Profesor Ignatius Goldziher, në Vienë; dhe në Amerikë Dr. Dejvid Starr Xhordën [David Starr Jordan], Rabinin Stefën Uaiz [Stephen Wise], Aleksandër Grehëm Bell [Alexander Graham Bell], të Nderuarin Franklin MekVih [Hon. Franklin MacVeagh], Admiralin Piri [Peary], Rabindranat Tagorin [Rabindranath Tagore].

Ndër bisedat e regjistruara dhe shkrimet e ‘Abdu’l-Bahá-it që transmetojnë të paprekur thelbin e mesazhit të Tij për Perëndimin përfshihen fjalimet e mbajtura në Siti Templ [City Temple] të Londrës, në Universitetin e Stenfordit [Stanford University] në Kaliforni, në Tempullin Emanuel [Temple Emmanuel] në San Francisko, Letra e Tij drejtuar Komitetit për një Paqe të Qëndrueshme në Hagë dhe Letra e Tij drejtuar shkencëtarit zviceran të ndjerit Dr. Forel. Në mjaft biseda publike në Shtetet e Bashkuara Ai i bëri thirrje Amerikës t’i udhëheqin kombet drejt paqes, drejtësisë dhe rendit shoqëror.

Në *Përgjigje për Disa Pyetje*, Laura Barni [Laura Barney] ka regjistruar me kujdes përgjigjet e ‘Abdu’l-Bahá-it për pyetje lidhur me Profetët, me fatin e njeriut, atributet dhe aftësitë e tij, me pavdekësinë dhe jetën pas vdekjes, përgjigje që gjithmonë janë pritur me shumë interesim si një hyrje ideale për këtë epokë të re feje universale.

Misioni i përmbushur aq besnikërisht nga ‘Abdu’l-Bahá-i nga viti 1892 deri në vitin 1921 si Kreu i Bashkësisë Botërore Bahá’í, sado fatlum që ishte, nuk ka të bëjë drejtpërsëdrejti me përmbajtjen e këtij libri.

Sekreti i Qytetërimit Hyjnor është një mesazh që u drejtohet sundimtarëve dhe popullit të Persisë....

Lexuesi perëndimor me siguri do ta verë re se ‘Abdu’l-Bahá-i ka përdorur pasazhe nga Kurani për të mbështetur domethëniet shpirtërore të temës së Tij dhe për të ngulitur thirrjen e Tij te kombi islamik i Persisë. Duke qenë se Kurani është pak i njohur në Perëndim, këto pasazhe do të shërbejnë edhe për ta njohur më mirë lexuesin perëndimor me Librin e Shenjtë të popujve arabë e persian, në një kohë kur është tepër e nevojshme që Evropa dhe Amerika ta kuptojnë Lindjen.

Horës Holi [Horace Holley]

4 korrik 1956

S H Ě N I M
PËR BOTIMIN E LIBRIT TË ‘ABDU’L-BAHÁ-IT “SEKRETI I
QYTETËRIMIT HYJNOR” NË GJUHËN SHQIPE

Përkthimi i librit të ‘Abdu’l-Bahá-it “Sekreti i Qytetërimit Hyjnor” në gjuhën shqipe është bërë nga anglishtja.

Për të lehtësuar leximin dhe përdorimin e librit nga lexuesi shqiptar, në botimin shqip janë pasur parasysh disa momente specifike që po i rendisim këtu poshtë:

1. Çdo paragraf i tekstit të librit ka përbri në të majtë një numër që shkon progresivisht duke u rritur nga 1 deri në 208. Kjo ndihmon për ta bërë më të përdorshëm librin, kur është nevoja për t’iu referuar një fragmenti a pjese të caktuar, si dhe për përdorimin e treguesit tematik të vendosur në fund të vëllimit. Për rrjedhojë, numrat që jepen në treguesin tematik për çështjet e ndryshme nuk janë ato të faqeve të librit, por të paragrafëve të numëruar.

2. Një problem që krijon vështirësi të caktuara është ai i leximit shqip të emrave e të termave të huaj, sidomos të atyre me prejardhje nga persishtja e arabishtja. Në transkriptimin në anglisht të këtyre të fundit është pasur parasysh që ato të tingëllojnë sa më afër origjinalit me aq sa e lejon gjuha angleze. Për leximin e emrave e të termave të huaj në gjuhën shqipe është vepruar si më poshtë:

a) Emrat perëndimorë të personave të ndryshëm janë dhënë ashtu siç shqiptohen në gjuhën shqipe dhe po aty në kllapa është dhënë si shkruhen në origjinal. Duke qenë se emra të tillë në libër nuk janë shumë, kjo nuk do ta rëndojë tekstin e përkthimit.

b) Për emrat e termat me origjinë nga gjuhët lindore si persishtja e arabishtja janë ndjekur dy kritere:

Së pari, emra që janë futur e kanë zënë vend në gjuhën shqipe gjatë shekujve të sundimit osman në Shqipëri, të tillë si Muhameti, Kurani e të tjerë, janë lënë në formën e pranuar tashmë në shqipe, pa iu referuar fare transkriptimit të tyre në gjuhën angleze. Po kështu, emra njerëzish të përhapur në Shqipëri, si Ali, Halit, Riza, Shaban e të tjerë janë dhënë ashtu siç kanë hyrë në shqipen. Natyrisht, emrat e vendeve jepen gjithashtu siç përdoren në shqip.

Së dyti, emrat e termat e tjerë nga gjuhët lindore janë dhënë në tekst ashtu siç shqiptohen në gjuhën shqipe duke u nisur nga transkriptimi i tyre në anglisht. Në fund të vëllimit, pas treguesit tematik, ka një listë të këtyre emrave e termave në rend alfabetik siç janë dhënë në përkthimin shqip dhe të transkriptimit të tyre në anglisht.

Sekreti
i
Qytetërimet
Hyjnor

[1] Në emër të Perëndisë Zemërdhembshurit, të Mëshirshmit

[2] Lëvduar e falënderuar qoftë Zoti që, nga të gjitha realitetet që ekzistojnë, zgjodhi realitetin e njeriut dhe e nderoi atë me mendje e urti, dy dritat më të shkëlqyeshme në të dyja botët. Me anë të kësaj dhuntie të madhe, Ai ka derdhur në çdo epokë mbi pasqyrën e krijimit trajta të reja e të mahnitshme. Në qoftë se e shohim objektivisht botën e qenies, do të duket qartë se nga epoka në epokë tempulli i ekzistencës është zbukuruar vazhdimisht me një hir të ri dhe është stolisur me një ndriçim në ndryshim të përhershëm, që rrjedhin nga urtia dhe fuqia e mendimit.

[3] Kjo emblemë supreme e Perëndisë është e para në renditjen e krijimit dhe e para për nga rangu, duke pasur përparësi mbi të gjitha gjërat e krijuara. Për këtë dëshmon Tradita e Shenjtë “Para çdo gjëje tjetër, Perëndia krijoi mendjen”. Që nga agui i krijimit, ajo u krijua për t’u shfaqur në tempullin e njeriut.

[4] I shenjtëruar është Zoti, Që me rrezet verbuese të kësaj fuqie të çudistshme, qiellore, ka bërë që botën tonë të errësirës ta kenë zili botët e dritës: “Dhe toka do të ndritë me dritën e Zotit të saj”.¹ I shenjtë e i lartësuar është Ai Që e ka bërë natyrën e njeriut të jetë agimi i kësaj mirësie të paanë: “Perëndia i mëshirshëm i ka mësuar Kuranin, ka krijuar njeriun dhe i ka mësuar atij të folurit”.²

[5] O ju që keni mend për të njohur! Ngrini lart me lutje duart drejt qiellit të të vetmit Perëndi dhe qëndroni të përvuajtur e të përunjur para Tij, dhe falënderojeni Atë për këtë dhunti supreme, dhe lutjuni Atij të na ndihmojë derisa, në këtë epokë të sotme, shtytje hyjnore të rrezatojnë nga ndërjegjja e njerëzimit dhe që flaka e ndezur nga Perëndia, e cila i është besuar zemrës njerëzore, kurrë të mos shuhet.

[6] Vëreni me kujdes: të gjitha këto dukuri aq të larmishme, këto koncepte, kjo dije, këto procedura teknike e sisteme filozofike, këto shkenca, arte, industri e shpikje – të gjitha janë produkt i mendjes njerëzore. Kushdo që ka shkuar më thellë në këtë det të paanë, ka arritur të shquhet mbi të tjerët. Lumturia dhe krenaria e një kombi qëndrojnë këtu: të ndritin si dielli në qiellin e lartë të dijes. “A do të trajtohen njëlloj ata që dinë dhe ata që nuk dinë?”³ Dhe nderi e shquarsia e njeriut qëndrojnë në këtë: që midis morisë së njerëzve të botës të bëhet burim mirëqenieje shoqërore. A ka dhunti më të madhe se kjo, që një njeri, duke

¹ Kurani 39:69.

² Kurani 55:1-3.

³ Kurani 39:12.

parë brenda vetes së tij, të zbulojë se, falë hirit konfirmues të Perëndisë, është bërë shkak paqeje e mirëqenieje, lumturie e përfitimi për njerëzit e tjerë? Jo, për të vetmin Perëndi të vërtetë, nuk ka gëzim më të madh, nuk ka kënaqësi më të plotë.

[7] Për sa kohë akoma do të endemi në krahët e pasionit e të dëshirave të kota; për sa kohë akoma do t'i shpenzojmë ditët tona si barbarë të zhytur në injorancë e neveri? Perëndia na ka dhënë sy, që të shohim botën rreth nesh e të kapim çdo gjë që çon përpara qytetërimin dhe artet e të jetuarit. Na ka dhënë veshë që të dëgjojmë e të përfitojmë nga urtia e të diturve dhe e filozofëve dhe të ngrihemi për ta mbështetur e praktikuar atë. Shqisat dhe aftësitë na janë dhuruar për t'ia përkushtuar shërbimit në të mirën e përgjithshme; kështu që ne, të shquar mbi të gjitha format e tjera të jetës për kuptueshmëri e arsye, të përpiqemi gjithmonë e në të gjitha frontet, i madh a i vogël, i zakonshëm a i jashtëzakonshëm qoftë rasti, derisa të gjithë njerëzit të mblidhen të sigurt në kështjellën e pamposhtur të dijes. Duhet të ndërtojmë vazhdimisht baza të reja për lumturinë njerëzore dhe të krijojmë e mbështesim mjete të reja për këtë qëllim. I shkëlqyer e i nderuar është njeriu që ngrihet për të përmbushur përgjegjësitë e veta; mjeran e i përçmuar është kush mbyll sytë ndaj mirëqenies së shoqërisë dhe e harxhon kot jetën e tij të çmuar duke rendur pas interesave të veta egoiste e përfitimeve vetjake. Lumturia supreme i përket atij që, hipur mbi kalin e impenjimit fisnik, sulet në arenën e qytetërimit e të drejtësisë dhe sheh shenjat e Perëndisë në botë e në shpirtin njerëzor. “Ne sigurisht do t’u tregojmë atyre shenjat Tona në botë dhe në vetë veten e tyre”.⁴

[8] Dhe mjerimi më i madh i njeriut është ky: që ai të jetojë i plogësht, apatik, i mpirë, i dhënë vetëm pas orekseve të veta të ulëta. Kur është i tillë, ai e mban qenien e tij të zhytur në injorancën e barbarinë më të thellë, duke rënë më poshtë se bishat e egra. “Ata janë si kafshë, madje shkojnë më tej ... Sepse kafshët më të këqia në sytë e Perëndisë janë të shurdhërit, ata që s’kanë gojë e që nuk kuptojnë”.⁵

[9] Ne duhet të ngrihemi të vendosur dhe të kapemi pas atyre mjeteve që mbështesin paqen, mirëqenien e lumturinë, dijen, kulturën e industrinë, dinjitetin, vlerën dhe pozitën e mbarë racës njerëzore. Kështu, falë ujërave përtëritëse të qëllimeve të pastra e të përpjekjeve altruiste, toka e mundësive njerëzore do të çelë boçet e përsosurisë së vet të fshehur e lule të vetive të lavdërueshme, dhe do të lidhë frute e do të çelë

⁴ Kurani 41:53.

⁵ Kurani 7:178; 8:22.

lule derisa të konkurrojë atë trëndafilishte të dijes që u përkiste stërgjyshërve tanë. Atëherë kjo tokë e shenjtë e Persisë do të bëhet në çdo pikëpamje vatra e përsosurive njerëzore, që reflekton si në një pasqyrë tërë veshjen kalorësiake të qytetërimit të botës.

[10] Lëvduar e nderuar qoftë Agimi i urtisë Hyjnore, Vendagimi i Revelacionit (Muhameti) dhe linja e shenjtë e pasardhësve të Tij, sepse falë përhapjes së gjerë të rrezeve të urtisë së Tij të përkryer, të dijes së Tij universale, ata banorë të egër të Jatribës (Medinës) e të Baḥās (Mekës), në mënyrë të mrekullueshme e brenda një kohe aq të shkurtër, u nxorrën nga gremina e injorancës, u ngjitën në majat e diturisë dhe u bënë qendra të arteve, të shkencave e të përsosurive njerëzore dhe yje lumturie e qytetërimi të vërtetë, që ndritin mbi horizontet e botës.

[11] Madhëria e Tij Shahu ka vendosur në kohën e tanishme [1875] të bëjë realitet përparimin e persianëve, mirëqenien e sigurinë e tyre dhe lulëzimin e vendit të tyre. Ai me vetëdashje u ka ofruar ndihmë nënshtetasve të tij, duke treguar energji e paanësi, duke shpresuar se me dritën e drejtësisë mund të bëjë që Iranin ta kenë zili Lindja e Perëndimi dhe që ai zjarr i bukur i cili ka karakterizuar epokat e para të mëdha të Persisë të rrjedhë përsëri në venat e popullit të saj. Siç është e qartë për atë që kupton, për këtë arsye Ai që shkruan këto radhë ka ndier nevojën të hedhë në letër, vetëm për hir të Perëndisë dhe në nderim të kësaj përpjekjeje fisnike, një traktat të shkurtër për disa çështje të ngutshme. Për të treguar se qëllimi i tij i vetëm është të mbështesë mirëqenien e përgjithshme, Ai e lë në heshtje emrin e Vet.⁶ Duke qenë i bindur se udhërrëfimi drejt ndershmërisë është në vetvete një akt ndershmërie, Ai u ofron bijve të vendit të Vet këto pak fjalë si këshilla, të thëna vetëm për hir të Perëndisë dhe në frymën e një miqësie besnike. Zoti ynë Që di gjithçka dëshmon se ky Shërbëtor nuk kërkon asgjë veç asaj që është e drejtë dhe e mirë; sepse Ai, shtegtar në shkretëtirën e dashurisë së Perëndisë, ka ardhur në një mbretëri ku dora e mohimit ose e miratimit, e lavdërimit ose e qortimit, nuk e prek dot. “Ne i ushqejmë shpirtrat tuaj për hir të Perëndisë; Ne nuk kërkojmë nga ju as shpërblim as falënderim”.⁷

⁶ Teksti origjinal persian i shkruar më 1875 nuk kishte emër autori, dhe përkthimi i parë anglisht i botuar më 1910 në titullin *Forcat misterioze të qytetërimit thotë vetëm*”Shkruar në persisht nga një filozof i shquar Bahá’í”.

⁷ Kurani 76:9.

[12] *“E mbuluar është dora, por pena me urdhër shkruan;
Përpara sulet kali, por kalorësin syri s’e shquan”.*

[13] O popull i Persisë! Vështro ato faqe të lulëzuara që flasin për një tjetër ditë, për një kohë të shkuar tashmë të largët. Lexoji ato e mahnitu; shih pamjen e madhe. Në atë kohë Irani ishte zemra e botës; ishte pishtari i shndritshëm që flakëronte në mbarë njerëzimin. Pushteti dhe lavdia e tij ndritnin si agimi në horizontet e botës, dhe ndriçimi i diturisë së tij i përhapte rrezet e veta mbi Lindjen dhe Perëndimin. Nami i perandorisë së gjerë të atyre që mbanin kurorën e tij kishte arritur madje edhe midis banorëve të rrethit arktik dhe fama e pranisë hijerëndë të Mbretit të Mbretërve kishte përunjur sundimtarët e Greqisë e të Romës. Filozofët më të mëdhenj të botës mahniteshin me urtinë e qeverisjes së tij dhe sistemi politik i tij ishte bërë model për të gjithë mbretërit e të katër kontinenteve që njiheshin në atë kohë. Ai shquhej midis të gjithë popujve për gjerësinë e zotërimeve të tij dhe nderohej nga të gjithë për kulturën dhe qytetërimin e vet të çmuar. Ai ishte si boshti i botës, burim e qendër e shkencave dhe arteve, gurrë e shpikjeve dhe e zbulimeve të mëdha, minierë e pasur e virtyteve dhe e përsosurive njerëzore. Intelekti dhe urtia e shtetasve të këtij kombi të shquar linin pa mend popujt e tjerë, shkëlqimi dhe gjenia e hollë që karakterizonin tërë këtë racë fisnike ngjallnin zili në mbarë botën.

[14] Përveç asaj që është e dokumentuar në historitë e Persisë, në Dhiatën e Vjetër, të njohur sot midis të gjithë popujve evropianë si Tekst i shenjtë e kanunor, thuhet se në kohën e Kirit, të quajtur në veprat iraniane Bahmani i biri i Isfandjarit, të treqind e gjashtëdhjetë divizionet e Perandorisë Persiane shtriheshin nga kufijt e brendshëm të Indisë e të Kinës deri në skajet më të largëta të Jemenit e të Etiopisë.⁸ Kronikat e grekëve tregojnë gjithashtu se ky mbret krenar marshoi kundër tyre me një ushtri të panumërt dhe i bëri pluhur zotërimet e tyre deri atëherë ngadhnjimore. Ai bëri të lëkunden shtyllat e të gjitha qeverive; sipas asaj vepre arabe me autoritet që është historia e Abul-Fidait, ai pushtoi gjithë botën e njohur. Në të njëjtin tekst, si dhe në të tjera, është shkruar gjithashtu se Firajduni, mbret i Dinastisë Pishdadijan, i cili ishte me të vërtetë i pashoq midis gjithë sundimtarëve paraardhës e pasardhës të tij për nga përsosuritë e veta, aftësia e të gjykuarit, gjerësia e dijeve dhe fitoret e tij të pandërprera, e ndau gjithë botën e njohur midis tre djemve të tij.

[15] Siç vërtetohet nga analet e njerëzve më të shquar të botës, qeveria e parë që u vendos mbi tokë, perandoria më e madhe e organizuar midis kombeve ishin fronti dhe kurora e Persisë.

⁸ 2 Kronikat 36:22-23; Ezra 1:2; Esteri 1:1; 8-9; Isaija 45:1, 14; 49:12.

[16] O popull i Persisë! Zgjohu nga gjumi i dehjes! Shkundu nga plogështia! Gjyko me drejtësi: a mund të lejojë diktati i nderit që kjo tokë e shenjtë, dikur gurrë e qytetërimit botëror, burim lavdie e gëzimi për mbarë njerëzimin, zili e Lindjes dhe e Perëndimit, të vazhdojë të mbetet objekt keqardhjeje, që e mëshirojnë të gjithë popujt? Ti ishe dikur më fisniku midis popujve: a do të lejosh ti që historia e sotme të lerë trashëgim për të gjitha epokat degjenerimin e saj të tanishëm? A do të pranosh ti në mënyrë të heshtur zvetënimin e sotëm të saj, që dikur ishte toka e dëshirës së të gjithë njerëzve? A duhet që, për shkak të kësaj plogështie të përçmuar, të kësaj paaftësie për të luftuar, të kësaj injorance të plotë, ajo të renditet midis kombeve më të prapambetura?

[17] A nuk ishte populli i Persisë, në ditë të shkuara prej kohësh, koka dhe pararoja e intelektit dhe e urtisë? A nuk shkëlqeu ai, me hir të Perëndisë, si ylli i ditës nga horizontet e dijes Hyjnore? Si është e mundur që sot të jemi të kënaqur me këtë gjendje të mjerueshme, të pushtuar prej pasionesh të shthurura, të verbër ndaj lumturisë supreme, ndaj asaj që është e pëlqyeshme në sytë e Perëndisë, dhe të jemi dhënë tërësisht pas interesave tona egoiste, duke rendur pas përfitimesh të ulëta vetjake?

[18] Kjo më e bukura tokë ishte dikur një fanar që përhapte rrezet e dijes Hyjnore, të shkencave e të artit, të fisnikërisë e të arritjeve të larta, të urtisë e të guximit. Sot, për shkak të përtacisë e të letargjisë së njerëzve të saj, të topitjes së tyre, të jetës së tyre të padisplinar, të mungesës së krenarisë e të ambicjeve, fatet e saj të shndritshme janë eklipsuar tërësisht, drita e saj është kthyer në errësi. “Të shtatë qiejt dhe të shtatë tokat vajtojnë për të fuqishmin që ka rënë poshtë”.

[19] Nuk duhet menduar se njerëzve të Persisë u mungon në vetvete inteligjenca, ose se për nga perceptimi dhe të kuptuarit, mprehtësia e lindur, intuita dhe urtia, ose aftësia e lindur, ata qëndrojnë më poshtë se të tjerët. Mos e dhëntë Perëndia! Në të kundërtën, ata gjithmonë ua kanë kaluar popujve të tjerë për nga dhuntitë e dhëna qysh në lindje. Për më tepër, vetë Persia nga pikëpamja e klimës së butë dhe e bukurive natyrore, e avantazheve gjeografike dhe e tokës së saj të pasur, është e bekuar në shkallën më të lartë. Ajo që i duhet asaj në mënyrë të ngutshme është, pra, reflektimi i thellë, veprimi i vendosur, arsimi, frymëzimi dhe inkurajimi. Populli i saj duhet të bëjë përpjekje të mëdha dhe të zgjohet krenaria e tij.

[20] Sot, në të pesë kontinentet e globit, Evropa dhe pjesa më e madhe e Amerikës janë me famë për ligj e rend, qeverisje e tregti, art e industri, shkencë, filozofi e arsim. E, pra, në lashtësi ata popuj ishin më të egrit në botë, më injorantët e më brutalët. Madje ata i cilësonin me përbuzje si barbarë, dmth krejt të pagdhundur e të paqytetëruar. Për më tepër, që nga shekulli i pestë pas Krishtit deri në të pesëmbëdhjetin, në periudhën që quhet Mesjeta, midis popujve të Evropës u zhvilluan të tilla

luftëra të tmerrshme e kryengritje të egra, të tilla përleshje të pamëshirshme e veprime të lláhtarshme, saqë evropianët me të drejtë i quajnë ata dhjetë shekuj si Kohët e Errëta. Bazat e përparimit e të qytetërimit të Evropës në fakt u hodhën në shekullin e pesëmbëdhjetë të epokës së krishterë dhe që nga ajo kohë, nën shtytjen e mendjeve të mëdha dhe si rezultat i zgjerimit të kufijve të dijes, i përpjekjeve energjike e ambicioze, ka ardhur duke u zhvilluar kultura e saj që shohim sot.

[21] Sot, me hir të Perëndisë dhe falë ndikimit shpirtëror të Manifestimit të Tij universal, sundimtari i drejtë i Iranit e ka mbledhur popullin e tij nën strrehën e drejtësisë dhe sinqeriteti i qëllimeve të tij është shfaqur në veprime prej mbreti. Duke shpresuar që mbretërimi i tij të konkurrojë të kaluarën e lavdishme, ai është përpjekur të vendosë paanësinë e drejtësinë, të çojë përpara arsimin dhe procesin e qytetërimit kudo në këtë tokë fisnike, të shndërrojë nga mundësia në realitet çdo gjë që siguron progresin e saj. Deri më sot nuk kishim parë ndonjë monark, që mban në duart e veta të sigurt frerët e punëve dhe nga impenjimi fisnik i të cilit varet mirëqenia e të gjithë nënshtetasve të tij, të bëjë çmos, siç i ka hije një babai dashamirës, për të edukuar e shkolluar popullin e vet, duke u përpjekur t'u sigurojë njerëzve mirëqenien e qetësinë e mendjes dhe duke treguar kujdesin e duhur për interesat e tyre; prandaj ky Shërbëtor dhe ata që janë si Ai kanë heshtur. Por tani, për ata që kuptojnë është e qartë se Shahu me dashjen e tij ka vendosur të ngrejë një qeveri të drejtë dhe të sigurojë përparimin e të gjithë nënshtetasve të tij. Qëllimi i tij i nderuar ka frymëzuar, për rrjedhojë, këtë deklaratë.

[22] Është me të vërtetë e çuditshme që, në vend të falënderimit për këtë bujari, që vjen sigurisht nga hiri i Perëndisë Fuqiptotë, në vend që të ngrihen të gjithë së bashku në shenjë mirënjohjeje e entuziazmi dhe të lutën që këto qëllime fisnike të shumohen nga dita në ditë, në të kundërtën disa njerëz që e kanë mendjen të zvetënuar nga motive vetjake dhe perceptimin të errësuar nga egoizmi e mendjemadhësia, që i kanë vënë energjitë e veta në shërbim të pasioneve të tyre dhe që krenaria u ka degjeneruar në dëshirë për pushtet, kanë ngritur flamurin e kundërshtimit dhe janë ankuar me të madhe. Deri tani bënë fajtor Shahun që nuk i ishte përveshur me nismën e tij punës për mbarëvajtjen e popullit të vet dhe nuk ishte përpjekur të sillte paqen e mirëqenien. Tani që ai ka ndërmarrë këtë projekt të madh, ata e kanë ndryshuar tonin. Disa thonë se këto janë metoda ekstravagante moderne e izma të huaja, krejt të papërshtatshme për nevojat e sotme dhe zakonet e nderuara të Persisë. Disa të tjerë kanë grumbulluar masat e braktisura, që asgjë nuk dinë për fenë ose ligjet dhe parimet bazë të saj, prandaj nuk kanë aftësi për të bërë dallimin, dhe u thonë atyre se këto metoda moderne janë praktika të popujve paganë, se ato janë në kundërshtim me kanunet e nderuara të besimit të vërtetë, dhe

shtojnë thënien “Ai që imiton një popull është njëri prej tyre”. Një grup ngul këmbë se reforma të tilla duhet t’i nënshtrohen një debati të gjerë, se duhet proceduar hap pas hapi dhe se ngutja është e palejueshme. Disa të tjerë thonë se duhen adoptuar vetëm masa të shpikura nga vetë persët, të cilët vetë duhet të reformojnë administratën e tyre politike, sistemet e tyre shkollore e gjendjen e kulturës së tyre, dhe se nuk është nevoja të huazohen përmirësime nga kombe të tjera. Me një fjalë, çdo fraksion ndjek iluzionin e vet të posaçëm.

[23] O popull i Persisë! Për sa kohë akoma do të endesh? Për sa kohë akoma do të vazhdojë pështjellimi? Për sa kohë akoma do të vazhdojë ky konflikt opinionesh, ky antagonizëm i kotë, kjo injorancë, ky refuzim për të menduar? Të tjerët janë syhapur, kurse ne bëjmë gjumë pa ëndrra. Kombe të tjera po bëjnë të gjitha përpjekjet për të përmirësuar gjendjen e tyre; kurse ne jemi zënë në grackën e dëshirave tona e të vetëkënaqjes sonë dhe në çdo hap pengohemi në një kurth të ri.

[24] Perëndia Na është dëshmitar se nuk kemi qëllime të tjera në zhvillimin e kësaj teme. Ne nuk kërkojmë favorin e askujt, as përiqemi të tërheqim dikë në anën Tonë ose të nxjerrim ndonjë përfitim material. Ne flasim vetëm si ai që dëshiron me gjithë shpirt pëlqimin e Perëndisë, sepse e kemi larguar shikimin Tonë nga bota e nga njerëzit e saj dhe kemi kërkuar strehë në kujdesin mbrojtës të Zotit. “Unë nuk ju kërkoj juve pagë për këtë... Shpërblimi im është vetëm nga Perëndia”.⁹

[25] Ata që i përmbahen mendimit se këto koncepte moderne vlejné për vende tjera dhe janë të papërshtatshme për Iranin, se ato nuk plotësojnë kërkesat e tij ose nuk pajtohen me mënyrën e tij të jetesës, nuk mbajnë parasysh faktin që kombe të tjera ishin dikur ashtu si jemi ne sot. A nuk kontribuan këto sisteme e mënyra veprimi të reja, këto përpjekje progresive në përparimin e atyre vendeve? Mos vallë u dëmtuan popujt e Evropës nga adoptimi i masave të tilla? Apo në të kundërtën, përmes këtyre masave arritën shkallën më të lartë të zhvillimit material? Mos vallë nuk është e vërtetë që për shekuj me radhë populli i Persisë ka jetuar siç e shohim të jetojë sot, duke ndjekur modelin e së kaluarës? A ka pasur ndonjë përfitim të dukshëm, a është bërë ndonjë progres? Në qoftë se këto gjëra nuk do të kishin kaluar provën e përvojës, disa njerëz, në mendjet e të cilëve drita e inteligjencës së lindur është errësuar, mund t’i vinin në pikëpyetje ato. Por përkundrazi, në vende të tjera këto parakushte të progresit janë vënë në mënyrë të përsëritur në provë në të gjitha aspektet dhe të mirat e tyre kanë dalë në pah aq qartë, sa edhe mendjet më të mpira mund t’i kuptojnë.

[26] Le ta shohim këtë me drejtësi e paanësi: le t’i bëjmë vetes pyetjen se cili prej këtyre parimeve bazë dhe cila prej këtyre praktikave të

⁹ Kurani 6:90; 11:29.

vlefshme do të ishin të papërshtatshme për të plotësuar nevojat tona të sotme, ose do të ishin të papajtueshme me interesat politike më të mira të Persisë, ose të dëmshme për mirëqenien e përgjithshme të popullit të saj. Mos do të ishin të dëmshme përhapja e arsimit, zhvillimi i arteve dhe i shkencave të dobishme, çuarja përpara e industrisë dhe e teknologjisë? Përpjekje të tilla e ngrejne njeriun nga masa dhe e ngjitin atë nga humnera e injorancës në majat më të larta të shquarsisë njerëzore. A është e mundur që hartimi i një legjislacioni të drejtë, në përputhje me ligjet hyjnore që garantojnë lumturinë e shoqërisë, që mbrojnë të drejtat e gjithë njerëzimit dhe që janë një barrierë e pakapërcyeshme kundër çdo sulmi, – a është e mundur që ligje të tilla, të cilat sigurojnë paprekshmërinë e pjesëtarëve të shoqërisë dhe barazinë e tyre para ligjit, të bëhen pengesë për mirëqenien dhe suksesin e tyre?

[27] Ose sikur, duke përfituar nga aftësia perceptuese, të ishte e mundur të bëheshin analogji nga rrethanat aktuale e nga përfundimet e nxjerra prej përvojës kolektive dhe të konceptoheshin si realitete të ardhme situata që sot paraqiten vetëm si të mundshme, a nuk do të ishte atëherë e arsyeshme të merreshin sot ato masa që do të garantonin sigurinë tonë të ardhme? Mos vallë do të ishte dritëshkurtësi, mendjehetësi e marrëzi, ose do të përbënte largim nga ajo që është e drejtë dhe e përshtatshme në qoftë se ne do të forconim marrëdhëniet me vendet fqinjë, do të nënshkruanim traktate detyruese me fuqitë e mëdha, do të lidhnim marrëdhënie të miqësisë me qeveritë e predispozuara, do të përpiqeshim të rritnim tregtinë me kombet e Lindjes e të Perëndimit, do të zhvillonim burimet tona natyrale dhe të shtonim mirëqenien e njerëzve tanë?

[28] Ç' të keqe do të sillte për shtetasit tanë sikur guvernatorët e provincave e të distrikteve të çvisheshin nga pushteti i tyre absolut i tanishëm, që u lejon atyre të bëjnë ç'të duan, dhe të kufizojnë pëkundrazim me të drejtën e të vërtetën, dhe sikur vendimet e tyre, që përfshijnë dënimin kapital, burgimin e të tjera si këto, të kushtëzoheshin me ratifikimin nga ana e Shahut dhe e gjykatave më të larta në kryeqytet, të cilët në radhë të parë ta hetonin si duhet rastin dhe të përcaktonin ç'natyrë ka e sa i rëndë është krimi i kryer, pastaj të jepnin një vendim të drejtë të shoqëruar me nxjerrjen e një dekreti të sovranit? Sikur ryshfeti dhe korrupsioni, të njohura sot nën emrat e këndshëm të dhuratave e të favoreve, të përjashtoheshin përgjithmonë, a do të rrezikonte kjo themelet e drejtësisë? Sikur ushtarët, që sakrifikojnë jetën për shtetin e popullin dhe që në çdo rast i bëjnë ballë vdekjes me guxim, të çliroheshin nga varfëria e mjerimi i tyre i skajshëm ku ndodhen, sikur të merreshin masat e duhura për t'i mbajtur, veshur e strehuar, sikur të bëheshin të gjitha përpjekjet për t'i shkolluar oficerët e tyre në shkencën ushtarake dhe sikur

të pajiseshin ata me llojet më moderne të armëve të zjarrit e të tjera, do të ishte kjo një shenjë çmendurie?

[29] Po qe se dikush do të bënte vërejtjen se deri më sot reformat e lartpërmendura kurrë nuk janë zbatuar plotësisht, do të duhej që ai ta shihte çështjen me paanësi dhe ta dinte se këto të meta kanë ardhur si rezultat i mungesës së plotë të një mendimi publik të njëkuptimshëm dhe nga mungesa e zellit, e vendosmërisë e e përkushtimit nga ana e udhëheqësve të vendit. Duket sheshit se sa kohë që populli ende nuk është edukuar, sa kohë që opinionin publik ende nuk orientohet si duhet, sa kohë që ofiqarët e qeverisë, madje edhe ata të vegjëlit, ende nuk janë çveshur edhe nga gjurma më e vogël e korrupsionit, vendi nuk mund të administrohet si duhet. Sa kohë që disiplina, rregulli dhe qeverisja e mirë ende nuk kanë arritur atë shkallë kur një individ, edhe duke bërë përpjekjet më të mëdha, të mos ishte në gjendje të shmangej qoftë edhe një fije nga e drejta, nuk mund të thuhet që reformat e dëshiruara janë vënë plotësisht në jetë.

[30] Për më tepër, cilido institucion, qoftë edhe sikur të ishte mjete i së mirës më të madhe të njerëzimit, mund të shpërdorohet. Përdorimi i drejtë ose shpërdorimi varet nga shkallët e ndryshme të ndriçimit, të aftësisë, të besimit, të ndershmërisë, të përkushtimit e të virtytësisë së drejtuesve të opinionit publik.

[31] Shahu me siguri e ka bërë të vetën dhe zbatimin e masave të dobishme që propozohen ndodhet tani në duart e personave që punojnë me kuvende konsultimi. Në qoftë se këta persona tregohen të pastër e të virtytshëm, në qoftë se ata do të mbeten të dëlirur nga çdo gjurmë korrupsioni, konfirmimet e Perëndisë do t'i bëjnë ata një burim të pacen bujarie për njerëzimin. Perëndia do të bëjë që nga goja dhe nga pena e tyre të rrjedhë ajo që do të jetë bekim për popullin, në mënyrë që çdo kënd i këtij vendi fisnik të Iranit të ndriçohet me drejtësinë dhe ndershmërinë e tyre dhe që rrezet e asaj drite të përfshijnë gjithë botën. “Dhe as do të jetë kjo e vështirë për Perëndinë”.¹⁰

[32] Përndryshe është e qartë se rezultatet do të jenë të papranueshme. Në fakt, siç është konstatuar drejtpërsëdrejti në disa vende të huaja, pasi u krijuan parlamentet, ato në të vërtetë e kanë zhgënjyer e ngatërruar popullin dhe reformat e tyre nisur nga qëllime të mira kanë dhënë rezultate të dëmshme. Ndërsa krijimi i parlamenteve, organizimi i kuvendeve të konsultimit përbëjnë parimet bazë të qeverisjes, ka disa kërkesa thelbësore që këto institucione duhet të përmbushin. E para, anëtarët e zgjedhur të tyre duhet të jenë të drejtë, në frikë të Perëndisë, të virtytshëm, të pakorruprueshëm. E dyta, ata duhet të njohin me themel, me të gjitha hollësitë, ligjet e Perëndisë, duhet të jenë të informuar për

¹⁰ Kurani 14:20; 35:17.

parimet e larta të ligjit, të jenë të përgatitur për rregullat e qeverisjes së punëve të brendshme dhe të drejtimit të marrëdhënieve të jashtme, të kualifikuar në artet e dobishme të qytetërimit dhe të kënaqur me pagat e tyre të ligjshme.

[33] Të mos mendohet se nuk është e mundur të gjenden persona të tillë. Me hir të Perëndisë e të të zgjedhurve të Tij, dhe me përpjekjet e njerëzve të devotshëm e të përkushtuar, çdo problem, sado i komplikuar qoftë, do të gjejë zgjidhje më lehtë sesa të hapësh e të mbyllësh sytë.

[34] Por në qoftë se anëtarët e këtyre kuvendeve konsultative janë njerëz mediokër, injorantë, të painformuar për ligjet e qeverisjes e të administrimit, të pamatur, meskinë, indiferentë, përtacë, egoistë, asgjë e dobishme nga ngritja e këtyre institucioneve nuk do të dalë. Nëse në të kaluarën një njeriu të varfër që donte të fitonte një të drejtë të tij i duhej t'i bënte një dhuratë vetëm një individ, tani do t'i duhej ose të hiqte dorë nga çdo shpresë për drejtësi, ose të kënaqte të gjithë anëtarët e tyre.

[35] Një vëzhgim i vëmendshmëm tregon se shkakut parësor i shtypjes e i padrejtësisë, i anësisë, i parregullsisë e i rrëmujës janë mungesa e besimit fetar dhe mosdija e njerëzve. Kur, për shembull, njeriu është me të vërtetë fetar, di shkrim e lexim e ka shkollë dhe del një vështirësi, ai mund t'u drejtohet autoriteteve vendore; në qoftë se nuk gjen drejtësi e nuk arrin të sigurojë të drejtat e veta, dhe në qoftë se e sheh që sjellja e qeverisë vendore është në kundërshtim me pëlqimin Hyjnor e me drejtësinë e mbretit, mund t'ia referojë çështjen e vet një gjykatë më të lartë dhe ta informojë atë për largimin e administratës vendore nga ligji shpirtëror. Kjo gjykatë mund të kërkojë dokumentet vendore lidhur me çështjen në fjalë dhe kështu ajo do të zgjidhet me drejtësi. Por në kohën e tanishme, duke qenë se shumica e njerëzve nuk kanë shkollimin e nevojshëm, ata nuk dinë madje as përdorimin e fjalëve për të shpjeguar se çfarë duan.

[36] Përsa u përket atyre që që, në këtë ose atë vend, konsiderohen si prijës të popullit: meqenëse ky është vetëm fillimi i procesit të ri administrativ, ata ende nuk janë edukuar aq sa të kenë provuar kënaqësinë e të dhënit drejtësi, ose të kenë shijuar gëzimin e mbështetjes së paanësisë, ose të kenë pirë nga gurra e ndërgegjes së pastër dhe e qëllimeve të sinqerta. Ata nuk e kanë kuptuar si duhet se nderi më i madh dhe lumturia e vërtetë janë respekti për vetveten, synimet e larta e qëllimet fisnike, ndershmëria dhe cilësitë morale, mendja e panjollë. Ata, përkundrazi, kanë imagjinuar se madhështia e tyre qëndron në grumbullimin, me çdo mjet të mundshëm, të pasurive tokësore.

[37] Njeriu duhet të ndalet të reflektojë e të jetë i drejtë: Zoti i tij, me hirin e Tij të paanë, e ka bërë atë një qenie njerëzore, e ka nderuar me

fjalët: “Me të vërtetë, Ne e krijuam njeriun në formën më të hijshme”¹¹ – dhe bëri të ndritë mbi të mëshira e Tij që rrjedh nga agimi i i njëshmërisë, derisa ai u bë burimi i fjalëve të Perëndisë dhe vendi ku zbresin misteret e qiellit; dhe në mëngjesin e krijimit u mbulua me rrezet e vetive të përsosurisë e me hirin e shenjtërisë. Si mundet ai të njollosë këtë rrobë me ndyrësinë e dëshirave egoiste, ose ta shkëmbejë këtë nder të pasosur me çnderimin? “Mos vallë e konsideron veten tënde vetëm një formë të papërfillshme, kur brenda teje është mbështjellur gjithësia?”¹²

[38] Po të mos ishte qëllimi ynë t’i biem shkurt dhe të zhvillojmë argumentin kryesor, do të shtjellonim këtu në mënyrë të përmbledhur shumë tema të fjalës Hyjnore për realitetin e njeriut, pozitën e tij të lartë dhe vlerën e meritën sublime të racës njerëzore. Ta lemë për një herë tjetër.

[39] Shkalla më e lartë, sfera supreme, pozita më fisnike e më sublime në krijimin, të dukshëm ose të padukshëm, alfa ose omega qoftë, është ajo e Profetëve të Perëndisë, megjithëse në dukje të jashtme ata në pjesën më të madhe nuk kanë zotëruar asgjë tjetër veç varfërisë së tyre. Po kështu, lavdi që s’tregohet me gojë u është rezervuar Shenjtorëve dhe atyre që janë më pranë Pragut të Perëndisë, edhe pse ata kurrë nuk janë interesuar as edhe një çast për fitime materiale. Pastaj vjen pozita e atyre mbretërve të drejtë, fama e të cilëve si mbrojtës të popullit dhe shpërndarës të drejtësisë Hyjnore ka mbushur botën, emri i të cilëve si luftëtarë të të drejtave të popullit jehon në mbarë krijimin. Këta nuk kujdesen të grumbullojnë pasuri kolosale për veten e tyre, përkundrazi janë të bindur se pasuria e tyre qëndron në pasurimin e shtetasve të vet. Për ta, në qoftë se çdo shtetas gëzon begati e mirëqenie, arkat mbretërore janë plot. Ata nuk mburren me ar e argjend, por krenohen që janë të ndriçuar e të vendosur të arrijnë të mirën e përgjithshme.

[40] I ndjekin, sipas rangut, ata ministra shteti e përfaqësues të shquar e të nderuar, që e vendosin vullnetin e Perëndisë mbi atë të vetin dhe që me aftësinë e urtinë e tyre administrative në kryerjen e detyrës e ngrejnë shkencën e qeverisjes në lartësi të reja përsosurie. Ata ndriçojnë në botën e të diturve si pishtarë të dijes; tek ata mendimet, qëndrimet dhe veprimet flasin për patriotizmin dhe kujdesin e tyre për përparimin e vendit. Të kënaqur me një pagë modeste, ata ia kushtojnë ditët e netët kryerjes së detyrave të rëndësishme dhe gjetjes së metodave që sigurojnë progresin e popullit. Me efektshmërinë e këshillave të tyre të urta, me gjykimet e tyre të vlefshme ata kanë bërë që qeverisja e tyre të jetë një shembull që duhet ndjekur nga të gjitha qeveritë e botës. Ata e kanë bërë kryeqytetin e tyre një vatër përpjekjesh të mëdha botërore, janë dalluar,

¹¹ Kurani 95:4

¹² Imám 'Alí-u.

duke arritur një shkallë sipërore shquarsie vetjake dhe majat më të larta të emrit të mirë e të karakterit.

[41] Më tej, janë ata njerëz të famshëm e të përkryer të dijes, të pajisur me veti të lavdërueshme dhe erudicion të gjerë, që kapen pas dorëzës së palëkundshme të frikës së Perëndisë dhe u mbahen rrugëve të shpëtimit. Në pasqyrën e mendjeve të tyre reflektohen format e realiteteve të përkryera dhe llampa e vizionit të tyre të brendshëm e merr dritën nga dielli i dijes universale. Ata merren ditë e natë me kërkime të përpikta në shkencë të dobishme për njerëzimin dhe i përkushtohen përgatitjes së studiuesve të aftë. Nuk ka dyshim që për shijen e tyre të hollë thesaret e ofruara të mbretërve nuk mund të krahasohen me një pikë të vetme të ujërave të dijes dhe që male të tëra prej ari e argjendi nuk vlejnë sa zgjidhja me sukses e një problemi të vështirë. Për ta, kënaqësitë jashtë punës së tyre janë vetëm lodra fëmijësh dhe pesha e rëndë e zotërimeve të tepërta është e mirë vetëm për injorantët e meskinët. Të kënaqur, si zogjtë, ata falënderojnë për një grusht fara dhe kënga e urtisë së tyre lëbyr mendjet e të urtëve më të mëdhenj të botës.

[42] Pastaj vijnë prijësit mendjemprehtë të popullit dhe personalitetet me influencë të vendit, që janë shtyllat e shtetit. Ata ia detyrojnë rangun, pozitën dhe suksesin e tyre faktit që janë dashamirës të popullit dhe që kërkojnë mjete për të përmirësuar kombin e për të shtuar begatinë e mirëqenien e shtetasve.

[43] Merrni rastin e një njeriu që është një person i shquar në vendin e vet, i zellshëm, i matur, me zemër të pastër, i njohur për inteligjencë e aftësi të lindura, mprehtësi të natyrshme – dhe që në të njëjtën kohë është edhe një pjesëtar i rëndësishëm i shtetit: për një njeri të tillë çfarë mund të konsiderohet nder, lumturi e qëndrueshme, rang e pozitë si në këtë botë dhe në atë tjetrën? A është kjo vëmendja e përhershme për të vërtetën e drejtësinë, është përkushtimi, vendosmëria e devocioni ndaj asaj që është e pëlqyeshme për Perëndinë, është dëshira për të fituar konsideratën e favorshme të monarkut dhe miratimin e popullit? Apo në të kundërtën, është që, për t'u dhënë pas festave e dëfrimeve natën, të shkatërrojë vendin e të thyejë zemrat e njerëzve ditën, duke e detyruar Perëndinë ta braktisë, sovranin e tij ta dëbojë dhe popullin ta përgojojë e ta përçmojë me të drejtë? Për Perëndi, eshtrat që kalben në varre janë më të mira sesa njerëz si këta! Ç'vlerë kanë ata që kurrë nuk kanë shijuar ushqimin qiellor të vetive të vërteta njerëzore dhe kurrë nuk kanë pirë ujërat e kristalta të atyre dhuntive që i përkasin mbretërisë së njeriut?

[44] Nuk ka dyshim se arsyeja e krijimit të parlamenteve është vullneti për të sjellë drejtësi e ndershmëri, por gjithçka varet nga

përpyjekjet e përfaqësuesve të zgjedhur. Në qoftë se qëllimi i tyre është i sinqertë, do të ketë rezultate të dëshirueshme dhe përmirësime të paparashikuara; në qoftë se jo, me siguri e gjithë kjo do të jetë pa kuptim, vendi do të zhytet në paralizë dhe punët publike do të keqësohen vazhdimisht. “Unë shoh se njëmijë ndërtues nuk krahasohen me një shkatërrues të vetëm; ç’do të ndodhë, pra, me një ndërtues të vetëm që e ndjekin nga pas njëmijë shkatërrues?”

[45] Qëllimi i thënieve të mësipërme është që të tregojnë të paktën këtë: që lumturia dhe madhështia, rangu dhe pozita, kënaqësia dhe qetësia e një njeriu nuk kanë ardhur kurrë nga pasuria vetjake, por nga karakteri i tij i përsosur, nga vendosmëria fisnike, nga gjerësia e dijeve dhe nga aftësia për të zgjidhur probleme të vështira. Sa bukur është thënë: “Kam veshur një rrobë, e cila po të shitej një qindarkë, ajo qindarkë do të vllente shumë më tepër; e pra, brenda rrobës është një shpirt, që po të peshohej kundrejt të gjithë shpirtrave të botës, do të dilte se është më i madh e më fisnik”.

[46] Sipas mendimit të autorit, do të ishte e parapëlqyer që zgjedhja e anëtarëve jo të përhershëm të kuvendeve konsultative në shtetet sovrane të varej nga vullneti dhe dëshira e popullit. Sepse përfaqësuesit e zgjedhur do të ishin, për këtë arsye, të prirur në njëfarë mënyre të ushtronin drejtësinë, që të mos dëmtohej emri i tyre dhe të mos shiheshin me sy të keq nga publiku.

[47] Nuk duhet menduar se vërejtjet e mësipërme të autorit dënojnë pasurinë dhe lëvdojnë varfërinë. Pasuria është e lavdërueshme në shkallën më të lartë, në qoftë se arrihet me përpjekjet e vetë personit dhe falë dashamirësisë së Perëndisë në tregti, bujqësi, zejtari e industri, dhe në qoftë se shpenzohet për qëllime filantropike. Mbi të gjitha, në qoftë se një njeri me mend e i shkathët do të merrte nisma që do të pasuronin masat e popullit në përgjithësi, nuk do të kishte përpjekje më të mirë se kjo dhe në sytë e Perëndisë ajo do të renditej si arritja më e lartë, sepse një bamirës i tillë do të plotësonte nevojat dhe do të siguronte begatinë e mirëqenien e një shumice të madhe njerëzish. Pasuria është shumë e lavdërueshme në qoftë se gjithë popullsia është e pasur. Por në qoftë se një pakicë kanë pasuri me tepri, ndërsa gjithë të tjerët janë të varfër dhe nga kjo pasuri nuk vijnë as fryte e as përfitime, atëherë ajo është një barrë për atë që e zotëron. Nga ana tjetër, në qoftë se ajo shpenzohet për të mbështetur dijet, ngritjen e shkollave fillore e të tjera, përkrahjen e zejtarisë e të industrisë, arsimimin e jetimëve dhe të të varfërve – me një fjalë, në qoftë se i kushtohet mbarëvajtjes së shoqërisë, – zotëruesi i saj do të dalë para Perëndisë e para njerëzve si më i miri ndër ata që jetojnë mbi tokë dhe do të numërohet midis banorëve të parajsës.

[48] Përsa u përket atyre që thonë se realizimi i reformave dhe ngritja e institucioneve të fuqishme do të ishin në të vërtetë në mospajtim me pëlqimin e Perëndisë dhe në kundërshtim me ligjet e Ligjvënësit Hyjnor, se do t'u kundërviheshin parimeve bazë të fesë dhe rrugëve të Profetit, – le ta peshojnë ata sesi mund të ndodhë kjo. A do të ishin reforma të tilla në kundërshtim me ligjet e fesë për shkak se ato janë marrë nga të huajt dhe prandaj, duke qenë se “Ai që imiton një popull është një prej tyre”, kjo do të na bënte të jemi si ata? Në radhë të parë, këto çështje kanë të bëjnë me aparatën tokësor e material të qytetërimit, me mjetet e shkencës, me pajisjet e progresit në profesione e zejtari dhe me ushtrimin e rregullt të qeverisjes. Ato nuk kanë të bëjnë aspak me problemet e shpirtit dhe me realitetet komplekse të doktrinës fetare. Në qoftë se bëhet vërejtja që edhe kur është fjala për gjëra materiale prurjet e huaja janë të papranueshme, një argument i tillë tregon vetëm injorancën dhe absurditetin e atyre që e thonë këtë. Mos vallë e kanë harruar ata të famshmin hadith (Traditë të Shenjtë) “Kërkojeni dijen qoftë edhe në Kinë”? Është e sigurt që njerëzit e Kinës ishin, në sytë e Perëndisë, ndër njerëzit më të mospërfillur, sepse adhuronin idhujt dhe nuk i kushtonin vëmendje Zotit të gjithëdijshtëm. Evropianët të paktën janë “Njerëz të Librit”, që besojnë në Perëndinë, të cilëve u referohet në mënyrë të posaçme vargu i shenjtë “Ti me siguri do të shohësh se miqtë më të afërt të besimtarëve janë ata që thonë ‘Ne jemi të krishterë’”¹³. Është, pra, krejt e lejueshme e me të vërtetë më e përshtatshme të marrësh dije nga vendet e krishtera. Si mund të jetë e pranueshme për Perëndinë të marrësh dije nga paganët dhe e papëlqyeshme të marrësh dije nga Njerëzit e Librit?

[49] Veç kësaj, në Betejën e të Konfederuarve, Abu Sufjani pati ndihmën e Bani Kinanive, të Bani Kahtanëve e të Bani Kurajzive izralitë dhe u ngrit me të gjitha fiset e Kurajshëve për të shuar Dritën Hyjnore që ishte ndezur në fanarin e Jatribës (Medinës). Në ato ditë, erërat e mëdha të sprovave e të vuajtjeve frynin nga çdo anë, siç është shkruar: “Mos mendojnë vallë njerëzit kur thonë ‘Besojmë’ se do t'i lënë të qetë, pa i vënë në provë?”¹⁴ Besimtarët ishin të pakët dhe armiku sulmonte me forca të shumta, duke u përpjekur të errësonte Diellin e porsalindur të së Vërtetës me pluhurin e shtypjes e të tiranisë. Pastaj në prani të Profetit – Agimit të Revelacionit, Vatrës së Shkëlqimeve të pafundme të hirit – erdhi Selmani (Persiani) dhe tha se në Persi, për t'u mbrojtur nga një vërshim armik, gërmonin një hendek të thellë ose transhe dhe se qe provuar që kjo ishte një mbrojtje shumë efektive kundër sulmeve të befasishme. A u përgjigj ai Burim i urtisë universale, ajo Minierë e dijes hyjnore, se ky ishte një zakon midis Magëve idhujtarë, që adhuronin

¹³ Kurani 5:82.

¹⁴ Kurani 16:124.

zjarrin, prandaj nuk mund të adoptohej nga monoteistët? Apo në të kundërtën i urdhëroi menjëherë pasuesit e Vet t'i viheshin punës për të gërmuar një transhe? Madje Vetë personi i tij i bekuar kapi veglat dhe vajti të punojë krah për krah me ta.

[50] Për më tepër, siç është dokumentuar në librat e shkollave të ndryshme islamike dhe në shkrimet e teologëve e të historianëve më të rëndësishëm, pasi Drita e Botës që kishte dalë mbi Hixhaz, duke inonduar gjithë njerëzimin me shkëlqimin e Tij dhe duke krijuar me revelimin e një Ligji të ri hyjnor parime e institucione reja, që përbëjnë një ndryshim rrënjësor në mbarë botën – u reveluan ligje të reja, të cilat në disa raste u përshtateshin praktikave të Ditëve të Xhahilisë.¹⁵ Ndër to, Muhameti respektonte muajt e armëpushimit fetar,¹⁶ ruajti ndalimin e mishit të dërrit, ruajti përdorimin e kalendarit hënor dhe emrat e muajve e kështu me radhë. Shumë prej këtyre ligjeve janë renditur posaçërisht në tekstet:

[51] “Njerëzit e Ditëve të Xhahilisë zbatonin shumë praktika, të cilat Ligji i Islamit i konfirmoi më pas. Ata nuk martoheshin me nënën dhe të bijën e saj dhe veprimi më i shëmtuar në sytë e tyre ishte të martohesh me dy motra. Ata stigmatizonin një burrë që martohej me gruan e t’atit, duke e quajtur me përçmim rival të babait të vet. E kishin zakon të shkonin në haxhillëk në Shtëpinë e Mekës, ku kryenin ceremonitë e vizitës, të veshjes me rrobat e haxhiut, praktikonin synetllëkun, vraponin ndërmjet kodrave, duke u ndalur në të gjitha vendet e qëndrimit, dhe hidhnin gurë. E kishin gjithashtu si praktikë të shtonin një muaj çdo tre vjet, të merrnin avdes pas marrëdhënieve seksuale, të shpëlanin gojën dhe të thithnin ujë me hundë, të krihnin flokët duke i ndarë me vijë në mes, të përdornin kruarëse dhëmbësh, të prisnin thonjtë dhe të hiqnin qimet e sqetullave. Po kështu, e kishin zakon t’u prisnin dorën e djathtë hajdutëve”.

[52] A mundet ndokush, mos e dhëntë Perëndia, të thotë se, meqë disa prej ligjeve hyjnore u përngjajnë praktikave të Ditëve të Xhahilisë, zakoneve të një populli të urreyer nga të gjitha kombet, nga kjo rrjedh që në këto ligje ka një cen? Ose a mundet ndokush, mos e dhëntë Perëndia, të mendojë se Zoti i Gjithëdijshtëm ishte i prirur të pajtohej me pikëpamjet e paganëve? Urtia hyjnore merr forma të shumta. A nuk do të kishte mundur Muhameti të revelonte një Ligj që të mos kishte kurrfarë ngjashmërie me çdo gjë që praktikohet në Ditët e Xhahilisë? Përkundrazi, qëllimi i urtisë së Tij të përsosur ishte t’i çlironte njerëzit nga zinxhirët e fanatizmit që i kishin lidhur ata këmbë e duar dhe të parandalonte

¹⁵ Xhahilia: periudha e paganizmit në Arabi, para ardhjes së Muhametit.

¹⁶ Arabët paganë zbatonin dy periudha armëpushimi – një prej një muaji dhe një tjetër prej tre muajsh njëri pas tjetrit, gjatë të cilave bëhej haxhillëk në Mekë dhe zhvilloheshin panaire, gara poetike dhe ngjarje të tjera si këto.

pikërisht ato vërejtje që sot pësjellojnë mendjen dhe turbullojnë ndërgjegjen e njerëzve të thjeshtë e të pafuqishëm.

[53] Disa, që nuk janë shumë të informuar për domethënien e Teksteve të shenjta dhe për përmbajtjen e historisë së shkruar e të traditave, mund të thonë se ato zakone të Ditëve të Xhahilisë ishin ligje të sjella nga Shenjtëria e Tij Abrahami, që idhujtarët i kishin ruajtur. Lidhur me këtë, ata mund të citojnë vargun e Kuranit: “Ndiq fenë e Abrahamit, të drejtën në besimin”¹⁷. Megjithatë, shkrimet e të gjitha shkollave islamike vërtetojnë se muajt e armëpushimit, kalendari hënor dhe prerja e dorës së djathtë si dënim për vjedhje, nuk ishin pjesë e Ligjit të Abrahamit. Sidoqoftë, Pentateuku (Pesëlibërshi)¹⁸ është, ai gjendet sot dhe përmban ligjet e Abrahamit. Le t’i referohen atij. Natyrisht mund të ngulin këmbë duke thënë se Torahu¹⁹ është manipuluar, dhe për ta provuar këtë të citojnë vargun e Kuranit: “Ata shtrembërojnë Fjalën e Perëndisë”. Por dihet se ku janë bërë shtrembërime të tilla: ato janë dokumentuar në tekste e komente kritike.²⁰ Po ta zhvillojmë këtë temë tej kësaj reference të shkurtër, do të na duhej të hiqim dorë nga qëllimi që i kemi vënë vetes.

[54] Sipas disa burimeve, njerëzimi ka qenë i prirur të huazojë veti të ndryshme të mira nga kafshët e egra dhe të nxjerrë mësim prej tyre. Derisa është e lejueshme të imitohen virtyte të kafshëve të pagojë, sigurisht aq më tepër mund të huazohen shkenca e teknika materiale nga popujt e huaj, që të paktën i përkasin racës njerëzore dhe shquhen për arsyen e për aftësinë e të folurit. Dhe në qoftë se sillen si argument që të tilla cilësi të lavdërueshme të kafshët janë të lindura, me çfarë prove mund të pretendojnë ata që këto parime themelore të qytetërimit, këto dije e këto shkenca që i kanë popujt të tjerë nuk janë të lindura? A ka ndonjë Krijues tjetër veç Perëndisë? Thuaj: Lëvduar qoftë Perëndia!

[55] Teologët më të ditur e më të përgatitur, eruditët më të shquar, kanë studiuar me zell ato degë të dijes që i kanë rrënjët e prejardhjen të filozofët grekë si Aristoteli e të tjerë dhe e kanë konsideruar përfitimin nga tekstet greke të shkencave si mjekësia dhe degët e matematikës, duke përfshirë algjebërën²¹ e aritmetikën, si një arritje shumë të vlefshme. Të

¹⁷ Kurani 16:123.

¹⁸ Pesëlibërshi, pesë librat e parë të Biblës, të Dhiatës së Vjetër. (Shën. i përkth. në gjuhën shqipe).

¹⁹ Torah është emri që izraelitët i kanë dhënë ligjit të Moisiut dhe Pesëlibërshit që e përmban. (Shën. i përkth. në gjuhën shqipe).

²⁰ Shih Bahá’u’lláh, Qitapi Ikan (Libri i Sigurisë), bot shqip, f.

²¹ Në qoftë se me fjalën *algjebër* kuptojmë atë degë të matematikës me anë të së cilës mësojmë të zgjidhim ekuacionin $x^2+5x=14$, të shkruar në këtë mënyrë, kjo shkencë e ka fillimin në shekullin e 17-të. Në qoftë se pranojmë që ky ekuacion të shkruhet me simbole të tjera e më pak të përshtatshme, mund të thuhet se ai i ka fillimet të paktën që në shekullin e 3-të. Në qoftë se pranojmë që ai të shprehet e të zgjidhet me fjalë për raste të thjeshta rrënjësh pozitive, me ndihmën e figurave gjeometrike, kjo shkencë ka qenë e njohur për Euklidin e të tjerë të shkollës së Aleksandrisë që në vitin 300 p.k. Në qoftë se pranojmë zgjidhje të bazuara në intuita pak a shumë shkencore, mund të thuhet se algjebra ka qenë e njohur rreth 2000 vjet p.k. dhe, me sa duket, ka tërhequr vëmendjen e klasës intelektuale shumë

gjithë teologët e shquar studiojnë e japin mësim shkencën e logjikës, megjithëse thonë që krijuesi i saj ka qenë një Sabian. Shumë prej tyre kanë ngulur këmbë që në qoftë se një dijetar ka zotëruar me themel mjaft shkenca, por nuk ka baza solide të logjikës, nuk mund të mbështetsh me siguri në mendimet, deduksionet dhe konkluzionet e tij.

[56] Tani është provuar në mënyrë të qartë e të pakundërshtueshme se importimi nga vendet e huaja i parimeve e i procedurave të qytetërimit dhe marrja prej tyre e shkencave dhe e teknikave, me një fjalë e çdo gjëje që kontribuon për të mirën e përgjithshme, janë krejtësisht të lejueshme. E bëme këtë për të tërhequr vëmendjen publike për një çështje me një përfitim të tillë të përgjithshëm, që njerëzit të ngrihen me të gjitha energjitë për ta mbështetur, derisa, me ndihmën e Perëndisë, kjo Tokë e Shenjtë brenda një periudhe të shkurtër të bëhet e para midis kombeve.

[57] O ju që keni urti! Peshojeni me kujdes këtë: a mund të krahasohet një pushkë e thjeshtë me një pushkë Martini-Henry ose me një top Krupp? Në qoftë se dikush do të mbronte pikëpamjen se armët tona të vjetëruara të zjarrit janë mjaft të mira për ne dhe se është e kotë të importojmë armë të shpikura në vendet e huaja, a do të donte ta dëgjonte këtë qoftë edhe një fëmijë? Ose në qoftë se dikush do të thoshte: “Gjithmonë i kemi transportuar mallrat nga një vend në tjetrin me kafshë ngarkese. Ç’na duhen motorët me avull? Pse duhet të imitojmë si majmuni popuj të tjerë?”, a do të mundej një njeri me mend ta pranonte një thënie të tillë? Jo, askush për Perëndinë e vërtetë Që është një i vetëm! Veç po që se, për ndonjë qëllim ose mëri të fshehur, do të refuzonte të pranonte atë që duket sheshit.

[58] Kombe të huaja, edhe pse kanë arritur mjeshtrinë më të lartë në shkenca, industri e zeje, nuk ngurrojnë të huazojnë ide nga njëri-tjetri. Si mund t’i lejojë vetes Persia, një vend në nevojë të madhe, të mbetet prapa, i lënë pasdore, i braktisur?

[59] Ata teologë të shquar e njerëz të diturisë që ecin në rrugë të drejtë, që janë të thellë në të fshehtat e urtisë hyjnore e të informuar për realitetet e brendshme të Librave të shenjtë, që ruajnë në zemrat e tyre margaritarin e druajtjes së Perëndisë dhe fytyrat e të cilëve rrezatojnë dritat e shpëtimit – ata janë të vetëdijshëm për nevojat e sotme, i kuptojnë kërkesat e kohëve moderne dhe, me siguri, ia kushtojnë të gjitha energjitë

më herët... Emri 'algjebër' është krejt i rastit. Kur Muhamed ibn Musa al-Houarizmi... shkruante në Bagdad (rreth 825 të e.r.), i dha njëres prej veprave të tij emrin *Al-xhebr ual-mukabalah*. Ky titull nganjëherë përkthehet 'restaurim dhe ekuacion', por domethënia nuk ishte e qartë as për shkrimtarët arabë të mëvonshëm”. Enciklopedia Britanike, 1952, shih Algjebra.

përparimit të dijeve e të qytetërimit. “Mos vallë janë njëlloj ata që dinë dhe ata që nuk dinë?... Apo mos vallë janë njëlloj errësira dhe drita?”²²

[60] Të diturit e shpirtit janë fenerë ndriçues midis kombeve dhe yje të fatit të mirë që ndritin në horizontet e njerëzimit. Janë burime të jetës për ata që dergjen të vdekur në shtratin e injorancës e të pavetëdijës dhe gurra të kulluara përsosurish për ata që enden të etur në shkretëtirën e të metave e të gabimeve të veta. Ata janë agimet e emblemave të Unitetit Hyjnor dhe në brendi të mistereve të Kuranit të lavdishëm. Janë mjekë me përvojë për trupin e sëmurë të botës, kundërhelm i sigurt për helmin që ka kalbëzuar shoqërinë njerëzore. Ata janë kalaja e patundur që mbron njerëzimin dhe streha e pamposhtur për viktimat e dëshpëruara, në ankth e të munduara të injorancës. “Dija është një dritë që Perëndia lëshon në zemrën e cilitdo që Ai dëshiron”.

[61] Por për çdo gjë Perëndia ka krijuar një shenjë e një simbol dhe ka vendosur kritere e prova falë të cilave ato mund të njihen. Të diturit e shpirtit duhet të shquhen si për përsosuri të brendshme dhe të jashtme; ata duhet të kenë karakter të mirë, natyrë të ndriçuar, qëllime të pastra, si dhe aftësi intelektuale, shkëlqim e shquarsi, intuitë, pjekuri e largpamësi, përmbajtje, nderim dhe druajtje të sinqertë ndaj Perëndisë. Sepse një qiri i shuar, sado i trashë e i gjatë që të jetë, nuk vlen më shumë se një palmë pa kokrra ose një turrë me dru të thata.

[62] *Një faqe burbuqe mund buzët të varë buzët e të ledhatohet,
Bukuroshja zemërgur mund të krekoset e llastohet;
Por s'honepset i shëmtuari që veten të turpshëm e shet,
Dhe në syrin e verbër dhimbja dyfish godet*.²³

[63] Një Traditë e autoritetshme thotë: “Përsa i përket atij që është një ndër të diturit:²⁴ ai duhet ta ruajë veten, të mbrojë besimin e tij, t’u kundërvihet pasioneve të veta dhe t’u bindet urdhrave të Zotit të tij. Atëherë njerëzit e kanë për detyrë të ndjekin shembullin e tij”. Meqenëse këto fjala të famshme e të shenjta mishërojnë të gjitha kushtet e dijës, është e nevojshme të bëjmë një koment të shkurtër të domethënies së tyre. Kush nuk i ka këto veti hyjnore dhe nuk i shfaq këto kërkesa të pashmangshme në jetën e vet, nuk duhet renditur ndër të diturit dhe nuk është i denjë të shërbejë si shembull për besimtarët.

[64] E para ndër këto kërkesa është të ruash vetveten. Duket sheshit se nuk është fjala për të mbrojtur veten nga fatkeqësitë e sprovat materiale, sepse Profetëve e shenjtorëve, të gjithëve pa përjashtim, u ranë mbi kokë vuajtjet më të mëdha që mund të shkaktojë bota dhe ata iu nënshtruan të gjitha egërsive e sulmeve të njerëzimit. Ata flijuan jetën e tyre për të

²² Kurani 39:9 dhe 13:16.

²³ Rumi, *Masnavi*, I, 1906-1907.

²⁴ ‘Ulamá’, nga arabishtja ‘*alima*, të dish, mund të përkthehet njerëz të ditur, shkencëtarë, autoritete fetare.

mirën e njerëzve e me gjithë zemër shpejtuan për në vendin e martirizimit; dhe me përsosuritë e tyre të brendshme e të jashtme e veshën njerëzimin me rroba të reja të një cilësie të shkëlqyer, si të fituara dhe të lindura. Domethënia e parë e kësaj ruajtjeje të vetvetes është të fitosh atributet e përsosurisë shpirtërore e materiale.

[65] Atributi i parë i përsosurisë është të diturit, janë arritjet kulturore të mendjes. Njeriu e arrin këtë pozitë të lartë kur kombinon në veten e tij një njohuri të thellë të realiteteve komplekse e të përkryera që i përkasin Perëndisë, të të vërtetave themelore të ligjit politik e fetar të Kuranit, të përmbajtjes së Shkrimeve të shenjta të besimeve të tjera, si dhe të atyre rregullave e procedurave që i shërbejnë përparimit të qytetërimit në këtë vend të shquar. Veç kësaj, ai duhet të jetë në dijeni të ligjeve e të parimeve, të zakoneve, kushteve e metodave, të virtyteve materiale e morale që karakterizojnë artin e qeverisjes të kombeve të tjera, të jetë i rrahur në të gjitha degët e dobishme të dijes bashkëkohore dhe të studiojë dokumentet historike të qeverive e të popujve të së shkuarës. Një njeri i ditur që nuk njeh Shkrimet e shenjta dhe gjithë fushën e shkencës hyjnore e natyrore, jurisprudencën fetare, artin e qeverisjes, doktrinën e kohës së vet dhe ngjarjet e mëdha të historisë, mund të mos jetë në lartësinë e duhur në rast emergjence dhe kjo nuk pajtohet me cilësimin e nevojshëm të një dije të gjerë.

[66] Në qoftë se, për shembull, një mysliman shpirtërisht i ditur hyn në debat me një të krishterë pa njohur fare meloditë e lavdishme të Ungjillit, edhe pse mund të thotë shumë gjëra nga Kurani e të vërtetat e tij nuk do ta bindë dot të krishterin dhe fjalët e tij do të bien në vesh të shurdhër. Por në qoftë se i krishteri do të shohë se myslimani është më i rrahur në ligjet themelore të Krishtërit sesa vetë priftërinjtë e krishterë dhe se ai e kupton domethënien e Shkrimeve të tyre të shenjta më mirë se vetë ata, do të pranojë me gjithë qejf argumentet e myslimanit dhe me të vërtetë s'ka si bën ndryshe.

[67] Kur Kreu i Mërgimit²⁵ erdhi në praninë e atij Ylli Ndriçues të urtisë hyjnore, të shpëtimit e të sigurisë, Imam Rizait, në qoftë se Imami, ajo minierë e dijes, gjatë bisedës së tyre nuk do t'i kishte mbështetur argumentet e tij mbi një autoritet të përshtatshëm e të njohur për Ekzilarkun [Kreun e Mërgimit – shën. i përkth.], ky i fundit kurrë nuk do ta kishte njohur madhësinë e Shenjtërisë së Tij.

²⁵ Resh Galuta, një princ ose sundimtar i të mërguarve në Babiloni, të cilit izraelitët, kudo që ishin, i paguanin haraç.

[68] Veç kësaj, shteti mbështetet mbi dy forca të fuqishme, atë legjislative dhe atë ekzekutive. Vatra e pushtetit ekzekutiv është qeveria, kurse ajo e pushtetit legjislativ janë të diturit, dhe në qoftë se kjo shtyllë e madhe mbështetëse do të ishte me cen, si do të mund të mbahej në këmbë shteti?

[69] Duke qenë se në kohën e tanishme njerëz të tillë plotësisht të zhvilluar e me dituri kaq të gjera është vështirë të gjenden, ndërsa qeveria dhe populli kanë aq shumë nevojë për rregull e drejtim, është thelbësore të ngrihet një trupë njerëzish të shkolluar, pjesëtarët e grupeve të ndryshme të së cilës të jenë ekspertë në njërën prej degëve të lartpërmendura të dijes. Kjo trupë duhet të diskutojë me energji e forcë të madhe për të gjitha kërkesat e sotme e të ardhme dhe të vendosë ekuilibër e rregull.

[70] Deri tani ligji fetar nuk ka pasur rol vendimtar në gjykatat tona, sepse çdo ulema ka nxjerrë dekrete që i ka parë ai të përshtatshme, duke u bazuar në interpretimin arbitrar e mendimin personal të tij. Për shembull, dy veta dalin para ligjit dhe një ulema i del zot ankuesit, kurse një tjetër atij që mbrohet. Mundet madje të ndodhë që për të njëjtën çështje merren dy vendime të kundërta nga i njëjti muxhtahid, me justifikimin që në fillim u frymëzua në një drejtim dhe pastaj në drejtimin tjetër. S'ka dyshim që kjo gjëndje e punëve ka shkaktuar pështjellim në çdo çështje të rëndësishme dhe mund të rrezikojë vetë themelet e shoqërisë. Në fakt as paditësi dhe as i pandehuri nuk e humbasin kurrë shpresën për një sukses të mundshëm dhe secili prej tyre me radhë harxhon jetën në përpjekjet për të siguruar një vendim të mëvonshëm që të përmbysë të parin. Prandaj ata gjithë kohën e harxhojnë kot me gjyqe, me rezultatin që jeta e tyre, në vend që t'u kushtohet veprave dobiprurëse e punëve vetjake të nevojshme, kalon e gjitha me mosmarrëveshjen. Me të vërtetë, këto dy palë në grindje është njëlloj sikur të kishin vdekur, sepse ata nuk i shërbejnë as edhe një grimë qeverisë dhe bashkësisë së tyre. Por po të jepej një vendim i përcaktuar e i formës së prerë, pala e gjykuar me të drejtë fajtoresh do të ishte e detyruar të hiqte dorë nga çdo shpresë për ta rihapur çështjen dhe kështu do të çlirohej e do të rifillonte të mendojë për punët e veta e ato të tjerëve.

[71] Duke qenë kjo çështje tepër e rëndësishme mjete kryesor për të garantuar paqen e qetësinë e njerëzve dhe faktori më veprues i përparimit të shtresave të larta e të ulëta, është e nevojshme që të diturit e kuvendit të madh konsultativ që njohin me themel ligjin Hyjnor të përpunojnë një procedurë të vetme të drejtpërdrejtë e të përcaktuar për zgjidhjen e padive. Ky dokument duhet të botohet në mbarë vendin me urdhër të mbretit dhe dispozitat e tij të zbatohen me përpikmëri. Kjo çështje tepër e rëndësishme kërkon vëmendjen më të ngutshme.

[72] Atributi i dytë i përsosurisë është drejtësia dhe paanësia. Kjo do të thotë të mos shohësh dobinë tënde vetjake e përfitimet tuaja egoiste dhe të zbatosh ligjet e Perëndisë pa u merakosur aspak për asgjë tjetër. Do të thotë ta shohësh veten tënde vetëm si një prej shërbëtorëve të Perëndisë, Gjithëzotëruesit, dhe, me përjashtim të aspiratës për shquarsi shpirtërore, të mos përpiqesh kurrë të dallohesh nga të tjerët. Do të thotë ta konsiderosh mirëqenien e bashkësisë si tënden. Do të thotë, me një fjalë, ta shohësh njerëzimin si një individ të vetëm dhe veten tënde si një pjesë të asaj forme trupore, dhe të jesh i bindur se çdo dhimbje ose plagë që bën të vuajë një pjesë të këtij trupi u shkakton në mënyrë të pashmangshme vuajtje të gjitha pjesëve të tjera.

[73] Kërkesa e tretë e përsosurisë është t'i kushtohesh me sinqeritet të plotë e qëllime të pastra mësimit të masave: të bësh të gjitha përpjekjet për t'i shkolluar ato në degët e ndryshme të dijes e të shkencave të dobishme, të përkrahësh zhvillimin e progresit modern, të zgjerosh përmasat e tregtisë, të industrisë e të zejeve, të mbështesësh masa të tilla që shtojnë pasurinë e njerëzve. Sepse masa e popullsisë nuk i di këto mjete jetike, që përbëjnë një ilaç të gatshëm për sëmundjet kronike të shoqërisë.

[74] Është thelbësore që studiuesit dhe të diturit e shpirtit të marrin përsipër me sinqeritet të plotë e me qëllime të pastra, dhe vetëm për hir të Perëndisë, që t'i këshillojnë e t'i nxitin masat dhe të qartësojnë pamjen e tyre me kolirin e dijes. Sepse sot njerëzit, të zhytur në bestytini, mendojnë se çdo njeri që beson në Perëndinë e në shenjat e Tij, në Profetët, në Revelacionet e në ligjet e shenjta dhe që është i devotshëm e në frikë të Perëndisë, duhet medoemos të rrijë duarlidhur e t'i kalojë ditët në plogështi, në mënyrë që në sytë e Perëndisë të konsiderohet ndër ata që kanë hequr dorë nga kjo botë e kotësitë e saj dhe ia kanë falur zemrën jetës së ardhme, duke u izoluar nga qeniet e tjera njerëzore për t'iu qasur pranë Perëndisë. Por me qenë se kjo temë do të shtjellohet në një vend tjetër të këtij teksti, po e lëmë tani për tani.

[75] Attribute të tjera të përsosurisë janë: t'i druhash Perëndisë, të duash Perëndinë duke dashur shërbëtorët e Tij, të jesh i butë, i përmbajtur e i qetë, i sinqertë, i dëgjueshëm, zemërdhembshur e i mëshirshëm; të jesh i vendosur e guximtar, i besueshëm e energjik, të përpiqesh e të luftosh, të jesh bujar, i çiltër, pa ligësi, të jesh i zellshëm e të kesh ndjenjën e nderit, të jesh i virtytshëm e zemërgjerë, dhe të tregosh vëmendje për të drejtat e të tjerëve. Kush nuk i ka këto cilësi të larta njerëzore është me cen. Po të hynim të shpjegojmë domethëniet e brendshme të secilit prej këtyre attributeve, "poema do të kërkonte shtatëdhjetë maunde²⁶ letër".

²⁶ Masë peshe e përdorur në Teheran, e barabartë me gjashtë paund e dy të tretat, ose pak më shumë se tre kilogramë.

[76] I dyti ndër kriteret shpirtërore që aplikohen tak ai që zotëron dije është se ai duhet të jetë mbrojtës i besimit të tij. Shihet qartë se këto fjalë të shenjta nuk nënkuptojnë vetëm zbulimin e fushës së veprimit të Ligjit, respektimin e formave të adhurimit, shmangien e mëkateve të mëdha e të vogla, zbatimin e porosive fetare dhe, përmes të gjitha këtyre, mbrojtjen e Besimit. Përkundrazi, kuptimi i tyre është që tërë popullsia të mbrohet me të gjitha mënyrat; që duhen bërë të gjitha përpjekjet për një kombinim të të gjitha masave të mundshme për të tërhequr vëmendjen në Fjalën e Perëndisë, për të rritur numrin e besimtarëve, për të çuar përpara e ngritur lart Besimin e Perëndisë dhe për të bërë që ai të triumfojë mbi fetë e tjera.

[77] Me të vërtetë, në qoftë se autoritetet fetare myslimane do të kishin këmbëngulur në këtë drejtim siç duhej të kishin bërë, sot të gjitha kombet e tokës do të ishin mbledhur nën strehën e unitetit të Perëndisë dhe zjarri i shndritshëm i “që Ai të mbizotërojë mbi të gjitha fetë”²⁷ do të kishte shkëlqyer si dielli në vetë zemrën e botës.

[78] Pesëmbëdhjetë shekuj pas Krishtit, Luteri, i cili në fillim ishte një prej të dymbëdhjetë anëtarëve të një organi fetar katolik pranë selisë së qeverisë papale dhe që më pas themeloi besimin fetar protestant, iu kundërvu Papës për disa pika të doktrinës, siç ishin ndalimi i martesës për murgjit, nderimi dhe gjuhëzimi para figurave të Apostujve e të krerëve të krishterë të së kaluarës, si dhe për disa praktika e ceremoni të tjera që u ishin shtuar porosive të Ungjillit. Edhe pse në atë kohë Papa kishte një pushtet aq të madh e shihej me një nderim e druajtje të tillë sa që mbretërit e Evropës tmerroheshin e dridheshin para tij, edhe pse ai mbante nën kontrollin e pushtetit të tij çështjet më të mëdha evropiane, megjithatë, për shkak se pozita e Luterit lidhur me lirinë e krerëve fetarë për t’u martuar, me refuzimin për të adhuruar figurat e shëmbëlltyrat e varura në kisha e për t’u gjuhëzuar para tyre, si dhe për anulimin e ceremonive që i ishin shtuar Ungjillit, dukej sheshit se ishte e drejtë, dhe për shkak se për përhapjen e pikëpamjeve të tij u përdorën mjete të përshtatshme: brenda këtyre katërqind e ca vjetëve të fundit shumica e popullsisë së Amerikës, katër të pestat e asaj të Gjermanisë e të Anglisë dhe një përqindje e madhe e austriakëve, gjithsej rreth njëqind e njëzet e pesë milionë me prejardhje nga rrymat e tjera të krishtera, u futën në Kishën Protestante. Krerët e kësaj feje edhe sot e kësaj dite përpiqen me të gjitha forcat ta përhapin atë dhe tani, gjoja për të emancipuar popullin sudanez e popujt e ndryshëm zezakë, kanë ngritur shkolla e kolegje në Bregun Lindor të

²⁷ Kurani 9:33; 48:28; 61:9.

Afrikës dhe po shkollojnë e qytetërojnë fise afrikane krejtësisht të egra, ndërsa qëllimi i vërtetë e kryesor i tyre është të kthejnë në protestantizëm disa prej fiseve zezake myslimane. Çdo bashkësi përpiket për përparimin e njerëzve të vet dhe ne (dmth myslimanët) bëjmë gjumë!

[79] Megjithëse nuk ishte e qartë se ç'e shtynte këtë njeri e ç'synime kishte, shih sesi përpjekjet e zellshme të krerëve protestantë kanë përhapur kudo doktrinat e tij.

[80] Tani, në qoftë se njerëzit e shquar të të vetmit Perëndi të vërtetë, bartësit e konfirmimeve të Tij, objekti i ndihmës së Tij Hyjnore, do të mobilizonin të gjithë forcën e tyre dhe me përkushtim të plotë, duke u mbështetur te Perëndia e duke hequr dorë prej çdo gjëje tjetër veç Tij, do të ndërmerrnin veprime për të përhapur Besimin dhe do t'i përqendronin të gjitha përpjekjet drejt këtij qëllimi, është e sigurt se drita Hyjnore e Tij do të pushtonte tokën mbarë.

[81] Disa, që nuk e njohin realitetin nën sipërfaqen e ngjarjeve, që nuk janë në gjendje të ndiejnë nën gishtat e tyre pulsën e botës, që nuk e dinë se ç'doza të mëdha të së vërtetës duhen dhënë për të shëruar këtë sëmundje të vjetër kronike të mashtrimit, kanë bindjen se Besimi mund të përhapet vetëm me shpatë dhe e mbështesin mendimin e tyre në Traditën “Unë jam Profet nëpërmjet shpatës”. Por po ta shqyrtonin me kujdes këtë çështje, do të shihnin se në ditën e në epokën e sotme shpata nuk është një mjet i përshtatshëm për përhapjen e Besimit, sepse do t'i mbushte zemrat e njerëzve plot neveri e tmerr. Sipas Ligjit Hyjnor të Muhametit, nuk është e lejueshme të detyrohen Njerëzit e Librit që të njohin e të pranojnë Besimin. Ndërsa është një obligim i shenjtë i çdo besimtari të ndërjegjshëm në unitetin e Perëndisë ta udhëheqë njerëzimin drejt së vërtetës, Traditat “Unë jam Profet nëpërmjet shpatës” dhe “Unë jam urdhëruar të kërcënoj jetët e njerëzve derisa ata të thonë ‘Nuk ka Perëndi tjetër veç Perëndisë’ u referohen idhujtarëve të Ditëve të Xhahilisë, të cilët në verbërinë e kafshërinë e tyre kishin rënë në nivelin njerëzor. Një besim i lindur nën goditjet e shpatës nuk është diçka ku mund të mbështetesh dhe për hiçgjë mund të shndërrohet në gabim e mosbesim. Pasi Muhameti ndërroi jetë dhe kaloi në “selinë e së vërtetës, në praninë e Mbretit të fuqishëm”²⁸, fiset rreth Medinës hoqën dorë nga Besimi i tyre dhe u rikthyen në idhujtarinë e kohëve pagane.

[82] Sillni ndërmend: kur fladat e shenjta të Shpirtit të Perëndisë (Jesuit) përhapnin ëmbëlsinë e tyre mbi Palestinë e Galile, mbi brigjet e Jordanit e në rrethinat e Jerusalemit, dhe kur meloditë e mahnitshme të Ungjillit tingëllonin në veshët e të ndriçuarve të shpirtit, të gjithë popujt e Azisë e të Evropës, të Afrikës e të Amerikës, të Oqeanisë, e cila përfshin ishujt e arqipelaget e Oqeanit Paqësor e të atij Indian, ishin adhurues të

²⁸ Kurani 54:55.

zjarrit e paganë, të paditur për Zërin Hyjnor që foli në Ditën e Besëlidhjes.²⁹ Vetëm hebrenjtë besonin në hyjninë dhe njëshmërinë e Perëndisë. Pas deklarimit të Jezusit, fryma e kulluar e gjallëruese e gojës së Tij për tre vjet me radhë u dha jetë të pasosur banorëve të atyre anëve, dhe përmes Revelacionit Hyjnor u vendos Ligji i Krishtit, në atë kohë ilaçi jetësor për trupin e sëmurë të botës. Në kohën e Jezusit vetëm pak veta e kthyen fytyrën ndaj Perëndisë; në fakt vetëm dymbëdhjetë dishepujt dhe disa gra u bënë me të vërtetë besimtarë; dhe një prej dishepujve, Juda Iskarioti, e mohoi Besimin e vet, kështu që ata mbetën njëmbëdhjetë. Pas ngjitjes së Jezusit në Mbretërinë e Lavdisë, këta pak shpirta u ngritën me vetitë e tyre shpirtërore e me vepra të kulluara e të shenjta dhe, me fuqinë e Perëndisë e me frymën jetëdhënëse të Mesias, bënë gjithçka për të shpëtuar të gjithë popujt e tokës. Atëherë të gjitha kombet idhujtare si dhe hebrenjtë u ngritën me të gjitha forcat për të shuar zjarrin Hyjnor që ishte ndezur në llampën e Jerusalemit. “Ata bëjnë çmos që me gojët e tyre të shuanin dritën e Perëndisë: por Perëndia dëshiron ta përsosë dritën e Tij, ndonëse të pafeve ajo u ngjall neveri”.³⁰ Ata vranë nën torturat më të egra këta shpirta të shenjtë; copëtuan me hanxharë trupat e pastër e të panjollë të disave prej tyre dhe pastaj i dogjën në furra, shtrinë mbi zgara të nxehta disa prej pasuesve e pastaj i varrosën të gjallë. Me gjithë këto shpagime të dhimbshme, të krishterët vazhduan të përhapnin Kauzën e Perëndisë, kurrë nuk nxorrën nga milli shpatat dhe nuk gërvishtën qoftë edhe një faqe. Pastaj më në fund Besimi i Krishtit u përhap në mbarë botën, saqë në Evropë e Amerikë nuk mbeti asnjë gjurmë e feve të tjera dhe në Azi, Afrikë e Oqeani masa të mëdha njerëzish jetojnë në shenjtëroren e të Katër Ungjijve.

[83] Tani këto prova të pakundërshtueshme e kanë vërtetuar plotësisht se Besimi i Perëndisë duhet të përhapet përmes përsosurive njerëzore, me anë të vetive të mira e të pëlqyeshme dhe të sjelljes shpirtërore. Në qoftë se një shpirt shkon me dashje drejt Perëndisë, ai do të pranohet në Pragu e Njëshmërisë, sepse ky njeri është i çliruar nga konsideratat vetjake, nga lakmia e interesat egoiste dhe ka gjetur strehë nën çatinë mbrojtëse të Zotit të tij. Ai do të bëhet i njohur midis njerëzve si i besueshëm e i drejtë, i përmbajtur e i kujdesshëm, i virtytshëm e i çiltër, i pakorruptueshëm e në frikë të Perëndisë. Pra, qëllimi parësor i revelimit të Ligjit Hyjnor – që është të sjellë lumturi në jetën tjetër e qytetërim në këtë jetë dhe përsosje të karakterit – arrihet. Përsa i përket shpatës, ajo mund të krijojë vetëm njerëz që nga jashtë janë besimtarë dhe nga brenda tradhtarë e femohues.

²⁹ Kurani 7:172: Jaumi Alast, Dita kur Perëndia, duke iu drejtuar brezave të ardhshëm të Adamit, u tha atyre “A nuk jam Unë Zoti juaj?” (a-lastu bi Rabbikum) dhe ata u përgjigjën: “Po, e dëshmojmë këtë”.

³⁰ Kurani 9:32.

[84] Do të tregojmë këtu një histori që do të shërbejë si shembull për të gjithë. Kronikat arabe thonë se në një kohë para ardhjes së Muhametit, Numani i biri i Munir Lakmitit – një mbret arab i Ditëve të Xhahilisë, që e kishte selinë e qeverisë në qytetin Hirih – një ditë e kishte kthyer aq shpesh kupën e verës saqë iu errësua mendja dhe humbi arsyen. Në këtë gjendje dehjeje, ai dha urdhër që dy shokë të tij të mirë, miq të ngushtë e të shumëdashur të tij, Haliti i biri i Mudallil-it dhe Amri i biri i Masud-Kaldihut, të vriteshin. Kur i doli pija, ai pyeti për dy miqtë dhe i dhanë lajmin e kobshëm. Atij i pikoi në zemër dhe, nga dashuria e madhe e malli për ta, ngriti dy monumente të shkëlqyer mbi dy varret e tyre dhe i quajti ato Të Njollojura me Gjak.

[85] Pastaj zgjodhi dy ditë të vitit, në kujtim të dy shokëve, dhe njërën prej tyre e quajti Dita e së Keqes, ndërsa tjetrën Dita e Mirësisë. Çdo vit në këto dy ditë të caktuara ai dilte me salltanet të madh dhe ulej midis dy monumenteve. Në qoftë se në Ditën e së Keqes i zinte syri një shpirt, ai person vritej; por në Ditën e Mirësisë këdo që kalonte andej e mbushnin me dhurata e favore. Ky ishte rregulli i tij, i vulosur me një betim të fuqishëm dhe i zbatuar kurdoherë me rreptësi.

[86] Një ditë mbreti ia hipi kalit, që e kishte emrin Mahmud, dhe doli fushave për të gjuajtur. Papritur ai pa nga larg një gomar të egër. Numani ngau kalin që ta arrinte dhe rendi me një shpejtësi të tillë saqë u shkëput nga suita e tij. Teksa po afronte nata, mbreti kishte humbur rrugën përfundimisht. Pastaj ai pa larg në shkretëtirë një çadrë dhe ktheu kalin e shkoi drejt saj. Kur arriti te hyrja e çadrës, pyeti: “A do mysafir?” I zoti i çadrës (që ishte Hanzala, i biri i Abi-Gafraj-i-Tait) u përgjigj “Po”. Ai doli dhe e ndihmoi Numanin të zbresë nga kali. Pastaj shkoi te gruaja e vet dhe i tha: “Ka shenja të qarta madhështie në qëndrimin e këtij njeriu. Bëj çmos për t’i shfaqur mikpritje dhe përgatit një gosti”. Gruaja i tha: “Ne kemi një dele. There. Dhe unë kam ruajtur ca miell për një ditë si kjo”. Në fillim Hanzala e moli delen dhe i çoi Numanit një tas me qumësht, pastaj e theri dhe e gatoi; dhe falë mikpritjes e dashamirësisë së tij, Numani e kaloi natën i qetë e rehat. Kur u gdhi, Numani u bë gati të largohej dhe i tha Hanzalës: “Ti u tregove shumë bujar ndaj meje duke më pritur e gostitur. Unë jam Numani, i biri i Munirit, dhe të pres me padurim të vish në oborrin tim”.

[87] Kaloi kohë dhe në tokën e Tajisë u bë zi buke. Hanzala u ndodh në nevojë të madhe prandaj u nis për te mbreti. Për një koinçidencë të çuditshme, ai arriti atje në Ditën e së Keqes. Numani, tepër i turbulluar në shpirt, filloi ta qortonte mikun duke i thënë: “Përse erdhe te miku yt pikërisht në këtë ditë midis të gjitha ditëve? Sepse sot është Dita e së Keqes, Dita e Zemërimit, Dita e Ankthit. Në këtë ditë, sikur sytë e mi të

binin mbi Kabusin, djalin tim të vetëm, atij nuk do t'i kursehej jeta. Tani më kërko çdo favor që të duash”.

[88] Hanzala tha: “Unë nuk dija gjë për Ditën e së Keqes. Sa për dhuratat e kësaj jete, ato u shërbejnë të gjallëve, dhe derisa unë duhet të shijoj vdekjen, për çfarë do të më duheshin tani të gjitha depot e botës?”

[89] Numani i tha: “Nuk ka derman për këtë”.

[90] Hanzala iu përgjigj: “Atëherë, shtyje për më vonë, sa të shkoj te gruaja dhe të bëj testamentin. Vitin tjetër do të kthehem në Ditën e së Keqes”.

[91] Atëherë Numani kërkoi atëherë një garant, në mënyrë që nëse Hanzala nuk do ta mbante fjalën, në vend të tij do të vritej garanti. Hanzala pa rreth e qark i hutuar e i humbur. Pastaj i kapi syri njërin prej shoqëruesve të Numanit, Sharikun, të birin e Amrit, të birit të Kajsit të Shabanit, dhe i recitoi këto radhë: “O shoku im, o i biri i Amrit! A ka shpëtim nga vdekja? O vëlla i çdo të brengosuri! O vëlla i atij që nuk ka vëllezër! O vëlla i Numanit, tek ti ka sot siguri për Sheikun. Ku është Shaban fisniku – Mëshirëploti i qoftë ndihmë!” Por Shariku u mjaftua me këto fjalë: “O vëllai im, nuk luhet me jetën”. Pas kësaj viktimë nuk dinte kujt t'i drejtohej. Atëherë një i quajtur Karad, i biri i Axha Kalbitit, u ngrit në këmbë dhe e ofroi veten si garant, duke rënë dakord që në rast se ai nuk do të dorëzonte viktimën në Ditën e ardhme të Zemërimit, mbreti mund të bënte me të, Karadin, çfarë të donte. Atëherë Numani i dhuroi Hanzalës pesëqind gamile dhe e nisi për në shtëpi.

[92] Vitin tjetër në Ditën e së Keqes, sapo në qiell zbardhi agimi, Numani, siç e kishte zakon, doli me salltanet të madh dhe u drejtua për te dy mauzole të quajtur Të Njollosur me Gjak. Ai mori me vete Karadin, për të shfryrë mbi të zemërimin e tij mbretëror. Atëherë shtyllat mbështetëse të shtetit i zgjidhën gjuhët dhe iu lutën për mëshirë, duke i kërkuar mbretit ta shtynte dënimin e Karadit deri në perëndim të diellit, sepse kishin shpresë që Hanzala ende mund të kthehej; por qëllimi i mbretit ishte t'ia kursente jetën Hanzalës dhe të vriste në vend të tij Karadin. Kur dielli filloi të perëndonte, Karadit i zhveshën rrobat dhe u bënë gati t'i pritnin kokën. Në atë çast u duk larg një kalorës që e ngiste kalin me gjithë shpejtësinë. Numani i tha shpatarit “Ç'pret?” Ministrat thanë: “Ndoshta ai që po vjen është Hanzala”. Dhe kur kalorësi erdhi më afër, ata e panë se ishte pikërisht ai.

[93] Numanit i erdhi shumë keq. Ai tha: “I marrë! U shpëtova një herë kthetrave të vdekjes; dhe tani e provokon atë për të dytën herë?”.

[94] Dhe Hanzala u përgjigj: “I ëmbël në gojë dhe i këndshëm për gjuhën është helmi i vdekjes, para mendimit se e mbajta zotimin”.

[95] Numani pyeti: “Cili është shkaku i kësaj ndershmërie, i kësaj konsiderate për detyrimin tënd dhe i këtij kujdesi për zotimin tënd?” Dhe Hanzala iu përgjigj: “Është besimi im në të vetmin Perëndi të vërtetë dhe

në Librat që kanë zbritur nga qielli”. Numani pyeti: “Çfarë besimi ndjek ti?” Dhe Hanzala tha: “Fryma e Shenjtë e Jezusit më solli në jetë. Unë eci në rrugën e drejtë të Krishtit, Shpirtit të Perëndisë”. Numani i tha: “Më lejo të thith aromet e këndshme të Shpirtit”.

[96] Kështu ndodhi që Hanzala nxorri dorën e bardhë të udhërrëfimit nga gjoksi i dashurisë së Perëndisë,³¹ dhe ndriçoi pamjen e jashtme e të brendshme të të pranishmëve me dritën e Ungjillit. Pasi ai recitoi me theks tingëllues disa prej vargjeve hyjnore të Ungjillit, Numani dhe të gjithë ministrat e tij ndjenë neveri për idhujt e adhurimin e tyre dhe u konfirmuan në Besimin e Perëndisë. Dhe thanë: “Ofsh, njëmijë herë ofsh, që deri tani kemi qenë të pavëmendshëm ndaj kësaj mëshire të pafund, të ndarë prej saj si me një perde, dhe të privuar nga ky shi që resh prej reve të dashamirësisë së Perëndisë”. Pastaj aty për aty mbreti i shembi të dy monumentet e quajtura Të Njollojura me Gjak, u pendua për tiraninë e tij dhe vendosi drejtësinë në vend.

[97] Shihni sesi një person i vetëm, dhe ai ishte njeri i shkretëtirës, në pamje të jashtme i panjohur e pa pozitë, duke shfaqur një prej vetive të njerëzve me zemër të dëlirë, mundi ta çlirojë këtë mbret krenar dhe një grumbull të madh të tjerësh nga nata e errët e mosbesimit dhe t’i udhëheqë ata në mëngjesin e shëlbimit, t’i shpëtojë nga humnera e idhujtarisë dhe t’i sjellë në brigjet e njëshmërisë së Perëndisë, t’u japë fund praktikave që verbojnë një shoqëri të tërë dhe i katandisin njerëzit në barbarizëm. Duhet menduar thellë për këtë dhe të kapet domethënia e saj.

[98] Më dhemb zemra, sepse me keqardhje të madhe shoh që askund vëmendja e njerëzve nuk është drejtuar ndaj asaj që është e denjë për këtë ditë e këtë kohë. Dielli i së Vërtetës ka dalë mbi botë, por ne jemi të rrethuar nga terri i imagjinatave tona. Ujërat e Detit Më të Madh po dallgëzojnë rreth nesh, por ne jemi të tharë e të djegur nga etja. Buka hyjnore po vjen nga qielli, por ne ende sillemi e hiqemi zvarrë në një tokë

³¹ Shih Kurani 27:12, duke iu referuar Moisiut: “Tani fute dorën në gj: ajo do të dalë e bardhë ... një prej të nëntë shënjave për Faraonin dhe popullin e tij. ...”. Shih edhe Kurani 7:108; 20:22; 26:33 dhe 28:32. Po kështu Eksodin 4:6. Shih gjithashtu *Rubairat e Omar Khajamit* të Eduard Fitzxheraldit:

Ja, Mars’i ri dëshirat na valon,
Çdo shpirtiI mënçur në Gërmadhën shkon,
Ku dor’e Moisiut zbardh nga degët
Dhe frym’e Krishtit tokën gjelbëron.
Këtu metaforat u referohen luleve të bardha dhe aromave të pranverës.

të mbërthyer në kthetrat e urisë. “Midis dënësës e tregimeve i shtyj unë ditët”.

[99] Një ndër shkaqet kryesore që popujt e feve të tjera kanë refuzuar e shmangur të vinë në Besimin e Perëndisë është fanatizmi dhe zelli fetar i paarsyeshëm. Shihni për shembull fjalët hyjnore drejtuar Muhametit, Arkës së Shpëtimit, Shëmbëlltyrës së Ndrishme e Zotit të Njerëzve, që E urdhëronin të ishte i dashur e i durueshëm me njerëzit: “Bisedo me ta në mënyrën më të sjellshme”³². Ajo Pemë e Bekuar, drita e së Cilës nuk ishte “as lindore as perëndimore”³³ dhe që lëshoi mbi të gjithë popujt e botës hijen mbrojtëse të një dashamirësie të paanë, shfaqti mirësjellje e vetëpërmbytje të pafund në marrëdhëniet me të tjerët. Me këto fjalë qenë urdhëruar edhe Moisiu e Aaroni të sfidonin Faraonin, Zotin e Shtyllave³⁴: “Folini me një gjuhë të ëmbël”³⁵.

[100] Edhe pse sjellja fisnike e Profetëve dhe e shenjtorëve të Perëndisë është e njohur për të gjithë dhe, me të vërtetë, derisa të vijë ora³⁶, përbën në çdo aspekt të jetës një shembull të shkëlqyer për t’u ndjekur nga gjithë njerëzimi, megjithatë disa nuk janë kujdesur për këtë dhe kanë qëndruar larg këtyre vetive të një simpatie e përzemërsie të jashtzakonshme, pa arritur të kapin domethëniet e brendshme të Librave të Shenjtë. Ata jo vetëm shmangin me këmbëngulje ithtarët e feve të tjera, por as nuk i lejojnë vetes të tregojnë ndaj tyre mirësjelljen më të zakonshme. Në qoftë se një njeriu nuk i lejohet të shoqërohet me një tjetër, si mundet ai ta nxjerrë atë nga nata e errët dhe e zbrazët e mohimit “nuk ka Perëndi tjetër” e ta çojë drejt mëngjesit të ndriçuar të besimit e të pohimit “veç Perëndisë”³⁷? Dhe si do të mundë ai ta nxitë e inkurajojë atë të dalë nga humnera e humbjes dhe e injorancës, për t’u ngjitur në majat e shpëtimit e të dijes? Peshojeni me drejtësi: në qoftë se Hanzala nuk do ta kishte trajtuar Numanin me miqësi të sinqertë, duke u treguar i sjellshëm e mikpritës, si do të mund t’i bënte ai Mbretin dhe një numër të madh idhujtarësh të tjerë të pranonin unitetin e Perëndisë? Të qëndrosh mënjanë nga njerëzit, t’u shmangesh atyre, të tregohesh i ashpër me ta, kjo i largon ata, kurse dashuria e konsiderata, butësia e toleranca i tërheqin zemrat e tyre drejt Perëndisë. Në qoftë se një besimtar i vërtetë, kur takon me një të huaj, do të shfaqte neveri e do të shqiptonte fjalët e tmerrshme që e

³² Kurani 16:125.

³³ Kurani 24:35.

³⁴ Dhu’l-Awtád jepet prej përkthyesve të Kuranit në mënyra të ndryshme, si Gardhnori, Zoti i Shtyllave të Qëndrueshme, Zoti i një Sundimi të Fortë, Ai që është I rrethuar nga Ministra, etj. Awtád do të thotë shtyllë ose hu cadre. Shih Kurani 38:11 dhe 89:9.

³⁵ Kurani 20:46.

³⁶ Kurani 33:63: “Njerëzit do të Të pyesin për ‘Orën’. Thuaju: Atë e di vetëm Perëndia”. Shih edhe 22:1: “tërmeti i Orës, etj. Shih gjithashtu Matheu 24:36, 42 etj. Për Bahitë kjo i referohet Ardhjes së Bābit e të Bahá’u’lláh-ut.

³⁷ Shih: shpallja islamike e besimit, e quajtur ndonjëherë e dy dëshmime: “Dëshmoj se nuk ka Perëndi tjetër veç Perëndisë dhe se Muhameti është Profeti i Tij”.

ndalojnë shoqërimin me të huaj dhe i quajnë ata “të papastër”, i huaji do të mërziqej e do të fyhej deri në atë masë sa kurrë nuk do ta pranonte Besimin edhe sikur të shihte të bëhej para tij mrekullia e hënës që çahet më dysh. Rezultati i shmangies së tij do të ishte që, po të kishte pasur në zemrën e atij të huaji qoftë edhe një prirje sado të vogël drejt Perëndisë, ai do të pendohej për të e do të largohej nga deti i besimit drejt shkretëtirës së harresës e të mosbesimit. Dhe pasi të kthehej në vendin e vet, do të botonte në shtyp deklarata se aksh kombi i mungojnë tërësisht cilësitë e një populli të qytetëruar.

[101] Po të peshojmë për një çast vargjet dhe provat e Kuranit, si dhe tregimet në formë traditash që na kanë ardhur nga Imamët e Shenjtë, ato yje të qiellit të Unitetit Hyjnor, do të bindemi për faktin që në qoftë se një shpirt është i pajisur me atributet e besimit të vërtetë dhe karakterizohet nga veti shpirtërore, ai bëhet për gjithë njerëzimin emblemë e mëshirës së pafund të Perëndisë. Dhe atributet e njerëzve të besimit janë drejtësia e paanësia; toleranca, mëshira e bujaria; konsiderata për të tjerët; dëlirësia, besueshmëria e ndershmëria; dashuria e dashamirësia; devocioni, vendosmëria e humanizmi. Prandaj në qoftë se një person është me të vërtetë njeri i drejtë, ai përfiton të gjitha ato mjete të mishëruara në veten e tij që tërheqin zemrat e njerëzve dhe, përmes attributeve të Perëndisë, i qas ata në shtegun e drejtë të besimit dhe i bën të pinë nga lumi i jetës së pasosur.

[102] Sot ne i kemi mbyllur sytë ndaj çdo veprimi të drejtë dhe kemi sakrifikuar lumturinë e qëndrueshme të shoqërisë për hir të përfitimeve tona kalimtare. I konsiderojmë fanatizmin dhe ekstremizmin sikur të ishin në kredinë e në nderin tonë e, duke mos u kënaqur me kaq, denoncojmë njëri-tjetrin e kurdisim rrënimin e njëri-tjetrit, dhe sa herë që dëshirojmë të tregojmë mençuri e dije, virtyt e mirësi, fillojmë të tallim e të shajmë njërin e tjetrin. “Idetë e filanit”, themi ne, “e kapërcejnë kufirin dhe sjellja e filan-fëstëkut lë shumë për të dëshiruar. Zajedi pak u përmbahet riteve fetare dhe Amri nuk është i qëndrueshëm në besimin e tij. Pikëpamjet e filanit bien erë Evropë. Në themel, Bianki nuk mendon për asgjë tjetër veç emrit e famës së tij. Natën e shkuar, kur besimtarët ishin ngritur në këmbë për t’u falur, radha e tyre nuk ishte e drejtë, dhe nuk lejohet të ndjekësh një drejtues të ndryshëm. Këtë muaj nuk ka vdekur asnjë i pasur dhe nuk është ofruar asgjë si lëmoshë në kujtim të Profetit. Godina e fesë është shembur, themelet e besimeve janë hedhur në erë. Qilimi i besimit është mbledhur e lënë mënjanë, shenjat e sigurisë janë fshirë; gjithë bota ka shkarë në gabim; të gjithë janë të butë e të nënshtruar përballë tiranisë së urryer. Kanë kaluar ditë e muaj dhe këto fshatra e çifliqe ende u përkasin të njëjtëve pronarë si dhe vitin e kaluar. Në këtë qytet ka pasur zakonisht shtatëdhjetë zyra të ndryshme që funksiononin në rregull, por numri i tyre është pakësuar pareshtur; tani kanë mbetur për kujtesë vetëm

njëzet e pesë. Një herë e një kohë një myfti i vetëm brenda një dite jepte dyqind vendime të kundërta, kurse sot mezi arrijnë në pesëdhjetë. Në ato kohë kishte turma njerëzish që çmendeshin nga paditë e shumta, dhe tani prehen në paqe; një ditë paditësit humbisnin dhe ata që mbroheshin dilnin fitues, të nesërmen paditësit e fitonin çështjen dhe ata që mbroheshin e humbisnin atë, kurse sot edhe kjo praktikë e bukur është braktisur. Ç’është kjo fe prej paganësh, ky lloj gabimi prej idhujtarësh! I shkreti ligj! I shkreti besim! Ç’fatkeqësi! O vëllezër të një Besimi! Ky është me siguri fundi i botës! Po vjen dita e Gjyqit!”.

[103] Me të tilla fjalë ata sulmojnë mendjet e masave të pambrojtura dhe trazojnë zemrat e të varfërve tashmë të hutuar, të cilët nuk dinë asgjë për gjendjen e vërtetë të punëve e për bazën reale të këtyre fjalëve dhe nuk e shohin aspak që prapa elokuencës gjoja fetare të disa individëve fshihen njëmijë qëllime egoiste. Ata mendojnë se njerëzit që flasin kështu janë të shtyrë nga zelli i virtytshëm, ndërsa e vërteta është se këta individë bëjnë gjithë atë zhurmë e qahen sepse në mirëqenien e masave shohin rrënimin e vet personal dhe kanë bindjen se po t’u hapen sytë njerëzve do të errësohet drita e vet personale. Vetëm intuita më e mprehtë mund të zbulojë që në qoftë se zemrat e këtyre individëve do të frymëzoheshin me të vërtetë nga ndershmëria dhe druajtja e Perëndisë, aroma e kësaj, si era e myshkut, do të përhapej kudo. Asgjë në botë nuk mund të mbështetet vetëm në fjalë.

[104] *Por këta zogj ogurzinj mashtrojnë,
Si fajkoi i bardhë kanë mësuar të këndojnë.
Dhe ç’bëhet me mesazhin e Sheba-s që piska përçon
Nëse zogu i kënetës këngën e piskës mëson?*³⁸

[105] Të diturit e shpirtit, ata që kanë nxjerrë domethënie e urti pa kufi nga Libri i Revelacionit Hyjnor, zemrat e ndriçuara të të cilëve marrin frymëzim nga bota e padukshme e Perëndisë, me siguri bëjnë përpjekje për të siguruar epërsinë e pasuesve të vërtetë të Perëndisë, në të gjitha drejtimet e mbi gjithë njerëzit e tjerë, dhe mundohen e luftojnë me të gjitha mjetet për të ndihmuar progresin. Kush shpërfill këto synime të larta, kurrë nuk mund të jetë i pranueshëm në sytë e Perëndisë; ai këmbëngul në të gjitha të metat e tij e shitet si i përsosur, dhe duke qenë skamës, pretendon pasuri.

[106] *Përtaci, i verbri, harbuti s’kanë paha,
“Një copë mishi janë pa këmb’ e pa krah”.
Sa larg kush si majmun e për t’u dukur vepron
Nga i ndriçuari që vërtet di qëndron.
Njëri ushtimë, paçka se e mprehtë’ e e qartë,
Tjetri Psalmbërës David që në dorë mban një harpë.*

³⁸ Shih Kurani 27:20 e në vazhdim.

[107] Dija, dëlirësia, devotshmëria, disiplina, pavarësia nuk kanë të bëjnë aspak me pamjen e jashtme e me veshjen. Një herë, gjatë njërit prej udhëtimeve të Mia, dëgjova një personazh të shquar të bënte këtë vërejtje të shkëlqyer, që mbahet mend për mençurinë dhe bukurinë e saj: “Jo çdo çallmë kleriku është një provë përkoreje e dije; jo çdo kapelë laiku është shenjë injorance e imoraliteti. Sa e sa kapele kanë ngritur me krenari flamurin e dijes, sa e sa çallma kanë ulur Ligjin e Perëndisë!”.

[108] Elementi i tretë i thënieve në fjalë është “kundërviju pasioneve”. Sa të mahnitshme janë nënkuptimet e kësaj fraze gjithëpërfshirëse, që të krijon një përshtypje të gënjeshtërt lehtësie. Ky është vetë themeli i çdo cilësie njerëzore të lavdërueshme; me të vërtetë këto pak fjalë mishërojnë dritën e botës, bazën e patundur të të gjitha attributeve shpirtërore të qenieve njerëzore. Ky është akrepi tregues i peshores së çdo sjelljeje, mjeti për të mbajtur në drejtpeshim të gjitha cilësitë e mira të njeriut.

[109] Sepse dëshira është një flakë që ka bërë shkrumb frytet e jetëve të panumërta të të diturve, një zjarr përpirës që as deti i gjerë i dijeve të grumbulluara prej tyre s’e shuan dot. Shumë herë ka ndodhur që një person i pajisur me të gjitha atributet njerëzore e që mbante margaritarin e të kuptuarit të vërtetë, ka rendur megjithatë pas pasioneve të veta, derisa cilësitë e tij të shkëlqyera e kanë kapërcyer kufirin e moderimit, duke e çuar atë në tepri. Qëllimet e tij të kulluara janë shndërruar në të liga, atributet e tij nuk janë përdorur më në mënyrë të denjë dhe forca e dëshirave të tij e ka larguar nga rruga e drejtë e shpërblimet e saj drejt rrugësh të rrezikshme e të errëta. Një karakter i mirë është në sytë e Perëndisë, të të zgjedhurve të Tij e të atyre që kanë intuitë më e shkëlqyera e më e lavdërueshme e të gjitha gjërave, por gjithnjë me kusht që qendra e rrezatimit të tij të jenë arsyeja e dija dhe baza e tij moderimi. Po t’i zhvillonim implikimet e kësaj teme ashtu siç e meritojnë, kjo vepër do të zgjatej shumë dhe do të humbiste nga këndi i vështrimit tema jonë kryesore.

[110] Të gjithë popujt e Evropës, me gjithë qytetërimin e tyre me të cilin mburren, po zhyten e mbyten në këtë det të frikshëm të pasionit e të dëshirës, dhe ky është shkaku që të gjitha shfaqjet e kulturës së tyre përfundojnë në hiç. Askush të mos çuditet për këtë pohim e të mos ankohet. Qëllimi kryesor, objektivi themelor për të cilin nxirren ligje të fuqishme, formulohen parime të mëdha dhe ngrihen institucione që merren me të gjitha aspektet e qytetërimit është lumturia njerëzore; dhe lumturia njerëzore qëndron vetëm në qasjen gjithnjë e më pranë Pragut të Zotit Fuqiplotë dhe në sigurimin e paqes e të mirëqenies së çdo pjesëtari,

të lartë e të ulët, të racës njerëzore; ndërsa faktorët supremë për arritjen e këtyre dy objektivave janë cilësitë e larta me të cilat është i pajisur njerëzimi.

[111] Një kulturë e përciptë, e pambështetur nga virtyte morale të kultivuara, është si “një përzjerje e ngatërruar ëndrrash”³⁹, dhe illustra e jashtme pa përsosuri të brendshme është “si një avull në shkretëtirë që të eturit i duket sikur është ujë”⁴⁰. Sepse rezultatet, që të kenë pëlqimin e Perëndisë dhe të sigurojnë paqen e mirëqenien e njeriut, kurrë nuk mund të arrihen vetëm me qytetërim të jashtëm.

[112] Popujt e Evropës nuk kanë arritur nivelet më të larta të qytetërimit moral, siç e tregojnë qartë pikëpamjet dhe qëndrimet e tyre. Shikoni, për shembull, sesi dëshira supreme e qeverive dhe e popujve evropianë është sot të pushtojnë e të dërrmojnë njëri-tjetrin, dhe si ata e kalojnë kohën duke shkëmbyer shprehje të dashurisë, të miqësisë e të harmonisë, ndërsa në fshehtësi ushqejnë ndaj njëri-tjetrit neverinë më të madhe.

[113] Është rasti i mirënjohur i atij sundimtari që predikon paqen e qetësinë dhe, në të njëjtën kohë, harxhon më shumë energji sesa luftënxitësit për të grumbulluar armë e për të ngritur një ushtri të madhe, me justifikimin se vetëm forca mund të sjellë paqen e harmoninë. Paqja është preteksti, ndërsa natë e ditë tendosin çdo nerv për të grumbulluar armë lufte; dhe për t’i paguar të gjitha këto, popujt e shkretë duhet të sakrifikojnë pjesën më të madhe të asaj që janë në gjendje të fitojnë me mund e me djersë. Mijëra e mijëra njerëz kanë braktisur punën në industri të dobishme dhe lodhen ditë e natë për të prodhuar armë të reja akoma më vdekjeprurëse, që do të derdhin gjakun e racës njerëzore edhe më shumë se më parë.

[114] Çdo ditë ata shpikin një bombë të re dhe një lëndë të re shpërthyesë, prandaj qeverive u duhet të heqin dorë nga armët e vjetëruara e të fillojnë të prodhojnë të reja, sepse armët e vjetra nuk u bëjnë dot ballë të rejave. Për shembull, ndërsa ne shkruajmë në vitin 1292 A.H.⁴¹, në Gjermani është shpikur një pushkë e re dhe në Austri një top prej bronzi, që kanë një fuqi zjarri më të madhe se pushka Martini-Henry dhe topi Krupp, kanë efekt më të shpejtë dhe më shumë rendiment për asgjësimin e racës njerëzore. Kostoja marramendëse e tyre paguhet nga masat e shkreta.

[115] Tregohuni të drejtë: a mundet ky qytetërim, që vetëm emrin ka të tillë, pa mbështetjen e një qytetërimi të vërtetë të karakterit, t’i sjellë popullit paqe e mirëqenie, ose të fitojë pëlqimin e Perëndisë? Apo, në të

³⁹ Kurani 12:44; 21:5.

⁴⁰ Kurani 24:39.

⁴¹ 1875 A.D.

kundërtën, sjell shkatërrimin e kushteve njerëzore dhe rrëzon shtyllat e lumturisë e të paqes?

[116] Në kohën e Luftës Franko-Prusiane, në vitin 1870 të Epokës Kristiane, gjashtëqind mijë njerëz vdiqën, u vranë e ranë në fushën betejës. Sa e sa shtëpi u rrënuan; sa e sa qytete, një natë më parë të lulëzuara, në agim ishin rrafshuar me tokën. Sa e sa fëmijë mbetën jetimë e të braktisur, sa e sa etërve e nënave në moshë të shkuar iu desh të shihnin djemtë e vet, fryte të reja të jetëve të tyre, të përpëliteshin e të vdisnin në pluhur e gjak. Sa e sa gra mbetën të veja, pa asnjë ndihmë e mbrojtje.

[117] Pastaj flakët përpinë bibliotekat e godinat e madhërishtme të Francës, dhe iu vu zjarri e u bë gërmadhë spitali ushtarak i mbushur plot e përplot me të sëmurë e të plagosur. E më pas ndodhën ngjarjet e tmerrshme të Komunës, veprimet e egra, rrënimet e tmerret e ditëve kur grupe të kundërta luftonin e vrisnin njëri-tjetrin në rrugët e Parisit. Dhe qenë urrejtja e armiqësitë midis krerëve fetarë katolikë dhe qeverisë gjermane, lufta civile e kryengritja, gjakderdhja e kërdua në Spanjë midis përkrahësve të republikës e katolikëve.

[118] Ka shumë e shumë shembuj të tillë që tregojnë se Evropa është moralisht e paqytetëruar. Duke mos dashur të hedhë baltë mbi askënd, shkruesi i këtyre radhëve është kufizuar me këta pak shembuj. Është e qartë që asnjë mendje e mprehtë dhe e mirinformuar nuk mund t'i mbështesë këto gjëra. A është e drejtë e me vend që popujt ndërmjet të cilëve ndodhin tmerre të tilla, që janë në kundërshtim të plotë me sjelljen njerëzore më të dëshirueshme, të guxojnë të pretendojnë për një qytetërim të vërtetë e të përshtatshëm? Sidomos kur nga gjithë kjo nuk mund të shpresohet rezultat tjetër veç një fitoreje kalimtare; dhe duke qenë se ky rezultat nuk është kurrë i qëndrueshëm, për të urtin nuk ia vlen barra qeranë.

[119] Më se një herë gjatë shekujve, shteti gjerman e ka nënshtruar Francën; më se një herë mbretëria e Francës ka sunduar tokën gjermane. A mund të lejohet që në kohën tonë gjashtëqind mijë krijesa të pambrojtura të ofrohen si fli për qëllime e rezultate kaq qesharake e jetëshkurtra? Jo, për Zotin, Perëndinë! Edhe një fëmijë është në gjendje ta shohë të keqen e kësaj. Megjithatë, rendja pas pasionit e dëshirës i mbështjell sytë me mijëra perde që dalin nga zemra dhe verbojnë pamjen e jashtme e të brendshme.

[120] *Dëshira e uni te porta bëjn' ballë,
Virtytin që zbardhte errësojnë.
Dhe njëqind perde si dalin vallë
Nga zemra e syt' i verbojnë.*

[121] Qytetërimi i vërtetë do të shpalosë flamurin e tij në vetë zemrën e botës, kur disa prej sovranëve të saj të shquar e fisnikë –

shembuj të shkëlqyer përkushtimi e vendosmërie – do të ngrihen me vullnet të paepur e me vizion të qartë, në të mirën e lumturinë e mbarë njerëzimit, për të hedhur themelet e Kauzës së Paqes Universale. Ata duhet ta bëjnë Kauzën e Paqes objekt të një konsultimi të përgjithshëm dhe të përpiqen me të gjitha mjetet që disponojnë të themelojnë një Bashkim të kombeve të botës. Ata duhet të përfundojnë një traktat detyrues dhe të bëjnë një besëlidhje, dispozitat e të cilave të jenë të efektshme, të padhunueshme e të përcaktuara mirë, t'i shpallin këto në gjithë botën dhe të sigurojnë miratimin e mbarë gjinisë njerëzore. Kjo përpjekje supreme e fisnike, burim i vërtetë i paqes e i mirëqenies së gjithë botës, duhet të konsiderohet e shenjtë nga të gjithë ata që banojnë mbi tokë. Të gjitha forcat e njerëzimit duhet të mobilizohen për të siguruar qëndrueshmërinë e vazhdimësinë e kësaj Besëlidhjeje Supreme. Në këtë Pakt gjithëpërfshirës duhet të fiksohen qartë caqet e kufijtë e të gjitha kombeve pa përjashtim, të përkufizohen në mënyrë përfundimtare parimet që rregullojnë marrëdhëniet midis qeverive dhe të përcaktohen të gjitha marrëveshjet e detyrimet ndërkombëtare. Po kështu, duhet të vendosen kufij të rreptë të sasisë së armatimeve të çdo qeverie, sepse po të lejohet të rriten përgatitjet për luftë dhe forcat ushtarake të një kombi, kjo do të ngjallte dyshime tek të tjerët. Parimi themelor që rregullon këtë Pakt solemn duhet të jetë aq i përcaktuar, saqë në qoftë se më pas një qeveri do të shkelte ndonjë prej dispozitave të tij, të gjitha qeveritë e tokës të ngriheshin për ta detyruar atë të nënshtrohej plotësisht, madje vetë gjinia njerëzore, si një njeri i vetëm, të vendoste që me të gjitha mjetet në dispozicion ta përmbyste atë qeveri. Në qoftë se ky ilaç më i madh do të aplikohet në trupin e sëmurë të botës, ai padyshim do të shërohej nga sëmundjet dhe do të mbetej përjetë i shëndoshë e i sigurt.⁴²

[122] Mendoni sesi, po të krijohet një situatë e tillë fatlume, asnjë qeveri nuk do të kishte nevojë të grumbullonte vazhdimisht armë luftarake, dhe as do të detyrohej të prodhonte pareshtur armë të reja për të nënshtuar gjininë njerëzore. Do të ishte e mjaftueshme një forcë e vogël për të ruajtur sigurinë e brendshme, për të bërë zap kriminelët dhe elementët turbullues, si dhe për të parandaluar rrëmujën në vend, asgjë më shumë. Në këtë mënyrë e gjithë popullsia, para së gjithash, do të çlirohej nga pesha dërrmuese e shpenzimeve që sot i imponohen për qëllime ushtarake dhe, së dyti, një numër i madh njerëzish nuk do t'ia kushtonin më kohën shpikjes së vazhdueshme të armëve të reja shkatërruese, dëshmi të lakmisë e të etjes për gjak, aq të papajtueshme me dhuntinë e jetës, përkundrazi do t'i drejtonin përpjekjet e tyre për të prodhuar çdo gjë që i shërben ekzistencës, paqes e mirëqenies së njeriut,

⁴² Paragrafi i mëparshëm dhe ai që vjen më pas e që fillon me fjalët “Disa njerëz të pavetëdijshëm për fuqinë e fshehtë të përpjekjes njerëzore” janë përkthyer në anglisht nga Shoghi Effendi, Ruajtësi i Besimit Bahá'í. Shih *Rendi Botëror i Bahá'u'lláh-ut*, f. 37-38.

duke u bërë faktor zhvillimi e begatie për të gjithë. Kështu çdo komb mbi tokë do të jetonte me nder dhe çdo popull do të përkundej në qetësi e gëzim.

[123] Disa njerëz të pavetëdijshtëm për fuqinë e fshehtë të përpjekjes njerëzore, e konsiderojnë këtë si krejt të pazbatueshme, madje tej caqeve të angazhimit njerëzor më të madh. Por nuk është kështu. Në të kundërtën, falë mëshirës së pashtershme të Perëndisë, dashamirësisë së të dashurve të Tij, përpjekjeve të pakrahasueshme të shpirtave të urtë e të zotë, si dhe mendimeve e ideve të udhëheqësve të pashoq të epokës së sotme, asgjë nuk mund të konsiderohet e paarritshme. Ajo që kërkohet është përpjekja, përpjekja e pareshtur. Asgjë veç vendosmërisë së paepur nuk mund ta arrijë këtë. Shumë kauza, që në epokat e shkuara quheshin si krejt vizionare, janë bërë sot shumë të lehta e të mundshme. Përse, pra, ta konsiderojmë të pamundur realizimin e kësaj Kauze kaq të madhe e të lartë, që është ylli i ditës i qiellit të qytetërimit të vërtetë dhe burimi i lavdisë, i përparimit, i mirëqenies e i suksesit për mbarë njerëzimin? Me siguri do të vijë dita kur drita e saj e mahnitshme do ta shtrijë shkëlqimin e vet mbi tërë bashkësinë njerëzore.

[124] Në qoftë se përgatitjet ushtarake do të vazhdojnë me ritmin e tanishëm, aparati i konfliktit do të arrijë një pikë të tillë që lufta do të bëhet e padurueshme për njerëzimin.

[125] Nga ato që thamë del qartë se lavdia dhe madhështia e njeriut nuk qëndrojnë në etjen për gjak e në kthetrat e mprehta, në sheshimin përtokë të qyteteve e në rrënimet, në kasaphanën e ushtarakëve e të civilëve. Ajo që mund t'i sigurojë atij një të ardhme të ndritur është, përkundrazi, nami i tij për drejtësi, mirësia e tij ndaj të gjithëve, të shtresave të larta apo të ulëta qofshin; është ndërtimi i qyteteve, i fshatrave e i distrikteve; është ta bëjë jetën të lehtë, paqësore e të lumtur për të gjithë njerëzit; është të vendosë parime themelore për progresin, të ngrejë nivelin e jetesës dhe të shtojë pasurinë për tërë popullsinë.

[126] Shihni sesi gjatë historisë shumë mbretër janë ulur në frone si pushtues. Ndër ta kanë qenë Hulagu Hani e Timurlengu, që morën kontinentin e gjerë aziatik, Aleksandri i Maqedonisë e Napoleoni I, që i shtrinë duart e tyre arrogante mbi tre prej pesë kontinenteve të tokës. Dhe çfarë dhanë fitoret e tyre të fuqishme? A lulëzoi ndonjë vend, a erdhi ndonjë lumturi, a mbeti në këmbë ndonjë fron? Apo përkundrazi, vetë këto shtëpi mbretërore e humbën pushtetin? Hulagui i Çengiz-it, zoti i luftës, nuk mori asnjë fryt nga të gjitha pushtimet e tij, përveç që Azia, e djegur nga flakët e betejave të shumta, u bë shkumb e hi. Dhe Timurlengu, me të gjitha triumfet e tij, arriti vetëm që popuj të tërë i

rrëmbeu furtuna dhe u shkretua gjithçka. Edhe Aleksandri nuk pati ç'të tregonte për fitoret e veta të mëdha, përveç që djali i tij e humbi fronin dhe që Filipi e Ptolemeu morën në dorë zotërimet mbi të cilat ai dikur kishte sunduar. Dhe çfarë fitoi Napoleoni i Parë duke nënshtruar mbretërit e Evropës, veç shkatërrimit të vendeve të lulëzuara, rrënimit të banorëve të tyre, përhapjes së terrorit e të ankthit në mbarë Evropën dhe, në fund të ditëve të tij, zënies rob të atij vetë? Kaq përsa u përket pushtuesve dhe përmendoreve që ata lanë pas.

[127] Vërimi këto përballë cilësive të lavdërueshme, madhërisë e fisnikërisë së Anushirvan Bujarit e të Drejtit.⁴³ Kur ky monark fisnik hipi në fuqi, fronti i Persisë, dikur i qëndrueshëm, ishte gati të shembej. Me dhuntinë e tij Hyjnore të intelektit, ai hodhi bazat e drejtësisë, duke çrrënjësuar shtypjen e tiraninë dhe duke i mbledhur popujt e shpërndarë të Persisë nën krahët e sundimit të tij. Falë ndikimit shërues të kujdesit të tij të vazhdueshëm, Persia, e fishkur dhe e rrënuar, u risoll në jetë dhe u shndërrua shpejt në më të bukurin e kombeve të begata. Ai rindërtoi e forcoi pushtetet e çorganizuara të shtetit, dhe fama e ndershmërisë dhe e drejtësisë së tij jehoi në të shtatë klimat⁴⁴, derisa populli u ngrit nga degradimi e mjerimi në majat e lumturisë e të nderit. Megjithëse ai ishte një Mag⁴⁵, Muhameti, ajo Qendër e krijimit dhe Dielli i profetërisë, ka thënë për të: “Unë kam lindur në kohën e një mbreti të drejtë” dhe gëzohej që kishte ardhur në botë gjatë mbretërimit të tij. A e arriti ky personazh i ndritur pozitën e tij të lartë në saje të virtyteve të tij të admirueshme, apo duke u përpjekur të pushtonte botën e të derdhte gjakun e popullit të vet? Siç mund të shihet, ai arriti një rang aq të shquar në zemër të botës, saqë madhështia e tij ende jehon përmes paqëndrueshmërisë së kohës dhe ai ka fituar jetë të pasosur. Po të komentoni pavdekësinë e të mëdhenjve, kjo ese e shkurtër do të zgjatej pa qenë nevoja, dhe duke mos qenë e sigurt që publiku persian do të ndikohej konkretisht nga studimi i saj, do t'i biem shkurt e do të kalojmë në çështje të tjera që hyjnë në sferën e të kuptuarit nga ana e publikut. Sidoqoftë, në rast se një shkurtim i tillë do të japë rezultate pozitive, Ne, dashtë Perëndia, do të shkruajmë libra të tjerë që të trajtojnë gjerë e gjatë e në mënyrë të dobishme parimet themelore të urtisë Hyjnore lidhur me botën e dukurisë.

[128] Asnjë pushtet mbi tokë nuk mund të mposhtë ushtritë e drejtësisë dhe çdo kala duhet të bjerë përballë tyre, sepse njerëzit

⁴³ Mbret Sasanid që mbretëroi në vitet 531-578 A.D.

⁴⁴ dmth në mbarë botën.

⁴⁵ Në kuptimin që ishte pasues i fesë së lashtë persiane

përkulen me dëshirë nën goditjet e kësaj shpate vendimtare, dhe vende që më parë ishin të rrënuara lulëzojnë nën hapat e kësaj ushtrie. Ka dy flamuj të fuqishëm të cilët, kur lëshojnë hijen e tyre mbi kurorën e çdo mbreti, bëjnë që ndikimi i qeverisjes së tij të përshkojë shpejt e me lehtësi, ashtu si drita e diellit, gjithë tokën: i pari nga këta dy flamuj është urtia; i dyti është drejtësia. Kundër këtyre dy forcave tepër të fuqishme nuk qëndrojnë dot kodrat e hekurta, dhe muri i Aleksandrit do të shembej përballë tyre. Është e qartë se jeta në këtë botë të vagëlluar është fluturake dhe e paqëndrueshme si era e mëngjesit, dhe duke qenë kështu sa me fat janë të mëdhenjtë që lënë pas një emër të mirë dhe kujtimin e një jete të harxhuar në shtegun e pëlqimit të Perëndisë.

[129] *Njëllor është, qoftë fron
Apo tok' e zhveshur nën qiell pa mbulesë,
Ku shpirt' i kulluar e lëshon
Që të vdesë.*⁴⁶

[130] Pushtimi mund të jetë edhe diçka e lavdërueshme, dhe ka raste që lufta bëhet baza e fuqishme e paqes, ndërsa rrënimi mjete më i mirë i rindërtimit. Në qoftë se, për shembull, një sovran i virtytshëm i udhëheq trupat e tij për të bllokuar një sulm rebelësh e agresorësh, ose zbret në fushën e betejës dhe shquhet në një luftë për të bashkuar një shtet e një popull të ndarë, me një fjalë në qoftë se ai shpërthen një luftë për një qëllim të drejtë, atëherë ky zemërim në dukje është vetë mëshira, dhe kjo tirani në pamje të jashtme është vetë thelbi i drejtësisë e kjo luftë është guri themeltar i paqes. Sot detyra që u ka hije sundimtarëve të mëdhenj është të vendosin paqen e përgjithshme, sepse në të qëndron liria e të gjithë popujve.

[131] Frazja e katërt e Thënies së lartpërmendur, që tregon rrugën e shpëtimit, është: “t’u bindesh porosive të Zotit”. Shquarsia më e madhe e njeriut është, padyshim, të jetë i përunjur e i bindur ndaj Perëndisë së tij; lavdia më e madhe, rangu e nderi më i lartë për të varen nga zbatimi i përpiktë i urdhrave e i ndalimeve Hyjnore. Feja është drita e botës dhe përparimi, arritjet e lumturia e njeriut rrjedhin nga bindja ndaj ligjeve të shkruara në Librat e Shenjtë. Me një fjalë, mund të provohet se në jetë, si nga jashtë dhe nga brenda, struktura më e fuqishme, më e shëndoshë, më e qëndrueshme, e ngritur për të ruajtur botën, në gjendje për të siguruar si përsosuritë shpirtërore dhe ato materiale të njerëzimit dhe për të mbrojtur lumturinë e qytetërimin e shoqërisë, është feja.

⁴⁶ Sa‘di, *Gjylistani*, Mbi sjelljen e mbretërve.

[132] Është e vërtetë se ka njerëz të marrë të cilët, pa i shqyrtuar kurrë si duhet parimet themelore të feve Hyjnore, marrin si kriter sjelljen e disa hipokritëve fetarë dhe i matin me këtë kut të gjithë fetarët, duke arritur në përfundimin se fetë janë një pengesë për progresin, një element përçarjeje dhe shkak mosmirëdashjeje e armiqësie midis popujve. Ata nuk kanë vënë re as që parimet e feve Hyjnore zor se mund të vlerësohen nga veprimet e atyre që vetëm pretendojnë se i ndjekin ato. Sepse çdo gjë e shquar, sado e çmuar që të jetë, mund të devijohet drejt qëllimesh të gabuara. Në duart e një fëmije të paditur ose të një të verbëri, një llampë e ndezur nuk e shpërndan errësirën rreth e qark dhe as e ndriçon shtëpinë. A mundemi ne në këtë rast të fajësojmë llampën? Jo, për Zotin Perëndinë! Për atë që sheh, llampa është një udhërrëfyese që tregon rrugën, kurse për të verbërin është rrënim.

[133] Ndër ata që hodhën poshtë besimin fetar ishte edhe francezi Volter, i cili ka shkruar një numër të madh librash kundër feve, vepra që nuk janë më të mira se lodrat e fëmijëve. Ky njeri, duke marrë si kriter të metat e punët e këqia të Papës, kreut të fesë katolike romane, si dhe intrigat e grindjet e udhëheqësve shpirtërorë të krishtërimit, i dha gojës e nxorri kleçka për Shpirtin e Perëndisë (Jezusin). Në arsyetimin e tij të çalë, ai nuk arriti të kapte domethënien e vërtetë të Shkrimeve të Shenjta, bëri vërejtje për disa pjesë të Teksteve të reveluara dhe nguli këmbë në vështirësitë që ato paraqesin. “Dhe ne dërgojmë nga Kurani atë që është shërim e mëshirë për besimtarët, kurse jo-besimtarëve vetën u shton dëshpërimin”.⁴⁷

[134] *I urti i Ghazna-s⁴⁸ u tregoi historinë mistike
Dëgjuesve të mbuluar, në formë alegorike:
Nëse ata që enden, në Kuran nuk shohin asgjë
Por vetëm fjalë, për t'u çuditur nuk ka kurrëgjë;
Nga tërë zjarr'i diellit që qiellin e ndrin
Veç ngrohtësia në syt' e të verbërit arrin.*⁴⁹

“ Shumë do të çojë Ai në rrugë të shtrembër me paravoli të tilla dhe shumë do t'i udhëheqë në rrugë të drejtë: por ata që do të çojë në rrugë të shtrembër do të jenë vetëm mosbesimtarët...”⁵⁰

[135] Sigurisht dashuria, miqësia dhe uniteti midis gjithë pjesëtarëve të gjinisë njerëzore janë mjetet më të mëdha për të arritur përparimin e lavdinë e njeriut, faktori suprem për ndriçimin dhe shpëtimin e botës. Asgjë nuk mund të bëhet në botë, madje as mund të mendohet, pa unitet e marrëveshje, dhe mjeti i përsosur për të krijuar miqësi e bashkim është

⁴⁷ Kurani 17:82.

⁴⁸ Poeti Saná'í.

⁴⁹ Rúmí, *Mathnaví*, III, 4229-4231.

⁵⁰ Kurani 2:26.

feja e vërtetë. “Edhe sikur të shpenzoje të gjitha pasuritë e tokës, Ti nuk do t’i bashkoje dot zemrat e tyre; por Perëndia i ka bashkuar ato...”⁵¹

[136] Ardhja e Profetëve të Perëndisë, me pushtetin e tyre për të krijuar bashkim të vërtetë, bashkim që është si i jashtëm ashtu edhe i zemrës, mbledh së bashku njerëz keqdashës, të etur për gjakun e njëritjetrit, nën strehën e përbashkët të Fjalës së Perëndisë. Atëherë mijëra e mijëra shpirtra bëhen si një shpirt i vetëm, dhe individë të panumërt shkrihen në një trup të vetëm.

[137] *Dikur ata ishin si valët në det
Që era prej njerës shumë krijon.
Pastaj Perëndia mbi ta diellin e Vet lëshon
Dhe dielli i Tij vetëm një mund të jetë.
Shpirtrat e qenve dhe ujqve të ndarë janë,
Por një i vetëm shpirti është i të Perëndisë luanë.*⁵²

[138] Ngjarjet që kanë ndodhur me ardhjen e Profetëve të lashtësisë, sjellja, veprat dhe rrethanat e jetës së Tyre nuk janë përshkruar si duhet në historitë e autoritetshme. Për to flitet në formë të sintetizuar në vargjet e Kuranit, në Traditat e Shenjta dhe në Torahun. Por duke qenë se të gjitha ngjarjet që kanë ndodhur që nga koha e Moisiut deri në kohën e sotme përmbahen në Kuranin e fuqishëm, në Traditat e autoritetshme, në Torahun dhe në burime të tjera të besueshme, Ne do të mjaftohemi këtu me referenca të shkurtra, duke pasur si qëllim të përcaktojmë në mënyrë përfundimtare nëse feja është vetë baza dhe parimi themeltar i kulturës e i qytetërimit, apo, siç mendojnë Volteri e të tjerë si ai, ajo mbyl çdo përparim shoqëror, mirëqenien e paqen.

[139] Për t’i dalë përpara një herë e përgjithmonë të gjitha vërejtjeve nga ana e cilitdo prej popujve të botës, do ta zhvillojmë diskutimin Tonë mbi bazën e atyre tregimeve të autoritetshme për të cilat të gjitha kombet janë dakord.

[140] Në kohën kur izraelitët ishin shtuar në Egjipt dhe ishin përhapur në mbarë vendin, Faraonët Koptë të Egjiptit vendosën të forconin e të favorizonin popullatat e veta kopte dhe të poshtëronin e çnderonin bijtë e Izraelit, të cilët i konsideronin të huaj. Për një kohë të gjatë izraelitët, të ndarë e të shpërndarë, ishin robër në duart e shtypësve koptë, përbuzeshin e përçmoheshin nga të gjithë, aq sa më i ulti i koptëve lirisht mund të përndiqte e të sillej si zot mbi më fisnikun e izraelitëve. Robërimi, mjerimi dhe pafuqia e hebrenjve arriti një pikë të tillë sa që ata as natë as ditën nuk ishin në gjendje të mbronin vetveten dhe as gratë e

⁵¹ Kurani 8:63.

⁵² Shih Rûmî *Mathnavî*, II, 185 dhe 189. SI dhe Hadithin: “Perëndia i krijoi krijesat në terr, pastaj spërkati mbi to Dritën e Tij. Ato që i zuri ajo Dritë morën rrugën e drejtë, kurse ato që ajo s’i preku u larguan nga rruga e drejtë”. Shih “*Mathnavî-a e Jalálu’ddîn Rûmî-t*” të R.A. Nicholson, në Seritë e Përmendoreve të E.J.W. Gilb.

familjet e veta nga tirania e rojeve të Faraonit. Si ushqim ata kishin copat e zemrave të tyre të thyera, si pije rrëketë e lotëve të tyre. Dhe ata vazhduan me këtë ankth derisa papritur Moisiu i Bukuri, pa Dritën Hyjnore që shpërtheu nga Lugina e bekuar, nga ai vend që ishte tokë e shenjtë, dhe dëgjoi zërin jetëdhënës të Perëndisë, që foli nga flaka e asaj Peme që nuk është “as e Lindjes as e Perëndimit”⁵³, dhe u ngrit me tërë veshjen kalorësiake të profetërisë së Tij universale. Midis izraelitëve Ai ndriti si pishtar i udhërrëfimit Hyjnor dhe me dritën e shpëtimit e udhëhoqi atë popull të humbur nga hijet e injorancës drejt dijes e përsosurisë. Ai i mbledhi fiset e shpërndara të Izraelit nën strehën e Fjalës unifikuese e universale të Perëndisë, dhe mbi majat e unitetit ngriti flamurin e harmonisë, kështu që brenda një kohe të shkurtër ata shpirtra të zhytur në errësirë u bënë shpirtërisht të edukuar, dhe ata që ishin të huaj ndaj së vërtetës u bashkuan në Kauzën e njëshmërisë së Perëndisë, u çliruan nga mjerimi, nga poshtërimi, nga moskuptimi e nga robëria e arritën shkallët më të larta të lumturisë e të nderit. Ata emigruan nga Egjipti, u nisën për në atdheun e dikurshëm të Izraelit dhe erdhën në Kanaan e në Filisti. Në fillim pushtuan brigjet e lumit Jordan e Jerihonë dhe u vendosën në atë zonë, pastaj nënshtruan të gjitha rajonet rreth e rrotull, si Fenikinë, Edomin e Ammonin. Në kohëm e Xhoshuait tridhjetë e një qeveri ishin në duart e izraelitëve, dhe në çdo atribut njerëzor fisnik – dije, stabilitet, vendosmëri, guxim, nder e bujari – ky popull arriti t’ua kalojë të gjitha kombeve të botës. Në ato kohë, kur një izraelit hynte në një takim, ai menjëherë shquhej për virtytet e tij të shumta, madje edhe të huajt, kur donin të lavdëronin një person, thonin se ishte si izraelit.

[141] Veç kësaj, në vepra të shumta historike është e dokumentuar se filozofët e Greqisë, si Pitagora, e fituan pjesën më të madhe të filozofisë së tyre, si hyjnore dhe materiale, nga dishepujt e Sollomonit. Edhe Sokrati, që ndërmoi një udhëtim i shtyrë nga dëshira për të takuar disa prej dijetarëve e teologëve më të famshëm të Izraelit, pasi u kthye në Greqi afirmoi konceptin e njëshmërisë së Perëndisë dhe të vazhdimësisë së jetës së shpirtit njerëzor pas çlirimit të tij nga pluhuri i elementeve. Në fund, injorantët midis grekëve e denoncuan këtë njeri që ishte thëlluar në misteret më të fshehta të urtisë dhe u ngritën për t’i marrë jetën; pastaj turma e detyroi sundimtarin dhe në një mbledhje të asamblesë i dhanë Sokratit të pinte kupën e helmit.

[142] Pasi kishin ecur përpara në çdo nivel të qytetërimit dhe kishin arritur suksesin maksimal të mundshëm, izraelitët pak nga pak filluan t’i harronin parimet themelore të Ligjit e të Besimit të Moisiut, të merreshin me rite e ceremonira dhe të silleshin në mënyrë të pahijshme. Në kohën e Rovoamit, djalit të Sollomonit, midis tyre shpërtheu një grindje e

⁵³ Kurani 24:35.

tmerrshme: një prej tyre, Jerovoami, komplotoi për të marrë fronin dhe futi kultin e idhujve. Konflikti i Rovoamit dhe Jerovoamit çoi në shekuj luftërash midis pasardhësve të tyre, duke sjellë si rezultat që fiset e Izraelit u shpërndanë e u përçanë. Me një fjalë, për shkak se harruan domethënien e Ligjit të Perëndisë, ata u rrëmbyen nga fanatizmi injorant e nga praktika të qortueshme si rebelimi e kryengritja. Teologët e tyre, që kishin arritur në përfundimin se të gjitha cilësitë thelbësore të njerëzimit të shtjelluara në Librin e Shenjtë ishin fjalë boshe, filluan të mendonin vetëm për interesat e tyre egoiste dhe i brengosën njerëzit duke i lejuar të zhyten në honin më të thellë të shkujdesjes e të injorancës. Dhe fryti i punëve të tyre të këqia qe ky: lavdia e lashtë që kishte zgjatur aq shumë, tani ishte shndërruar në degradim, dhe sundimtarët e Persisë, të Greqisë e të Romës i mposhtën. Simbolet e sovranitetit të tyre u përmbysën; injoranca, marrëzia, zvetënimi dhe egoizmi i krerëve fetarë e i dijetarëve të tyre dolën në pah me ardhjen e Nabukodonosorit, Mbretit të Babilonisë, që i shpartalloi ata. Pas një masakre të përgjithshme, plaçkitjes e rrafshimit të shtëpive, madje edhe shkuljes së pemëve të tyre, ai bëri robër të gjithë ata që kurseu shpata e tij dhe i çoi në Babiloni. Pas shtatëdhjetë vjetësh pasardhësit e këtyre robërve u lanë të lirë dhe u kthyen në Jerusalem. Atëherë Ezekia dhe Ezra rivendosën midis tyre parimet themelore të Librit të Shenjtë, izraelitët përparuan nga dita në ditë dhe agoi përsëri shkëlqimi mëngjesor i epokave të shkuara. Por brenda një kohe të shkurtër, shpërthyen përsëri grindje të mëdha përsa i përket besimit e sjelljes; përsëri i vetmi mendim i doktorëve hebrenj u bë arritja e qëllimeve të tyre egoiste dhe reformat e kryera në kohën e Ezrës u shndërruan në mbrapshti e zvetënim. Gjendja u keqësua deri në atë shkallë që më se një herë ushtritë e republikës së Romës e të sundimtarëve të saj pushtuan territorin izraelit. Më në fund, Titusi luftëdashës, komandanti i forcave romake, shkeli e bëri pluhur atdheun e hebrenjve, vrau burrat, mori robër gratë e fëmijët, rrafshoi përtokë shtëpitë e tyre, preu pemët, dogji librat e tyre, plaçkiti thesaret dhe e bëri Jerusalem e Tempullin një pìrg hiri. Pas kësaj fatkeqësie supreme, ylli i sundimit të Izraelit perëndoi përfundimisht dhe sot mbeturinat e atij kombi të zhdukur janë shpërndarë nga i ka fryrë era. “E mbi ta rënduan poshtërimi e skamja”⁵⁴. Këto dy gjëma të mëdha, të shkaktuara nga Nabukodonosori dhe Titusi, përmenden në Kuranin e lavdishëm: “Dhe Ne u deklarua solemnisht bijve të Izraelit në Librin ‘Ju, me siguri, dy herë do të bëni të këqia mbi tokë, dhe me siguri dy herë kryelartësia juaj do të ngjitet shumë lart’. Dhe kur do të kryhej kërcënimi për të parën prej tyre, Ne dërguam kundër jush shërbëtorë Tanë të pajisur me forcë të madhe; ata depërtuan në pjesët më të fshehta të banesave tuaja dhe

⁵⁴ Kurani 2:61.

kërcënimi u përmbush ... Dhe kur do të kryhej dënimi i kërcënimit për mëkatin tjetër tuajin, Ne dërguam një armik që të brengoste fytyrat tuaja, të hynte në Tempullin, siç kishin hyrë herën e parë, dhe të shkatërronte plotësisht gjithçka kishte pushtuar”.⁵⁵

[143] Ne kemi për qëllim të tregojmë sesi feja e vërtetë mbështet qytetërimin e nderin, begatinë e prestigjin, diturinë dhe përparimin e një populli dikur fatkeq, të skllavëruar e injorant, dhe si, kur ajo bie në duart e krerëve fetarë të marrë e fanatikë, shmanget drejt qëllimesh të gabuara, derisa ky ndriçim kaq i madh shndërrohet në natën më të zezë.

[144] Kur për herë të dytë u dukën shenjat e pagabueshme të shpërbërjes, të zvetënimit, të nënshtrimit e të asgjësimit të Izraelit, atëherë mbi Jordan e mbi tokën e Galilesë u përhapën flladet e ëmbla e të shenjta të Shpirtit të Perëndisë (Jezusit); retë e mëshirës Hyjnore mbuluan qiejt dhe reshën ujërat e bollshme të shpirtit. Dhe pas vërshimit të atyre shirave që erdhën nga Deti më i madh, Toka e Shenjtë lëshoi aromën dhe çeli lulet e njohjes së Perëndisë. Pastaj u ngrit lart kënga solemne e Ungjillit, derisa tingëlloi në veshët e atyre që banonin në dhomat e qiellit, e me t’u prekur nga fryma e Jezusit, të vdekurit e shkujdesur që dergjeshin në varret e injorancës ngritën kryet për të marrë jetën e pasosur. Gjatë tre vjetëve, ai Yll Ndriçues i përsosurive eci nëpër fushat e Palestinës e në rrethinat e Jerusalemit, duke i udhëhequr të gjithë njerëzit drejt agimit të shëlbimit, duke i mësuar ata si të fitojnë veti shpirtërore e attribute të pëlqyeshme për Perëndinë. Në qoftë se populli i Izraelit do të kishte besuar në atë Fytyrë të hijshme, do të ishte përveshur për t’I shërbyer e për t’Iu bindur Atij me mish e me shpirt, dhe falë aromës gjallëruese të Frymës së Tij, do të kishte rifituar vitalitetin e vet të humbur e do të kishte arritur fitore të reja.

[145] Por ah, për çfarë shërbeu kjo? Ata Iu larguan Atij e Iu kundërvunë. U ngritën dhe e torturuan atë Burim të dijes Hyjnore, atë Pikë mbi të cilën kishte zbritur Revelacioni – të gjithë veç një grushti njerëzish që, duke e kthyer fytyrën ndaj Perëndisë, u dëlirën nga njolla e kësaj bote dhe gjetën rrugën drejt majave të Mbretërisë tej hapësirës. Ata i shkaktuan çdo lloj dhimbjeje atij Burimi të mëshirës, derisa për Të u bë e pamundur të jetonte në qytete, e megjithatë Ai ngriti flamurin e shpëtimit dhe hodhi themelet e patundura të ndershmërisë njerëzore, bazën thelbësore të qytetërimit të vërtetë.

[146] Në kreun e pestë të Matheut, duke filluar me vargun e tridhjetë e shtatë, Ai këshillon: “Mos i rezisto të ligut; madje në qoftë se dikush të qëllon në faqen e djathtë, ktheji edhe tjetrën”. Dhe më tej, nga vargu dyzet e tre: “Ju keni dëgjuar se qe thënë ‘Duaje të afërmin tënd, dhe mos

⁵⁵ Kurani 17:4 e në vazhdim.

e zemëro armikun tënd me armiqësi'.⁵⁶ Por unë ju them duajini armiqtë tuaj, bekojini ata që ju mallkojnë, bëjuni mirë atyre që ju urrejnë dhe lutuni për ata që ju keqtrajtojnë e ju përndjekin; që të jeni kështu bij të Atit tuaj që është në qiej, sepse Ai bën të lindë diellin e Tij mbi të këqijtë e të mirët, dhe bën të reshë mëshira e Tij mbi të drejtët e të padrejtët. Sepse po të doni vetëm ata që ju duan, çfarë shpërblimi do të keni? A nuk bëjnë kështu edhe tagrambledhësit?"

[147] Të shumta ishin këshillat si këto, të shprehura nga nga ai Diell i urtisë Hyjnore, e shpirtrat që fitojnë attribute të tilla shenjtërie janë thelbi i kulluar i krijimit dhe burimet e qytetërimit të vërtetë.

[148] Kështu Jezusi themeloi Ligjin e shenjtë mbi bazën e karakterit moral e të frymës së plotë shpirtërore dhe për ata që besuan tek Ai përcaktoi një mënyrë të posaçme jetese që përbën tipin më të lartë të veprimit mbi tokë. Dhe megjithëse në dukje këto emblema të shëlbimit i lëshuan vendin keqdashjes e përndjekjes nga ana e xhelatëve të tyre, në të vërtetë ata, të çliruar nga terri i pashpresë që mbështolli hebrenjtë, ndriçuan me lavdi të përjetshme në agimin e asaj dite të re.

[149] Kombi i fuqishëm hebraik u rrëzua e u shemb përtokë, por ata pak shpirtra që kërkuan strehë nën Pemën Mesianike transformuan gjithë jetën njerëzore. Në ato kohë popujt e botës ishin krejtësisht injorantë, fanatikë e idhujtarë. Vetëm një grup i vogël hebrenjsh besonte në njëshmërinë e Perëndisë dhe ata konsideroheshin si të dëbuar e të ulët. Këta shpirtra të shenjtë kristianë u ngritën për të përhapur një Kauzë diametralisht të kundërt e të neveritshme për besimet e gjithë racës njerëzore. Mbretërit e katër prej të pesë kontinenteve të botës vendosën në mënyrë të pamëshirshme të shfarosnin pasuesit e Krishtit, e megjithatë në përfundim pjesa më e madhe e tyre iu përvesh me gjithë zemër përhapjes së Besimit të Perëndisë. Të gjitha kombet e Evropës, shumë prej popujve të Azisë e të Afrikës dhe disa prej banorëve të ishujve të Paqësorit u mblodhën nën strehën e njëshmërisë së Perëndisë.

[150] Mendoni a ekziston gjëkundi në krijimin një parim më i fuqishëm në çdo drejtim sesa feja, ose a mund të konceptohet një pushtet më depërtues se Besimet e ndryshme Hyjnore, ose a mundet ndonjë mjet të sjellë dashuri, miqësi e bashkim të vërtetë midis të gjithë popujve si besimi në një Perëndi Fuqiplotë e të Gjithëdijshtëm, ose në ka pasur, veç ligjeve të Perëndisë, shenjë të ndonjë mjeti të aftë për të edukuar gjithë njerëzimin në çdo aspekt të drejtësisë.

[151] Ato cilësi që filozofët i fitojnë kur ata kanë arritur majat e urtisë së tyre, ato attribute njerëzore fisnike që i karakterizojnë ata në kulmin e përsosurisë së tyre, mishërohen nga besimtarët sapo ata kanë

⁵⁶ Në Biblën e Mbretit Xheims (King James) lexojmë: "Ju keni dëgjuar se qe thënë 'Duaje të afërmin tënd dhe urreje armikun tënd'. Të diturit e kundërshtojnë këtë thënie, sepse është në kundërshtim me Ligjin e parashtruar në Levitikun 19:18, Eksodin 23:4-5, Fjalët e Urta 25:21, Talmudin, etj.

pranuar Besimin. Vini re sesi ata shpirtra që pinë ujërat jetëdhënëse të shpëtimit nga duart e mëshirshme të Jezusit, Shpirtit të Perëndisë, dhe u futën nën hijen strehuese të Ungjillit, arritën një shkallë aq të lartë të sjelljes morale sa që Galeni, mjeku i famshëm, megjithëse ai vetë nuk ishte i krishterë, në përmbledhjen e tij të *Republikës* së Platonit, ngriti në qiell veprimet e tyre. Paragrafi që vijon është një përkthim fjalë për fjalë i thënies së tij:

[152] “Shumica e njerëzve nuk janë në gjendje të kapin vazhdimësinë e argumenteve logjike. Për këtë arsye ka nevojë për simbole e paravoli që të tregojnë shpërblimet e ndëshkimet në botën tjetër. Dhe ajo që e provon vërtetësinë e këtij pohimi është se sot shohim njerëz të quajtur të krishterë, të cilët besojnë në mënyrë të devotshme në shpërblime e ndëshkime në një gjendje të ardhme. Ky grup kryen veprime të shkëlqyera, të ngjashme me veprimet e një filozofi të vërtetë. Për shembull, ne të gjithë e shohim me sytë tanë se ata nuk i tremben vdekjes, dhe pasioni i tyre për drejtësinë e për vepra të mira është kaq i madh sa që ata mund të konsiderohen filozofë të vërtetë”.⁵⁷

[153] Rangu i një filozofi, në ato kohë e sipas Galenit, ishte më i lartë se çdo rang tjetër në botë. Mendoni, pra, sesi pushteti ndriçues e frymëzues i feve hyjnore i ngren besimtarët në lartësi të tilla përsosurie, sa që një filozof si Galeni, i cili vetë nuk ishte i krishterë, jep një dëshmi të tillë.

[154] Një tregues i karakterit të shquar të të krishterëve në ato kohë ishte përkushtimi i tyre ndaj bamirësisë e veprave të mira dhe fakti që themeluan spitale e institucione filantropike. Për shembull, i pari që krijoi në mbarë Perandorinë Romake klinika publike, ku të varfërit, të plagosurit e të braktisurit merrnin ndihmë mjekësore, ishte Perandori Konstantin. Ky mbret i madh që i pari sundimtar romak që mbështeti Kauzën e Krishtit. Ai nuk i kurseu përpjekjet, duke ia përkushtuar jetën e tij përhapjes së parimeve të Ungjillit, dhe e vendosi qeverisjen romake, që deri atëherë kishte qenë një sistem shtypjeje të pamëshirshme, mbi bazat e shëndosha të moderimit e të drejtësisë. Emri i tij i bekuar ndriçon si ylli i mëngjesit që nga agimi i historisë dhe rangu e fama e tij plot fisnikëri e qytetërim janë ende në gojën e të krishterëve të të gjitha rrymave.

[155] Ç’themele të një karakteri të shkëlqyer u vendosën në ato kohë falë edukimit të ushtruar nga ata shpirtra të shenjtë që u ngritën për të mbështetur mësimet e Ungjillit. Sa e sa shkolla fillore, kolegje, spitale u themeluan, dhe sa institucione për edukimin e fëmijëve jetimë e nevojtarë. Sa e sa njerëz sakrifikuan interesat e veta personale dhe “nga

⁵⁷ Shih: ‘Abdu’l-Bahá *Përgjigje për disa pyetje*, kap. 84, dhe *Shpallja e Paqes Universale*, f. 385. Shih gjithashtu *Galenit për hebrejtë dhe të krishterët* nga Riçard Uolcër (Richard Walzer), Oxford University Press, 1949, f. 15. Autori thotë se përmbledhja e Galenit që përmendet këtu ka humbur dhe kanë mbetur vetëm disa gragmente në arabisht.

dëshira për të kënaqur Perëndinë”⁵⁸ ia kushtuan jetën e tyre shkollimit të masave.

[156] Por kur u afrua koha që mbi botë do të agonte bukuria e shndritshme e Muhametit, kontrolli i punëve të Krishtërit kaloi në duart e priftërinjve injorantë. Flladet qiellore, që frynin lehtë nga viset e hirit Hyjnor, u shuan dhe ligjet e Ungjillit të madh, kështjella mbi të cilën mbështetej bota, u shterpëzuan për nga rezultatet, për shkak të keqpërdorimit dhe qëndrimit të personave që, të mirë në dukje, brenda ishin të ligj.

[157] Historianë të famshëm evropianë, duke përshkruar në të gjitha aspektet kushtet, mënyrën e jetesës, politikën, diturinë dhe kulturën e lashtësisë, të Mesjetës e të kohëve të reja, shkruajnë njëzëri se gjatë dhjetë shekujve që përbëjnë Mesjetën, që nga fillimi i shekullit të gjashtë të epokës kristiane deri në fund të shekullit të pesëmbëdhjetë, Evropa ishte nga çdo pikëpamje tepër barbare dhe e errët. Shkaku kryesor i kësaj gjendjeje ishte se murgjit, të cilët popujt evropianë i shihnin si prijësit e vet shpirtërorë e fetarë, kishin hequr dorë nga lavdia e qëndrueshme që sjell bindja ndaj porosive të shenjta e mësimëve qiellore të Ungjillit dhe i kishin rregulluar pipëzat me sundimtarët arrogantë e tiranë që mbanin pushtetin shekullar të asaj kohe. Ata e kishin larguar shikimin nga lavdia e pasosur dhe ia kushtonin të gjitha përpjekjet mbështetjes së interesave tokësore e të përfitimeve kalimtare e jetëshkurtëra. Më në fund gjërat arritën një pikë të tillë që masat u bënë në mënyrë të pashërueshme skllave në duart e këtyre dy grupeve, dhe të gjitha këto shkatërruan tërë strukturën e fesë, të kulturës, të mirëqenies e të qytetërimit të popujve evropianë.

[158] Kur, të ngrira nga veprimet e mendimet e padenja dhe nga qëllimet e turpshme të krerëve, aromat e ëmbla të Shpirtit të Perëndisë (Jezusit) pushuan së vërshuari në botë dhe terri i injorancës, i fanatizmit e i veprimeve të papëlqyeshme për Perëndinë përfshiu botën, atëherë shkëlqeu agimi i shpresës dhe arriti pranvera Hyjnore. Një re mëshire mbështolli botën dhe nga zonat e hirit filluan të fryjnë erëra pjellore. Në shenjën e Muhametit Dielli i së Vërtetës doli mbi Jatribë (Medinë) e Hixhaz dhe lëshoi tejmbanë universit dritat e lavdisë së përjetshme. Atëherë toka e mundësive njerëzore u transformua dhe u përmbushën fjalët “Toka do të ndriçohet me dritën e Zotit të vet”⁵⁹. Bota e vjetër u ripërtëri dhe trupi i saj i vdekur u ngrit plot jetë. Tirania dhe injoranca u përmbysën dhe në vend të tyre u ngritën si kulla të larta pallate të dijes e të drejtësisë. Gjëmoi deti i ndriçimit dhe shkenca lëshoi rrezet e saj. Para se Flaka e Profetërisë supreme të ndizej në fanarin e Mekës, popujt e egër të Hixhazit ishin më barbarët e më të zhyturit në errësi midis popujve të

⁵⁸ Nga Kurani 4:114; 2:207, etj.

⁵⁹ Kurani 39:69.

botës. Zakonet e tyre të zvetënuara e të mbrapshta, egërsia dhe gjakmarrjet e tyre të vazhdueshme përmenden në të gjitha tekstet e historisë. Në ato kohë popujt e qytetëruar të botës nuk i konsideronin madje fiset arabe të Mekës e të Medinës as si qenie njerëzore. E pra, sapo Drita e Botës doli mbi ta, brenda një kohe të shkurtër, falë edukimit të dhënë nga ajo Minierë e përsosurive, ajo Vatër e Revelacionit dhe falë bekimeve të dhuruara nga ligji i Perëndisë, ata u bashkuan nën strehën e parimit të njëshmërisë Hyjnore. Ky popull i vrazhdë arriti atëherë një shkallë aq të lartë përsosurie njerëzore e qytetërimi saqë bashkëkohësit e tyre u mahnitën. Pikërisht ata popuj që gjithmonë i kishin tallur e vënë në lojë arabët si një racë pa tru, tani i kërkonin ata me shumë interes, vizitonin vendet e tyre për të fituar ndriçim e kulturë, mjeshtri teknike, aftësi politike, arte dhe shkenca.

[159] Shikoni se ç'ndikim ka mbi çështjet materiale edukimi i dhënë nga Edukatori i vërtetë. Këtu kishte fise aq të prapambetura e të egra, saqë gjatë periudhës së Xhahilisë ata varrosnin të gjalla vajzat e tyre të moshës shtatë vjeç, një veprim që jo më një qenie njerëzore, por edhe një kafshë do ta urrente e ta shmangëte, ndërsa ata në degradimin e tyre të skajshëm e konsideronin si shprehjen më të lartë të nderit e të devotshmërisë ndaj parimeve, – e pra pikërisht këta njerëz aq të zhytur në errësirë, në saje të mësimëve të dukshme të atij Personaliteti të madh, përparuan deri në atë shkallë që, pasi pushtuan Egjiptin, Sirinë dhe kryeqytetin e saj Damaskun, Kaldenë, Mesopotaminë dhe Iranin, arritën të administronin vetë të gjitha çështjet më të rëndësishme në të katër rajonet kryesore të globit.

[160] Atëherë arabët ua kaluan të gjithë popujve të botës në shkencat e në artet, në industri e në shpikje, në filozofi, qeverisje e për nga karakteri moral. Dhe me të vërtetë, ngritja brenda një kohe të shkurtër e këtyre njerëzve brutalë e të përçmuar në lartësitë supreme të përsosurisë njerëzore është vërtetimi më i madh i legjitimitetit të Profetërisë së Zotit Muhamet.

[161] Në epokat e hershme të Islamit popujt e Evropës mësuuan nga Islami shkencat dhe artet e qytetërimit që praktikoheshin nga banorët e Andaluzisë. Një analizë e vëmendshme dhe e thellë e dokumenteve historike tregon se qytetërimi evropian rrjedh në një pjesë të madhe nga Islami. Në fakt, të gjitha shkrimet e studiuesve, të teologëve e të filozofëve myslimanë u grumbulluan pak nga pak në Evropë dhe u peshuan e u debatuan me vëmendjen më të madhe në qarqet akademike e në qendrat e diturisë, pastaj përmbajtja e tyre e çmuar u vu në veprim. Sot kopje të shumta të veprave të studiuesve myslimanë, të cilat nuk gjenden në vendet islamike, janë në bibliotekat e Evropës. Veç kësaj, ligjet dhe parimet e adoptuara në të gjitha vendet evropiane rrjedhin në një shkallë të konsiderueshme, madje praktikisht në tërësinë e tyre, nga veprat e

jurisprudencës e nga vendimet legale të teologëve myslimanë. Po të mos ishte për frikën se do të zgjatej pa qenë nevoja ky tekst, do t'i citonim një për një këto huazime.

[162] Fillimet e qytetërimit evropian i gjejmë në shekullin e shtatë të epokës myslimane. Hollësitë janë këto: andej nga fundi i shekullit të pestë të Hexhirës, Papa ose kreu i Krishtërit bëri një protestë të bujshme lidhur me faktin që vendet e shenjta për të krishterët, si Jerusalemi, Bethlehemi dhe Nazareti, kishin rënë nën sundimin mysliman dhe nxiti mbretërit e popujt evropianë të ndërmerrnin një luftë që ai e konsideronte të shenjtë. Thirrja e tij e zjarrtë kumboi me një furi të tillë sa që të gjitha vendet e Evropës u përgjigjën dhe mbretër kryqtarë në krye të ushtrive të panumërta kapërcyen detin Marmara dhe u futën në kontinentin e Azisë. Në ato ditë kalifët Fatimidë sundonin mbi Egjiptin e disa vende të Perëndimit, dhe në pjesën më të madhe të kohës mbretërit e Sirisë, dmth Selxhukët, u nënshtroheshin atyre. Me një fjalë, mbretërit e Perëndimit me ushtritë e tyre të panumërta sulmuan Sirinë dhe Egjiptin, dhe midis sundimtarëve sirianë e atyre të Evropës kishte luftëra të vazhdueshme gjatë një periudhe dyqind-vjeçare. Nga Evropa vazhdonin të vinin përf forcime dhe shumë herë sundimtarët perëndimorë sulmuan e pushtuan të gjitha kështjellat në Siri, dhe po aq shpesh mbretërit e Islamit i çliruan ato prej duarve të tyre. Më në fund, Saladini, në vitin 693 A.H., i dëboi mbretërit evropianë dhe ushtritë e tyre nga Egjipti e nga brigjet e Sirisë. Të mundur në mënyrë të pashpresë, ata u kthyen në Evropë. Gjatë luftërave të Kryqëzatave humbën jetën miliona qenie njerëzore. Në mënyrë të përmbledhur, nga viti 490 A.H. deri më 693, mbretër, komandantë e prijës të tjerë evropianë venin e vinin midis Egjiptit, Sirisë e Perëndimit dhe kur më në fund të gjithë u kthyen në vendet e veta, sollën në Evropë gjithçka kishin parë në vendet myslimane gjatë më shumë se dyqind vjetëve lufte përse u përket qeverisjes, zhvillimit shoqëror e kulturës, kolegjeve, shkollave e shijeve në mënyrën e jetesës. Qytetërimi evropian fillon që nga ajo kohë.

[163] O popull i Persisë! Sa kohë akoma do të vazhdojnë topitja e letargjia jote? Dikur ti ishe zoti i tokës mbarë; gjithë bota ishte në këmbët e tua. Përse tani lavdia jote ka rënë dhe ti ke humbur favorin e ke shkarë në harresë? Ti ishe gurrë diturie, burim i pashtershëm drite për gjithë tokën; si pra ke tani shterur, je shuar e fikur? Ti që dikur ndriçoje botën, përse tani fshishesh n'errësirë i mpirë e i hutuar? Hape syrin e mendjes dhe shih nevojat e tua të tanishme aq të mëdha. Ngrihu dhe lufto, kërko edukim, kërko ndriçim. A të duket e drejtë që i huaji të marrë nga të parët e tu kulturën e dijet e tyre, ndërsa ti, gjaku i tyre, trashëgimtari i tyre i

ligjshëm, të jesh i privuar nga këto? Si të duket që, ndërsa fqinjët e tu punojnë ditë e natë e me të gjitha forcat për përparimin e tyre, nderin dhe mirëqenien e tyre, ti me fanatizmin tënd injorant merresh vetëm me grindje e antipatira, me teprime, lakmira e ëndrra të zbrazëta? A të ka hije që ti me apatinë tënde të humbasësh e të çosh dëm shkëlqimin që të takon për parëlindje, kompetencën që e ke në gjak, inteligjencën tënde të natyrshme? Përsëri jemi larguar nga tema.

[164] Intelektualët evropianë që e njohin mirë të kaluarën e Evropës dhe që shquhen për sinqeritet e për ndjenjën e drejtësisë, e pranojnë njëzëri se elementet bazë të qytetërimit të tyre rrjedhin deri në hollësi nga Islami. Për shembull Drejpër (Draper)⁶⁰, autoriteti i mirënjohur francez, shkrimtar i njohur nga të gjithë studiuesit evropianë për saktësinë, aftësinë e kulturën e tij, në njërën prej veprave më të njohura të tij, *Zhvillimi intelektual i Evropës*, jep shpjegime të hollësishme lidhur me këtë, dmth lidhur me faktin që popujt e Evropës kanë marrë nga Islami themelet e qytetërimit dhe bazat e progresit e të mirëqenies. Këto shpjegime janë të mjaftueshme dhe një përkthim i tyre këtu do ta zgjaste pa qenë nevoja këtë punim e nuk do të kishte ndonjë rëndësi për qëllimin Tonë. Lexuesit që kanë dëshirë për hollësi të mëtejshme mund t'i referohen atij teksti.

[165] Në thelb, autori tregon sesi i gjithë qytetërimi i Evropës – ligjet, parimet, institucionet, shkencat, filozofitë, kulturat e ndryshme, mënyrat e zakonet e qytetëruara, letërsia, artet e industria, organizimi, disiplina, sjellja, tiparet e lavdërueshme të karakterit, madje edhe mjaft fjalë që janë në përdorim në gjuhën frënge, vijnë nga arabët. Ai shqyrton

⁶⁰ Teksti persian e transliteron emrin e këtij autori si “Draybár” dhe e titullon veprën e tij *Progresi i popujve*. Me sa duket, ky emër i referohet Xhon Uiljam Drejpërit (John William Draper), 1811-1882, kimist i famshëm dhe historian gjerësisht i përkthyer. Në vëllimin e dytë të veprës së cituar ka informacion të hollësishëm lidhur me ndihmesat e rëndësishme të Islamit për Perëndimin dhe për Xherbertin (Papa Silvestri i Dytë). Lidhur me disa detyrime zakonisht të mosnjohura të Evropës ndaj Islamit autori thotë: “Nuk mund të përjetësohet përgjithmonë një padrejtësi e bazuar në meritë fetare e në koncepte nacionaliste”. (Vëll. II, f. 42, Bot. i rish.). *Diksioneri i Biografisë Amerikane* thotë se i ati i Drejpërit, që ishte një katolik roman, mori emrin Xhon Kristofër Drejpër (John Christopher Draper) kur u dëbua nga familja e tij sepse u bë metodist dhe se emri i vërtetë i tij nuk dihet. Përkthyesi falënderon Z. Pol North Rajsin (Mr. Paul North Rice), shef i Sektorit të Referencave të Bibliotekës Publike të Nju Jorkut, për informatën se të dhënat lidhur me historinë familjare dhe kombësinë e Drejpërit janë kontradiktore. Në *Drejpërit në Amerikë* të Tomas Uoln-Morgënit (Thomas Waln-Morgan) (1892) thuhet se i ati i Drejpërit kishte lindur në Londër, ndërsa Albert E. Henshel (Albert E. Henschel) në “Njëqind-vjetori i Xhon Kristofër Drejpërit” (New York University “Colonnade”, qershor 1911) thotë: “Nëse ka midis nesh ndonjë që e kërkon prejardhjen e vet në fushat plot diell të Italisë, ai mund të krenohet me të drejtë me Xhon Kristofër Drejpërin, sepse i ati i tij, Xhon K. Drejpër, ishte italian për nga vendlindja...”.

Përkthyesi falënderon gjithashtu zonjën Laura Drajfus Barni (Laura Dreyfus-Barney) për kërkimet lidhur me këtë pasazh në Library of Congress dhe në Bibliothèque Nationale.

me hollësi një për një të gjitha këto elemente, duke dhënë edhe periudhën kur është importuar secili prej tyre nga Islami. Ai përshkruan gjithashtu arritjen e arabëve në Perëndim, në atë që sot është Spanja, tregon sesi brenda një kohe të shkurtër ata vendosën atje një qytetërim shumë të zhvilluar, se ç'shkallë të lartë përsosurie arritën sistemi administrativ dhe dijet e tyre, se ç'themele të shëndosha e organizim të mirë kishin shkollat dhe kolegjet e tyre, në të cilat mësoheshin shkencat e filozofia, artet e zejjet; tregon gjithashtu edhe se ç'aftësi të larta drejtuese arritën ata në artet e qytetërimit dhe sesi shumë bij të familjeve më të rëndësishme evropiane dërgoheshin për të ndjekur shkollat në Kordovë e Granatë, Sevillje e Toledo, për të përvetësuar atje shkencat e artet e jetës së qytetëruar. Ai madje përmend se një evropian i quajtur Xherbert erdhi në Perëndim dhe u regjistrua në Universitetin e Kordovës në territorin arab, ndërsa pasi u kthye në Evropë arriti një shquarsi të tillë sa që në fund u ngrit në udhëheqje të Kishës Katolike e u bë Papë.

[166] Qëllimi i këtyre referencave është të tregojmë se fetë e Perëndisë janë burimi i vërtetë i përsosurive shpirtërore e materiale të njeriut, gurra e ndriçimit dhe e dijeve të dobishme për gjithë njerëzimin. Po ta shohësh çështjen me objektivitet, zbulon se të gjitha ligjet e politikës përmbahen në këto pak fjalë të shenjta:

[167] “Ata mbështesin atë që është e drejtë, ndalojnë atë që është e padrejtë dhe rendin për të bërë punë të mira. Këta janë ndër njerëzit e drejtë”⁶¹. Dhe ende: “të ketë midis jush një grup njerëzish që bëjnë thirrje drejt së mirës, që mbështesin atë që është e drejtë dhe ndalojnë atë që është e padrejtë. Këta janë ndër ata që do të shpëtojnë”⁶². Dhe më tej: “Me të vërtetë, Perëndia urdhëron drejtësinë e bamirësinë ... dhe ndalon shthurjen e shtypjen. Ai ju këshillon të jeni të ndërgjegjshëm”⁶³. Dhe pastaj lidhur me sjelljen e qytetëruar njerëzore: “Lejo atë që duhet; bëj thirrje për atë që është e drejtë dhe largohu prej injorantit”⁶⁴. Dhe po kështu: “...ata që e mbajnë nën fre zemërimin dhe i falin të tjerët! Perëndia i do ata që bëjnë mirë”⁶⁵. Dhe përsëri: “E drejta nuk është të kthesh fytyrën drejt Lindjes ose Perëndimit, i drejtë është ai që beson në Perëndinë, dhe në Ditën e Fundit, dhe në engjëjt, dhe në Shkrimet, dhe në Profetët; ai që për hir të Perëndisë u jep nga pasuria e vet të afërmëve, jetimëve, nevojëtarëve e udhtarëve, atyre që lypin dhe për të liruar robër; ai që kryen lutjet dhe paguan të dhjetën, ai që i mban premtimet e dhëna, që është i duruar në hidhërimi e fatkeqësi dhe në kohë të këqia: këta janë të drejtët dhe ata që i druhen Zotit”⁶⁶. Dhe akoma më tej: “Ata u japin

⁶¹ Kurani 3:114.

⁶² Kurani 3:104.

⁶³ Kurani 16:90.

⁶⁴ Kurani 7:199.

⁶⁵ Kurani 3:134.

⁶⁶ Kurani 2:177.

përparësi atyre para vetvetes, megjithëse vetë kanë fat varfërinë”.⁶⁷ Shihni sesi këto pak vargje të shenjta përfshijnë nivelet më të larta e domethëniet më të fshehta të qytetërimit dhe mishërojnë të gjitha përsosuritë e karakterit njerëzor.

[168] Për Zotin Perëndinë, dhe nuk ka Perëndi tjetër veç Tij, edhe hollësitë më të vogla të jetës së qytetëruar vijnë nga mirësia e Profetëve të Perëndisë. Ç’gjë e dobishme për njerëzimin është krijuar ndonjeherë që nuk ka qenë shtjelluar më parë në mënyrë të drejtpërdrejtë ose të nënkuptuar në Shkrimet e Shenjta?

[169] Por ah, ç’vlen kjo! Kur armët janë në duar të frikacakëve, as jeta as prona e njerëzve nuk janë të sigurta dhe vetëm hajdutëve u shkon mbarë. Po kështu, kur një kler aspak i përsosur merr në dorë kontrollin e punëve, ai ndërhyt si një perde e trashë midis njerëzve dhe dritës së Besimit.

[170] Guri themeltar i besimit është sinqeriteti. Domethënë, një person fetar duhet të shpërfillë interesat e tij vetjake dhe të përpiqet në të gjitha mënyrat e mundshme e me gjithë zemër t’i shërbejë interesit publik. Dhe është e pamundur që një qenie njerëzore të shpëputet nga leverdia e vet egoiste e të sakrifikojë të mirën e vet për të mirën e bashkësisë, përveçse nëpërmjet besimit fetar të sinqertë. Sepse egoizmi është i mburrur në vetë argjilën e njeriut dhe nuk është e mundur që ai, pa pasur shpresë për një shpërblim thelbësor, të lërë pas dore mirëqenien e vet materiale të tanishme. Por ai që e mbështet besimin e vet te Perëndia dhe beson në fjalët e Perëndisë, – sepse ka premtimin e sigurinë për një shpërblim të bollshëm në jetën tjetër dhe sepse përfitimet tokësore, në krahasim me gëzimin e lavdinë e përjetshme të niveleve të ardhme të ekzistencës, janë një hiç për të, – ai për hir të Perëndisë heq dorë nga paqja e leverdia e tij dhe me vullnet të lirë i përkushtohet me mish e me shpirt të mirës së përgjithshme. “Ka njerëz që për t’i pëlqyer Perëndisë flijojnë vetveten”.⁶⁸

[171] Ka ndër ata që mendojnë se një ndjenjë e lindur e dinjitetit njerëzor e ndalon njeriun të bëjë të këqia dhe i siguron atij përsosurinë shpirtërore e materiale. Me fjalë të tjera, njeriu i pajisur me inteligjencë natyrale, me vendosmëri e zell të madh, përmbahet instinktivisht që të mos u bëjë keq njerëzve të tjerë dhe digjet nga dëshira për t’u bërë mirë atyre, pa marrë parasysh asnjë konsideratë lidhur me ndëshkimet e ashpra për veprime keqdashëse ose lidhur me shpërblimet e mëdha për virtytshmëri. Por po t’i peshojmë mësimet e historisë, duket qartë se kjo ndjenjë e nderit dhe e dinjitetit njerëzor është vetë një nga dhuntitë që rrjedhin prej porosive të Profetëve të Perëndisë. Vemë re gjithashtu te fëmijët shenja të agresivitetit e të mospërmbajtjes dhe shohim se, po të

⁶⁷ Kurani 59:9.

⁶⁸ Kurani 2:207.

mungojnë udhëzimet e një mësuesi, këto cilësi të padëshirueshme rriten me shpejtësi. Shihet, pra, qartë se shfaqja e kësaj ndjenje natyrale të dinjtetit e të nderit njerëzor është rezultat i edukimit. Së dyti, edhe në qoftë se, për hir të diskutimit, pranojmë që inteligjenca instinktive dhe një cilësi morale e lindur mund të bëhen pengesë për të bërë keq, është e qartë se njerëz të tillë janë të rrallë si guri filozofik. Një supozim i tillë nuk mund të provohet thjesht me fjalë, por duhet mbështetur në fakte. Të shohim se çfarë force në krijimin i shtyn masat drejt qëllimesh e veprimesh të drejta.

[172] Veç kësaj, në qoftë se ai person i rrallë që është shembulli i një dhuntie të tillë do të bëhej edhe mishërim i druajtjes së Perëndisë, me siguri përpjekjet e tij drejt vërtetësisë do të përforcoheshin së tepërmi.

[173] Nga hiri i feve Hyjnore vijnë të mira universale, sepse ato i çojnë pasuesit e tyre të vërtetë në qëllime të sinqerta, pikësynime të larta, dëlirësi e ndershmëri të panjollë, në dashamirësi e dhembshuri të pashoqe, në mbajtjen e premtimeve të dhëna, në interesimin për të drejtat e të tjerëve, bujari, drejtësi në çdo aspekt të jetës, humanizëm e filantropi, guxim e përpjekje të palodhura në shërbim të njerëzimit. Për ta përmbledhur shkurt, është feja që prodhon të gjitha virtytet njerëzore, dhe këto virtyte janë pishtarët e shndritshëm të njerëzimit. Në qoftë se një njeri nuk i ka këto cilësi të larta, është e qartë se ai nuk ka marrë as edhe një pikë të vetme nga lumi i pashtershëm i ujërave të jetës që rrjedh përmes mësimëve të Librave të Shenjtë, dhe as ka ndier qoftë edhe fryrjen më të lehtë të flladeve erëmira që përshkojnë kopshtet e Perëndisë. Sepse asgjë mbi tokë nuk mund të provohet vetëm me fjalë; çdo nivel i ekzistencës njihet nga shenjat e simbolet e tij dhe çdo shkallë e zhvillimit njerëzor ka shenjën e vet të njohjes.

[174] Qëllimi i këtyre pohimeve është ta bëjnë krejtësisht të qartë se fetë Hyjnore, porositë e shenjata, mësimet qiellore janë bazat e paprekshme të lumturisë njerëzore dhe se popujt botës nuk mund të shpresojnë për lehtësim ose çlirim të vërtetë pa këtë ilaç të madh unik. Por ky ilaç kundër të gjitha të këqijave duhet të jepet nga një mjek i urtë e i kualifikuar, sepse në duart e një të paafiti të gjitha mjekimet që Zoti i njerëzve ka krijuar ndonjëherë për të shëruar sëmundjet e tyre nuk sjellin shëndet, përkundrazi shkatërrojnë të dobëtit dhe rëndojnë zemrat e atyre që janë të prekur tashmë prej sëmundjeve.

[175] Ai Burim urtie Hyjnore, ai Manifestim i Profetërisë Universale (Muhamedi), duke inkurajuar njerëzimin të mësojë shkencat, artet dhe të tjera gjëra të dobishme, ka urdhëruar që t'i kërkojnë ato edhe në skajet më të largëta të Kinës. Por doktorët e pazotë e grindavecë e ndalojnë këtë, duke nxjerrë si sebeb thënien “Ai që imiton një popull është një prej tyre”. Ata madje nuk kanë kapur dot se ç’kuptim ka këtu “imitimi” të cilit i referohen dhe nuk e dinë se fetë Hyjnore i shtyjnë e i inkurajojnë të

gjithë besimtarët të adoptojnë parime që sjellin përmirësime të vazhdueshme dhe të mësojnë nga popuj të tjerë shkencat e artet. Kushdo që thotë të kundërtën nuk ka pirë kurrë nektarin e dijes, ka shkuar në rrugë të gabuar për shkak të injorancës së vet dhe rend pas mirazhit të dëshirave të veta.

[176] Gjykojeni me drejtësi: cili prej këtyre zhvillimeve moderne, qoftë në vetvete ose në zbatimet e tyre, është në kundërshtim me porositë Hyjnore? Në qoftë se e kanë fjalën për krijimin e parlamenteve, kjo urdhërohet nga vetë teksti i vargut të shenjtë: “dhe vendosin për punët e tyre duke u konsultuar mes vetes”.⁶⁹ E po kështu, janë fjalët që i drejtohen Agimit të çdo dije, Burimit të Përsosurisë (Muhametit), edhe pse Ai zotëronte urti universale: “dhe konsultohu me ta për punët”.⁷⁰ Në dritën e të gjitha këtyre, si mund të jetë në kundërshtim me Ligjin fetar çështja e konsultimit të ndërsjellë? Dobia e madhe e konsultimit mund të provohet edhe me argumente logjike.

[177] Vallë a mund të thonë ata se ta kushtëzosh dënimin me vdekje me hetimet më të kujdesshme, me sanksionin e organeve të shumta, me provat legale dhe me një urdhër mbretëror është në kundërshtim me ligjet e Perëndisë? A mund të pretendojnë ata se ajo që ka ndodhur nën qeverisjen e mëparshme është në përputhje me Kuranin? Për shembull, në kohën kur Haxhi Mirza Akasi ishte Kryeministër, është dëgjuar të thuhej nga shumë burime se guvernatori i Gulpajganit arrestoi trembëdhjetë bejlife⁷¹ të pambrojtur të atij rajoni, që të gjithë me prejardhje të shenjtë, të gjithë të pafajshëm, dhe brenda një ore u preu kokën pa gjyq e pa asnjë sanksion nga lart.

[178] Dikur popullsia e Persisë i kalonte të pesëdhjetë milionët. Ajo u zhduk pjesërisht nga luftërat civile, por kryesisht për mungesë të një sistemi të përshtatshëm qeverisjeje dhe për shkak të despotizmit e të pushtetit të shfrenuar të guvernatorëve të provincave e të atyre vendorë. Me kalimin e kohës nuk mbijetoi as një e pesta e popullsisë, sepse guvernatorët zgjidhnin ndonjë viktimë që ua donte interesi, sado e pafajshme të ishte, nxirrnin inatin me të dhe e vrisnin. Ose për një trill, bënëin favorit të tyre një vrasës famëkeq. Askush nuk mund të fliste, sepse guvernatori kishte kontrollin absolut. A mund të themi ne se të gjitha këto gjëra ishin në përputhje me drejtësinë ose me ligjet e Perëndisë?

[179] A mund të pohojmë ne se të inkurajosh përvetësimin e arteve të dobishme e të një kulture të përgjithshme, të informohesh lidhur me të vërtetat e shkencave materiale të dobishme për njeriun, të zgjerosh sferën e industrisë, të shtosh produktet e tregtisë dhe të shumëfishosh rrugët e begatisë së kombit është në kundërshtim me parimet themelore të

⁶⁹ Kurani 42:38.

⁷⁰ Kurani 3:159.

⁷¹ Përmbaues, ndihmës sherifë. (Shën. i përkth.).

Besimit? Është vallë në konflikt me adhurimin e Perëndisë të vendosësh ligjin e rregullin në qytete dhe të organizosh distriktet rurale, rë riparosh rrugët, të ndërtoosh hekurudha, të lehtësosh transportin e udhëtimet dhe të rritësh kështu mirëqenien e popullit? Do të ishte vallë në mospajtim me porositë e ndalimet Hyjnore nëse do të vinim në punë minierat e braktisura, që janë burimi më i madh i pasurisë së kombit, dhe nëse do të ndërtonim fabrika, që sjellin komoditet, siguri e kamje për të gjithë? Ose të stimulonim krijimin e industrive të reja dhe të mbështetnim përmirësimet në prodhimet e vendit?

[180] Për Lavdiplotin! Habitem kur shoh se ç'perde u ka veshur sytë atyre dhe si i verbon ajo edhe për gjëra të domosdoshme që duken sheshit, si këto. Dhe s'ka dyshim se kurdo që të paraqiten argumente e prova konkluzive, ata, të shtyrë nga njëmijë inate e paragjykime të fshehura, do të përgjigjen: "Në Ditën e Gjyqit, kur njerëzit do të gjenden përpara Zotit të tyre, ata nuk do të thirren për t'u përgjigjur për edukimin dhe shkallën e kulturës, por do të gjykohen për veprat e tyre të mira". Le ta pranojmë këtë dhe të supozojmë se njeriu nuk do të thirret për t'u përgjigjur për kulturën dhe edukimin e tij; megjithatë, në atë Ditë të madhe të Llogaridhënies a nuk do të thirren drejtuesit për të dhënë llogari? Dhe a nuk do t'u thuhet atyre: "O prijësa e drejtues! Përse bëtë që ky komb i fuqishëm të rrëzohet nga majat e lavdisë së tij të dikurshme? Përse e hoqët nga vendi që kishte në zemrën e qendrën e botës së qytetëruar? Ju ishit fare mirë në gjendje të merrnit masa që do t'i sillnin nderim të madh këtij populli. Ju jo vetëm nuk e bëtë këtë, por për më tepër e privuat atë nga të mirat e zakonshme që i gëzojnë të gjithë. Dikur a nuk shkëlqente ky popull si yjet në qiell të pastër? Si guxuat të fikni dritën e tij duke e shndërruar në terr! Ju mund të kishit ndezur për të fenerin e lavdisë tokësore e të asaj të përjetshme; përse nuk luftuat për këtë me gjithë zemër? Dhe kur falë mirësisë së Perëndisë një Dritë flakëruese shpërtheu, përse nuk e futët atë në kristalin e guximit tuaj për ta mbrojtur nga erërat e kundërta që frynin? Përse u ngritët me tërë forcën tuaj për ta shuar?"

[181] "Kemi varur në qafën e çdo njeriu fatin e tij dhe në Ditën e Ringjalljes do t'i vemë përpara një libër të hapur".⁷²

[182] Dhe më tej, a ka në botë veprim më fisnik sesa t'i shërbesh të mirës së përbashkët? A mund të mendohet një bekim më i madh për njeriun sesa që ai të bëhet shkak i edukimit, i zhvillimit, i mirëqenies e i nderit për njerëzit e tjerë? Jo, për Zotin Perëndinë! Më e larta ndershmëri për shpirtrat e bekuar është t'i marrin fatkeqët për dore e t'i çlirojnë ata nga injoranca, poshtërimi e varfëria, të veprojnë me qëllime të pastra e vetëm për hir të Perëndisë, të ngrihen e t'i përkushtohen energjikisht

⁷² Kurani 17:13.

shërbimit të masave, duke harruar përfitimet e veta tokësore, dhe të punojnë për t'i shërbyer të mirës së përgjithme. “Ata u japin përparësi atyre para vetvetes, megjithëse vetë kanë fat varfërinë”.⁷³ “Më të mirët ndër njerëzit janë ata që i shërbejnë popullit; më të këqijt ata që i bëjnë keq popullit”.

[183] Lavdi Perëndisë! Ç'situatë e jashtëzakonshme ka ardhur tani, kur askush, duke dëgjuar të hidhet një mendim, nuk i bën vetes pyetjen se cili është synimi i vërtetë i atij që flet dhe ç'qëllim egoist fshihet prapa maskës së fjalëve. Ka, për shembull, ndonjë që, duke u përpjekur të përçojë interesat e veta personale meskine, bllokoi përparimin e një populli të tërë. Për të çuar ujë në mullirin e tij, ai lë të thahen e fishken fermat e arat e të tjerëve. Për të ruajtur udhëheqjen e vet, ai i çon pareshtur masat drejt atyre paragjykimeve e fanatizmave që shkatërrojnë vetë themelin e qytetërimit.

[184] Ky njeri, – pikërisht në çastin që kryen veprime të cilat janë anatemë në sytë e Perëndisë dhe urrehen nga të gjithë Profetët e Shenjtorët, – po qe se sheh një person që pasi ka mbaruar së ngrëni lan duart me sapun – një produkt i shpikur nga Abdulláh Buniu, një mysliman, – proteston e bërtet me të madhe se është minuar ligji fetar dhe se te ne po futen zakonet e kombeve pagane, vetëm e vetëm sepse ai fatkeq nuk i pastron duart duke i fërkuar lart e poshtë në pjesën e përparme të rrobës e në mjekrrën e tij. Duke shpërfillur krejtësisht të keqen e mënyrave të veta të veprimit, ai quan diçka të mbrapshtë e të marrë atë që sjell pastërti e finesë.

[185] O popull i Persisë! Hapi sytë! Ki mendjen! Mos shko verbërisht pas fanatikëve, çlirohu nga ky imitim i pakuptimtë i cili është shkaku kryesor që njerëzit bien në rrugën e injorancës e të degradimit. Shih gjendjen e vërtetë të punëve. Ngrehu; rrëmbe mjetet që do të të sjellin jetë e lumturi, madhështi e lavdi midis të gjitha kombeve të botës.

[186] Erërat e pranverës së vërtetë po fryjnë mbi ty; stolisu me lule si pemët e një kopshti kundërmues. Po vijnë re pranverore; përtërihu e gjelbëro si aromat e ëmbla të fushave të përjetësisë. Ylli i agimit po ndriçon, drejtoi hapat në rrugën e vërtetë. Deti i fuqisë po fryhet, shpejto për në brigjet e qëllimeve të larta e të suksesit. Uji i kulluar i jetës po vërshon, përse i çon dëm ditët në një shkretëtirë të etjes? Syno lart, zgjidh qëllime fisnike; për sa kohë ende do të zgjasë kjo letargji, do të vazhdojë kjo shkujdesje! Dëshpërimi, si këtu dhe në atë jetë, është gjithçka do të fitosh nga lëshimi ndaj vetvetes; neveria e trishtimi janë gjithçka do të korrësh nga fanatizmi, nga besimi ndaj të çmendurave e budallenjve. Konfirmimet e Perëndisë të mbështesin, ndihma e Perëndisë është afër:

⁷³ Kurani 59:9.

përse nuk thërret e nuk ngazëllehesh me gjithë zemër, përse nuk përpiqesh me gjithë shpirt!

[187] Ndër çështjet që kërkojnë rishikim e reformim të kujdesshëm është metoda e studimit të degëve të ndryshme të dijes dhe organizimi i programeve akademike. Për mungesë organizimi, edukimi është bërë kaotik e konfuz. Temave të papërfillshme që nuk kërkojnë kurrfarë përpunimi u kushtohet vëmendje e pamerituar, deri në atë shkallë që studiuesit për një kohë të gjatë harxhojnë kot mendjet dhe energjitë e tyre për gjëra që janë thjesht supozime të cilat kurrsesi nuk mund të provohen. Sepse, në fakt, studime të tilla konsistojnë në thellimin rreth pohimesh e konceptesh që një shqyrtim i kujdesshëm do të tregonte se janë jo vetëm të pagjasa, por madje bestytni të kulluara, në shoshitjen e ideve të panevojshme e në rendjen pas absurditeteve. Nuk ka dyshim se të merresh me iluzione të tilla, të shqyrtosh e të debatosh gjatë e gjerë pohime të tilla boshe s'është veçse të humbësh kohën kot e të çosh dëm ditët e jetës. Jo vetëm kaq, por kjo e pengon njeriun t'i futet studimit të atyre arteve e shkencave për të cilat shoqëria ka nevojë të ngutshme. Para se të merret me studimin e një çështjeje, njeriu duhet t'i bëjë vetes pyetjen se për çfarë shërben kjo dhe ç'fryte e rezultate do të sjellë. Në qoftë se është një degë e dobishme e dijes, domethënë në qoftë se shoqëria do të ketë prej saj përfitime të rëndësishme, atëherë sigurisht ai duhet t'i futet asaj me gjithë zemër. Në qoftë se jo, në qoftë se kjo punë qëndron vetëm në debate boshe e pa bukë, në një vargëzim të kotë hamendësimesh që nuk sjellin asgjë tjetër veç mllëfit, atëherë përse t'ia kushtosh jetën vogëlsive e polemikave të tilla të padobishme?

[188] Duke qenë se kjo temë kërkon sqarim të mëtejshëm e një shpjegim të kujdesshëm, në mënyrë që të provohet plotësisht se disa prej çështjeve që sot shpërfillen janë tejet të vlefshme, ndërkohë që kombi nuk ka asnjë nevojë për disa studime të tjera krejt të tepërta, tema jonë, dhëntë Perëndia, do të zhvillohet në një vëllim të dytë. Ne shpresojmë se leximi i këtij vëllimi të parë do të sjellë ndryshime themelore në mendimin e në qëndrimin e shoqërisë, sepse i jemi futur kësaj pune me qëllime të sinqerta e vetëm për hir të Perëndisë. Megjithëse në këtë botë njerëzit e aftë për të bërë dallimin midis qëllimeve të sinqerta e fjalëve të rrema janë të rrallë si guri filozofik, Ne megjithatë i kemi mbështetur shpresat në bujarinë e pasosur të Zotit.

[189] Për ta përmbledhur shkurt: Përsa i përket grupit që pohon se në kryerjen e reformave të nevojshme ne duhet të procedojmë me maturi, të tregohemi të duruar dhe t'i arrijmë objektivat një nga një, çfarë duan të thonë ata konkretisht me këtë? Në qoftë se me maturi ata kanë parasysh

kujdesin që kërkon shkenca e qeverisjes, mendimi i tyre është me vend e në kohën e duhur. Sigurisht, ndërmarrjet madhore nuk mund të kenë sukses duke u ngutur; në raste të tilla ngutja sjell vetëm rrënim.

[190] Bota e politikës është si bota e njeriut: në fillim ai është farë, pastaj shkallë-shkallë kalon në gjendjen e embrionit e të fetusit, fiton strukturë kockore, vishet me mish, merr formën e vet të posaçme, derisa më në fund arrin rrafshin në të cilin mund të realizojë denjësisht fjalët: “më i miri i Krijuesve”⁷⁴. Duke qenë se kjo është një kërkesë e krijimit dhe bazohet në Urtinë universale, bota politike po kështu nuk mund të evoluojë menjëherë nga nadiri i papërsosurisë në zenitin e drejtësisë e të përsosurisë. Përkundrazi, është e nevojshme që njerëz të kualifikuar të përpiqen natë e ditë, duke përdorur të gjitha mjetet që sjellin progres, derisa qeveria dhe populli të zhvillohen në të gjitha aspektet nga dita në dita, madje nga çasti në çast.

[191] Kjo botë e puhurit merr jetë dhe paraqitet e stolisur në mënyrë mahnitëse e plot hijeshi, kur falë dhuntive Hyjnore mbi tokë shfaqen tri gjëra. E para, erërat e frytshme të pranverës; e dyta, vërshimi i bollshëm i reve pranverore; dhe e treta, nxehtësia e diellit të shndritshëm. Kur, falë mirësisë së pafund të Perëndisë, këto tri gjëra janë dhuruar, atëherë dalngadalë, me lejen e Tij, drurët e degët e thata bëhen përsëri të njoma e të gjelbëra, dhe ato e stolisin veten me gjithfarë lulesh e frutash. E njëjta gjë ndodh kur kombinohen qëllimet e pastra dhe drejtësia e sundimitarit, urtia, mjeshtria dhe aftësia shtetërore e autoriteteve qeverisëse, vendosmëria dhe përpjekjet e palodhura të popullit; atëherë nga dita në ditë duken qartë efektet e progresit, të reformave largpamëse, të krenarisë dhe të mbarëvajtjes së qeverisjes e të popullit.

[192] Por në qoftë se me shtyrje e lënie për më vonë ata kuptojnë që në çdo gjeneratë duhet kujdesur vetëm për një pjesëz të vockël të reformave të nevojshme, kjo s’është veçse letargji e plogështi dhe nga një procedurë e tillë asgjë nuk do të vijë përveç përsëritjes së pafund të fjalëve boshe. Në qoftë se ngutja është e dëmshme, plogështia e mefshtësia janë njëmijë herë më të këqija. Rruga e mesme është më e mira, siç është shkruar: “Duhet të bësh mirë midis dy të këqijave”, duke iu referuar mesit midis dy skajeve. “Dhe mos e lidh dorën në qafë si koprrac, e as mos u bëj dorëlëshuar ... por kërko një rrugë të mesme midis të dyjave”.⁷⁵

[193] Nevoja e parë, më e ngutshme është t’i jepet shtytje arsimit. Nuk mund të mendohet që një komb të arrijë mirëqenie e sukses, sakohë nuk çohet përpara kjo vepër kaq e rëndësishme e themelore. Shkaku kryesor i shkarjes e i rënies së popujve është injoranca. Sot masa e popullit nuk është e informuar as për gjërat e zakonshme, aq më pak është

⁷⁴ Kurani 23:14: “bekuar qoftë, pra, Perëndia, më i miri i Krijuesve”.

⁷⁵ Kurani 17:29; 110.

në gjendje të kapë thelbin e problemeve të rëndësishme e të nevojave komplekse të kohës.

[194] Është pra e ngutshme të shkruhen artikuj e libra të dobishëm, që të tregojnë qartë e në mënyrë të padyshimtë cilat janë nevojat e sotme të njerëzve dhe ç'gjëra sjellin lumturinë e përparimin e shoqërisë. Këto shkrime duhet të botohen e të përhapen në mbarë kombin, në mënyrë që të paktën ata që udhëheqin popullin të zgjohen deri në njëfarë shkalle dhe të ngrihen e të përpiqen në ato drejtime që i çojnë drejt nderit të qëndrueshëm. Botimi i mendimeve fisnike është forca dinamike në arteriet e jetës, është vetë shpirti i botës. Mendimet janë një det i paanë dhe rezultatet e kushtet e ndryshme të ekzistencës janë si format e veçanta e kufijt individualë të valëve; sakohë deti nuk zien, valët nuk ngrihen e nuk hedhin në bregun e jetës margaritarët e tyre të dijes.

[195] *Vëlla, vetëm mendimi yt ti je,
Të tjerat s'janë veç mish e kock' mbi dhe.*⁷⁶

[196] Opinioni publik duhet orientuar drejt gjithçkaje që është e denjë për këtë ditë, e kjo nuk është e mundur ndryshe veçse duke përdorur argumente të përshtatshme dhe duke parashtruar prova të qarta, të plota e bindëse. Sepse masat e shkreta nuk dinë asgjë nga bota dhe, ndërsa nuk ka dyshim që ato kërkojnë e dëshirojnë me zjarr lumturinë e tyre, por injoranca si një perde e rëndë i mban ato larg saj.

[197] Shihni gjer në ç'shkallë mungesa e arsimit e dobëson dhe e degradon një popull. Sot (1875) nga pikëpamja e popullatës kombi më i madh në botë është Kina, e cila ka mbi katërqind milionë banorë. Nisur nga kjo, qeveria e saj duhej të ishte më e shquara mbi tokë dhe populli i saj më i lëvduari. Përkundrazi, për mungesë shkollimi në fushën e qytetërimit kulturor e material, ëshë më i dobëti e më i mjeri midis kombeve. Jo shumë kohë më parë, një kontingjent i vogël trupash angleze e franceze nisën luftë kundër Kinës dhe i shkaktuan një disfatë kaq vendimtare saqë morën kryeqytetin e saj Pekinin. Sikur qeveria dhe populli i Kinës të kishin ecur në një hap me shkencat e përparuara të kohës, të ishin të kualifikuar në artet e qytetërimit, edhe sikur të gjitha kombet e tokës të marshonin kundër tyre sulmi i tyre do të kishte dështuar dhe agresorët do të ishin kthyer të mundur andej nga kishin ardhur.

[198] Edhe më i çuditshëm nga ky episod është fakti që qeveria e Japonisë në fillim ishte e varur nga Kina e nën mbrojtjen e saj, ndërsa tani që prej disa vitesh Japonia i ka hapur sytë dhe ka adoptuar teknikat e progresit e të qytetërimit bashkëkohor, ka zhvilluar shkencat e industrinë e

⁷⁶ Rúmi, *Mathnaví*, II 2:277. Më tej vargu vazhdon:
Kopsht i rrethuar, po qe trëndafil mendimi,
Po qe se është gjemb, vetëm për zjarr i vlen shërbimi.

dobishme për popullin, duke u përpjekur me të gjitha fuqitë e aftësitë e veta derisa opinioni publik të përqendrohej mbi reformat. Kjo qeveri ka ecur sot përpara deri në atë pikë që, megjithëse popullsia e saj është vetëm një e gjashta, ose një e shtata, e asaj të Kinës, ajo ka sfiduar kohët e fundit qeverinë e kësaj të fundit dhe Kina më në fund është detyruar të bjerë në ujdi me të. Vëreni me kujdes sesi arsimi dhe artet e qytetërimit i sjellin nder, mirëqenie, pavarësi e liri një qeverie dhe popullit të saj.

[199] Për më tepër, është një nevojë jetësore të ngrihen shkolla anembanë Persisë, edhe në qytetet më të vogla e fshatrat e vendit, dhe të nxiten njerëzit me të gjitha mënyrat e mundshme t'u mësojnë fëmijëve të tyre shkrim e këndim. Po që e nevojshme, arsimi duhet bërë edhe i detyrueshëm. Sakohë që nervat e arteriet e kombit nuk do të kthehen në jetë, çdo masë që merret do të jetë e kotë; sepse populli është si trupi i njeriut, vendosmëria e vullneti për të luftuar janë si shpirti, dhe një trup pa shpirt nuk lëviz. Kjo fuqi dinamike është e pranishme në shkallën më të lartë në vetë natyrën e popullit persian dhe përhapja e arsimit do ta çlirojë atë.

[200] Le t'u përgjigjemi tani atyre që besojnë se nuk është as e nevojshme as e përshtatshme të huazohen parimet e qytetërimit, themelet e progresit drejt niveleve të larta të lumturisë sociale në botën materiale, ligjet që kryejnë reforma rrënjësore, metodat që zgjerojnë horizontin e kulturës – dhe se është shumë më e përshtatshme që Persia dhe persët të reflektojnë për gjendjen e pastaj të krijojnë teknikat e veta të progresit.

[201] Është e sigurt që, në qoftë se inteligjenca e fuqishme dhe kualifikimi i lartë i të mëdhenjve të kombit, energjia dhe vendosmëria e njerëzve më të shquar në oborrin perandorak, përpjekjet e palodhura të atyre që kanë dije e aftësi dhe janë me shumë përvojë në ligjet e mëdha të jetës politike do të kombinoheshin dhe të gjithë nuk do të kursenin përpjekjet për të shqyrtuar e peshuar të tëra hollësitë, si dhe drejtimit kryesore të punëve, ka shumë të ngjarë që, falë planeve efektive që ata do të mund të përpunonin, disa situata do të ndryshonin në mënyrë rrënjësore. Por në shumicën e rasteve ata përsëri do të ishin të detyruar të huazonin. Në fakt, në të kaluarën shumëshekullore qindra mijë njerëz ia kanë kushtuar tërë jetën e tyre vënies në provë të këtyre gjërave, derisa kanë arritur të realizojnë këto zhvillime thelbësore. Në qoftë se të gjitha këto do të injoroheshin dhe do të bëheshin përpjekje për t'i rikrijuar ato mjete në vendin tonë e sipas mënyrës sonë, për të realizuar përparimin e shpresuar, do të kalonin shumë gjenerata dhe qëllimi ende nuk do të ishte arritur. Shihni, për shembull, sesi në vende të tjera kanë këmbëngulur për një kohë të gjatë, derisa më në fund zbuluan fuqinë e avullit dhe me anë

të saj kanë qenë në gjendje të kryejnë me lehtësi punë të vështira që më parë ishin tej forcës njerëzore. Sa shekuj do të duheshin në qoftë se ne do të hiqnim dorë nga përdorimi i kësaj energjie dhe do të tendosnim çdo nerv për të shpikur një zëvendësues të saj. Është, pra, e preferueshme të vazhdojmë me përdorimin e avullit dhe në të njëjtën kohë të kërkojmë vazhdimisht një fuqi akoma më të madhe. Nën të njëjtën dritë duhen parë edhe progresi teknologjik, shkencat, artet dhe formulat politike të provuara si të dobishme të popujve të tjerë, – dmth ato procedura që gjatë shekujve janë vënë në provë në mënyrë të përsëritur dhe që me përdorimet e përfitimet e tyre të shumta shihet qartë se i kanë sjellë lavdi e madhështi shtetit dhe mirëqenie e përparim popullit. Në qoftë se të gjitha këto do t'i linim mënjanë pa ndonjë arsye të shëndoshë dhe do të përpiqeshim të gjenim metoda të tjera të reformimit, do të kalonin shumë vite e shumë jetë para se reforma të tilla të mund të realizoheshin e të viheshin në provë avantazhet e tyre. Ndërkohë “ne jemi ende te kthesa e parë e rrugës”.⁷⁷

[202] Epërsia e së tashmes ndaj së kaluarës është se e tashmja mund të marrë e të adoptojë si model shumë gjëra që janë provuar e eksperimentuar në të kaluarën, përfitimet e mëdha të të cilave janë vërtetuar në atë kohë, dhe vetë ajo mund të bëjë zbulime të reja e të rritë kështu trashëgiminë e saj të çmuar. Është, pra, e qartë se arritjet dhe përvoja e së kaluarës janë të njohura e të disponueshme për të tashmen, ndërsa zbulimet specifike të së tashmes ishin të panjohura për të kaluarën. Kjo nënkupton që brezi më i vonshëm të përbëhet prej njerëzish të aftë; përndryshe, sa e sa herë një brez i mëvonshëm nuk ka nxjerrë qoftë edhe një pikë të vetme uji nga oqeani i paanë i dijes që u përkiste paraardhësve të tij.

[203] Pa mendoni pak: le të supozojmë se, falë pushtetit të Perëndisë, mbi tokë janë vendosur disa njerëz; është e qartë se ata kanë nevojë për shumë gjëra që të sigurojnë dinjitetin e tyre njerëzor, lumturinë dhe mirëqenien e tyre. Atëherë, a është më praktike për ta t'i marrin këto gjëra nga bashkëkohësit e tyre, apo është më mirë që çdo brez i mëvonshëm të mos huazojë asgjë, përkundrazi të krijojë në mënyrë të pavarur këtë ose atë mjet të nevojshëm për ekzistencën njerëzore?

[204] Ata që do të donin të pohonin se ligjet, parimet dhe bazat themelore të progresit maksimal të një shoqërie plotësisht të zhvilluar, që ekzistojnë në vende të tjera, nuk janë të përshtatshme për kushtet e nevojat tradicionale të popullit të Persisë dhe se prandaj është e nevojshme që, brenda vetë Iranit, planifikuesit e kombit të përpiqen me të gjitha forcat të realizojnë reforma të përshtatshme për Persinë, – ata le të

⁷⁷ Nga vargu: “Atari ka kaluar përmes shtatë qyteteve të dashurisë, kurse ne jemi ende te kthesa e parë e rrugës”.

shpjegojnë më parë se çfarë dëmi mund të vijë nga të tilla importime të huaja.

[205] Po qe se vendi do të ndërtohej, rrugët të riparoheshin, fati i fatkeqëve të përmirësohej me mjete të ndryshme, të varfërit të rimëkëmbeshin, të futeshin masat në shtegun e përparimit, të shtoheshin mjetet e pasurisë publike, të zgjërohej horizonti i arsimit, të organizohej si duhet qeverisja dhe të garantoheshin ushtrimi i të drejtave të njeriut, sigurimi i njerëzve e i pronës së tyre – vallë a do të ishin të gjitha këto në mospërputhje me karakterin e popullit persian? Çdo gjë që vjen në kundërshtim me këto masa është provuar tashmë si e dëmshme në të gjitha vendet dhe nuk ka të bëjë më tepër me një lokalitet sesa me një tjetër.

[206] Këto bestytini janë tërësisht rezultat i mungesës së urtisë e të të kuptuarit, si dhe i vrojtimit e i analizës së pamjaftueshme. Në të vërtetë, shumica e reaksionarëve dhe e zvarritësve vetëm fshehin interesat e veta egoiste prapa një lumi fjalësh boshe dhe pështjellojnë mendjet e masave të shkreta me deklarata publike që s'kanë asgjë të përbashkët me objektivat e tyre të fshehtë.

[207] O popull i Persisë! Zemra është një dëshmi hyjnore; dëlire atë nga njolla e egoizmit, stolise me kurorën e qëllimeve të kulluara, derisa nderimi i shenjtë, madhështia e pasosur e këtij kombi të ndritur të shkëlqejë si agimi i vërtetë në një qiell premtues. Këto pak ditë mbi tokë do të shkasin tutje si hije e do të marrin fund. Përpiqu, pra, që Perëndia të shtrijë mbi ty hirin e Tij, që të lësh një kujtim të mirë në zemrat e në buzët e atyre që do të vinë. “Dhe bëj që të kujtohem me nderim nga pasardhësit”.⁷⁸

[208] I lumtur është shpirti që harron të mirën e vet dhe, ashtu si të zgjedhurit e Perëndisë, konkurron me të tjerët për t'i shërbyer të mirës së përgjithshme, derisa, i përforcuar nga bekimet e konfirmimet e përhershme të Perëndisë, t'i jepet mundësia që ta ngrejë këtë komb të fuqishëm në majat e dikurshme të lavdisë, t'i rikthejë kësaj toke të tharë ëmëbëlsinë e një jete të re dhe, si një pranverë shpirtërore, t'i stolisë ata drurë, që janë jetët e njerëzve, me gjethe të njoma, me lulet e me frytet e një hareje të bekuar.

⁷⁸ Kurani 26:84.

INDEKSI

A

- Abrahami
 - Ligjet e, 53
- Aleksandri i Maqedonisë
 - Pushtuesi i tre kontinenteve, 126
- Algjebra
 - E marrë nga grekët, 55, shën. 21
- Altruizmi
 - Feja jep forcë për, 170
- Amerika
 - Qytetërimi i njohur, 20
- Ammoni
 - Izraelitët u vendosën në, 140
- Andaluzia
 - Evropa i mësoi shkencat nga, 161
- Anushirvan Bujari
 - Mbret persian (531-578 A.D.)
 - i drejti, 127
- Arabët
 - Paganë, zbatonin armëpushimet, te 49 shën. 16
- Arabia
 - Praktika të paqytetëruara, 159
 - Pushton kombet, 159-162
 - Qytetërimi i detyrohet Muhametit, 10, 158
 - Shkencat, artet lulëzonin në, 159-162
- Ardhmja (e)
 - E ndritur, varet nga drejtësia, mirësia, 125
- Armatimet
 - Të kufizuara me ligj, duhet të jenë, 121
- Armët
 - Koston e mban në kurriz populli, 113-114
- Arsimi, arsimimi
 - I detyrueshëm, 199
 - Duhet të jetë i organizuar, i dobishëm, 187
 - Krerët persianë e lënë pas dore, 180
 - I masave, më e larta ndershmëri, 182
 - Mbarëvajtja varet nga, 193
 - Mungesa e, dobëson e degradon, 197
 - I nevojshëm për njerëzimin, 73-74, 171

B

- Báb-i dhe Bahá'u'lláh-u
 - Të parashikuar te Matheu, 24:36, në 100 shën. 36

Babilonia
Robërimi i izraelitëve, 142

Bamirësia
Të krishterët e praktikonin, 154

Besimi
Besimi vë në provë; Kurani, 50
Mungesa e, shkak i padrejtësisë, shtypjes, 35
Historia e Numanit, 84-96
Premton shpërblime në jetën tjetër, 170
Shërbimi i çinteresuuar favorizon, 170

Besimtarët
Kërkesat, 60-67

Bestytnitë
Pengesë për dijen e vërtetë, 187

Besueshmëria
Atribut i përsosurisë, 75

Bota
Përfitimet e, relativisht të papërfillshme, 170
Progresi i, 9
Rigjallërimi i, 191
Zili e botëve të dritës, 4

Burrat e shtetit
Të ftuar të japin llogari, 180
Renditen pas mbretërve të drejtë, 40-43

Ç

Çiltërsia
Atribut i përsosurisë, 75

D

Dashuria
Armiqtë, dashuria për, 146
Atribut i përsosurisë, 75
Miqësia, bazohet në finë, 135
Për Perëndinë, burim i virtyteve, 167
Për Perëndinë, duke fituar përsosuri, 75
Për vetveten e mbrauajtur në vetë njeriun, 170

Devotshmëria
Nuk ka të bëjë me paraqitjen e jashtme, ë

Dëlirësia
Nuk ka të bëjë me paraqitjen e jashtme, 107

Dënimi me vdekje
Kontrolli i, i nevojshëm në Persi, 177-178

Dëshira
“Virytin errëson”, poemë, 120
“Zjarr përpirës”, bën shkrumb karakterin, 109

Dija

- Dritë në zemër; Kurani, 60
- Është lumturi, 6
- Krenaria e kombit, 6
- Kriteret e, 77-82
- Margaritarë në brigjet e jetës, 194
- Progresi ka nevojë për, 105
- Sjell mirëqenie shoqërore, 6

Disiplina

- Nuk ka të bëjë me paraqitjen e jashtme, 107

Dita e Ringjalljes

- Libër i hapur, nga Kurani, 181

Ditët e Xhahilisë

- Histori: Dita e së Keqes, Dita e Mëshirës, 47-52
- Paganizmi në Arabi, 52-53
- Zakonet e, të ruajtura nga Muhameti, 50-52

Dituria

- Atributi i parë i përsosurisë, 65

Diturit (të)

- Vetitë e, 59-186
 - T'u binden porosive të Zotit, 63, 131-186
 - Të frenojnë pasionet, 63, 108-131
 - Të mbrojnë besimin, 63, 76-107
 - Të ruajnë veten, 63-75

Drejpër, Xhon Uiljam

- Zhvillimi intelektual i Evropës*, 164

Drejtësia

- Bindja e paanshme ndaj ligjit, 72
- E nevojshme për paqen, 124-128
- Feja e komandon; Kurani, 167
- Forca e, e pamposhtur, 128
- Kodi i shkruar është thelbësor për, 70
- Mbahen parasysh të drejtat e të tjerëve, 76
- Varet nga sinqeriteti i përfaqësuesve të zgjedhur, 44

Durimi

- Në fatkeqësi, 167

DH

Dhembshuria

- Atribut i përsosurisë, 75

E

Edom

- Izraelitët u vendosën në, 140

Egoizmi

- I mbujtur në vetë njeriun, 170

- Kritika ndaj të tjerëve lidhe me, 102
- I përçmuar, 7
- Egjipti
 - Islami e sundonte, 162
 - Izraelitët në, 140
- Evropa
 - Islami, qytetërimi, ligjet e, të ruajtura në bibliotekat e, 160-165
 - Mesjeta, barbare, 157
 - Moralisht e paqytetëruar, 110-118
 - Planet e luftës, 112-117
 - Qytetërimi i, i detyrohet dijes, 20
 - Qytetërim i sipërfaqshëm, imoral, 110-118
 - Zhvillimi intelektual i Evropës nga Draper*, 164-165
- Ezekia
 - Rivendosi Ligjin Hyjnor, 142
- Ezra
 - Rivendosi Ligjin Hyjnor, 142

- F**

- Fanatizmi
 - Flak tutje miqësinë, 102
 - Minon qytetërimin, 183
 - Pengon të tjerët, 99
 - Shkakton përgojime, 102
- Fati
 - I lidhur në qafën e njeriut, 181
- Feja
 - Baza e kulturës, e qytetërimit, 140-155
 - Burim: qytetërimi, virtytesh, 166-175; sakrificash, altruizmi, 170
 - Drita e botës, 131
 - Edukon në dashurinë, moralin, 150-154
 - Gjykoni nga parimet, 132
 - Mbrohet dhe përhapet, 76-83
 - Mëson virtytet, 173
 - Mjet i unitetit, i marrëveshjes, 135
 - Natyra e forcon, 171
 - Nuk e pengon progresin, 132
 - Përhapet përmes përsosurive, jo me shpatë, 83
 - Qëllimi i: lumturia, përsosja e karakterit, 83
 - Sjell lumturi, 131, 174
- Fenikia
 - Izraelitët u vendosën në, 140
- Fetë
 - Shoqërohuni për zemërsisht me të gjitha, 100
- Fëmijët
 - Mospërmbajtja, kanë nevojë për edukim, 171
- Filistia
 - Atdheu i Izraelit, 140

Filozofët

Të krishterët, të krahasuar me, 152

Firajduni, Mbret i Persisë

Sundimtar i botës së lashtë, 14

Fitzxherald, Eduard

Rubairat, cituar nga, 96 shën. (Shqipëruar nga Fan Noli)

Fjalët

Të pamjaftueshme, nevojiten vepra, 173

Franca

Luftërat me Gjermaninë, 116-117

Fryma shpirtërore

Ndihmon të tjerët, sjell përparim, 105-107

Plogështia, dënohet, 74

Themeli i: t'u kundërvihesh pasioneve, 108-109

Vetitë e, 60-66, 99-102

Fuqia

E fshehur në përpjekjen njerëzore, 123

Intelekti i njeriut, 2

G

Galeni

Të krishterët, ka lavdëruar moralin e, 151

Grekët

E morën filozofinë nga Izraeli, 141

Guximi

Atribut i përsosurisë, 75

GJ

Gjermania

Armiqësitë fetare, 117

Luftërat me Francën, 116-117

Gjinia njerëzore

Intelekti, dhuntia e parë e, 2-3

Ka nevojë për një edukator, 171

Mjerimi i, vjen nga dhënia pas orekseve të ulta, 8

Shquarsia e, i detyrohet mendjes, 5-6

Gjykatat

Është shkruar kodi thelbësor për, 70

Janë larguar nga ligji shpirtëror, 35

Gjyqet

Ligji i shkruar, i nevojshëm në rast, 70

H

Haxhi Mirza Akasi

- Kryeministër i Persisë, 177
- Hebrejtë
 - Përndoqën Jezusin, 146
- Hixhazi
 - Popujt e, barbarë para Muhametit, 158
- Huajt (të)
 - Huazimi i dijeve etj. prej, i lejueshëm, 54-59
 - Muhameti huazoi zakone nga, 49-52
 - Shoqërimi me, çon në besim, 100
- Hulagu Hani, pushtuesi i Azisë, nipi i Çengis Hanit, që e çoi pushtimin mongol deri në kufijtë e Evropës, 126

I

- Imitimi
 - Kombet e huaja, Kurani inkuajon imitimin e, 175
 - Shkakton degradim, 184
- Industritë
 - Persia ka nevojë, 179
- Instinkti
 - Nuk është burim drejtësie, 171
- Intelekti
 - Emblema e parë e Perëndisë, 3
 - Fuqia e, 3-6
- Injoranca
 - Barbare, 7
 - Shkakton egërsi, 8
- Islami
 - Arriti majat e dijes, 10
 - Bindja ndaj mund të ndryshonte botën, 76-83
 - Deklarimi i besimit, 100 shën. 37
 - Drejpër, *Zhvillimi intelektual i Evropës*, 164-165
 - Evropa i ka mësuar shkencat nga, 161-162
 - Në gjumë, duhet të zgjohet, 78
 - Spanja, qytetërimi nën, 165
 - Shpata nuk është mjet për përhapjen e, 81
 - Universitetet e Spanjës, 165
- Izraelitët
 - Atributet fisnike, 140
 - Egjipti, skllavërimi në, 140
 - Jezusi, i përndjekur; humbën pushtetin 145-149
 - Lavdëruar për virtytet, 140
 - Profecitë për ndëshkimin; Kurani, 142
 - Qytetërimi i bazuar në fe, 140
 - Rënia e fesë së, 142
 - Shpërndarja pas pushtimit romak, 142

J

Japonia
E përparuar, më shumë se Kina, 198

Jeriho
Izraelitët u vendosën në, 140

Jerovoami, futi adhurimin e idhujve, 142

Jezusi
Dishepujt e, u martirizuan, 82
Dha jetën e pasosur, 144
Ndershmëria, themeli i qytetërimit, 145
Revelacioni Hyjnor, shërim për botën, 82
Shërbesa, mësimet e, 144-148

Jordani
Izraelitët u vendosën në, 140

K

Kalifët
Fatimidët, sundonin Egjiptin, Sirinë, 162

Kanaani
Atdheu i Izraelit, 140

Karakterit
Të krishterët të transformuar për nga, 154
Moderimi, baza e, 109
E mira, gjëja më e lavdërueshme, 109

Këqija (të)
Paragjykimet, fanatizmi, 183
Plogështia, letargjia, 192

Kina
E braktisur nga Perëndia, adhuronte idhujt, 48
E degraduar për mungesë të arsimit, 197

Kiri, mbret i Persisë
Sundues i mbarë botës së lashtë, 14

Kisha Katolike
Volteri e sulmonte, 133

Kishat Protestante
Veprimtaritë, përhapja e, 78-79

Kleri
Fryma shpirtërore e, jo universale, 107

Kombet
I huazojnë shkencat nga njëri-tjetri, 58

Kombi (ose shteti)
I bazuar mbi forca legjislative dhe ekzekutive, 68

Konstandini, Perandor
Vendosi drejtësinë romake, mëshirën, 154

Konsultimi
Inkurajuar nga Kurani, 176
Parim bazë i qeverisjes, 32

Krijimi

- Përparësia e intelektit dhe e urtisë në, 3
- Krishterët (të)
 - Galeni lëvdoi moralin e, 153
 - Institucionet arsimore të themeluara prej, 155
 - Njerëz të Librit, Kurani, 48
 - Të torturuar, 82
 - Transformuan botën, 149-153
- Krishtërimi
 - Historia e Numanit, 84-96
 - Kryqëzatat, 162
 - Mesjeta, shekullar, i korruptuar, 156-157
 - Përhapja përmes veprash të shenjta, 82
 - Protestantizmi, rritja e tij, 76-83
- Kritika
 - E dëmshme për zhvillimin shpirtëror, 102
- Kryqëzatat
 - Qytetërimi evropian nis që nga, 162

L

- Laikët
 - Fryma shpirtërore e, ia kalon asaj të klerit, ë
- Letargjia
 - Dënohet, 163, 186
- Librat
 - Persia ka nevojë të ngutshme, 193-196
- Ligji (*shih edhe* Ligji Hyjnor)
 - Abrahami, 53
 - Evropian, rrjedh nga myslimanët, 160, 165
 - Fetar, 70
 - Integriteti dhe barazia e njerëzve, 26
 - Jezu Krishti, 81, 146-148
 - Lumturia dhe bindja ndaj, 163
 - Mozaik, 142
 - Muhameti reveloi, 50-52
 - Parimet fisnike të, 32
 - I Perëndisë
 - Dënimi me vdekje i kushtëzuar nga, 177
 - Despotizmi në kundërshtim me, 178
 - Mjet edukimi, 150
 - Prijësit e zgjedhur duhet ta njohin, 32
 - Politik, 166-167
 - Të vendoset në qytete, 179
 - Zbulimi i implikimeve të, 76
- Ligjvënësi Hyjnor
 - Reformat nuk janë në kundërshtim me ligjet e, 48
- Ligji Hyjnor (*shih edhe* Ligji)
 - Qëllimi i zbulesës së, 83
 - Revelacioni i nga Muhameti, 50-52

Logjika

Themelues i saj konsiderohet një sabian, 55

Lufta

Armët shkatërrojnë pasurinë, 113-122

E drejtë, 130

Koston e mban në kurriz populli, 113-114

E padurueshme, do të bëhet, 124

Muhameti huazoi transhetë nga persët, 49

Nevoja për armë moderne, 57

Përgatitjet e Evropës për, 112-113

Si të ndalet, 121-122

Shkatërrim i lumturisë, 115

Lufta Franko-Prusiane

Forca shkatërrimtare e, 116-117

Lumturia

Bindja ndaj ligjeve të Librave të Shenjtë, 131

Falë impenjimit fisnik, 7

Feja, baza e, 174

Masat janë të ndara prej, nga injoranca, 196

Mjetet për, vetitë e njeriut, 110

Objektivi i qytetërimit, 110

Qasja pranë Perëndisë, 110

Qëllimi i njerëzimit, 7

Luteri, Martin

Reformat protestante të drejta, 78

M

Masat

Edukimi i, ndershmëria më e lartë, 182

Injoranca e, perde e rëndë që i ndan nga lumturia, 196

Mbretërit

E drejtë, pozita e lartë, 39

Mbrojtësi i Besimit

Kuptimi i, 76

Medina (Jatriba)

E ndriçuar nga Muhameti, 158

Meka

Muhameti ndezi fanarin e, 158

Mendja

Krijimi i parë i Perëndisë, 3

Mesjeta

Obskurantizmi në Evropë, 20

Krishtërimi mori tatëpjetën, 157

Mëkati

Ndal progresin, 183

Plogështia, letargjia, 192

Mësimi

Detyrë e të gjithë besimtarëve, 81

Janë të nevojshme njohuritë për fetë e tjera, 65-66
Përzemërsia, 99
Të shoqëroresh me të gjitha besimet, 100
Ministrat e shtetit
Pozita e lartë e, nëse janë të mençur, të ndershëm, 40-43
Mirëqenia
Arsimi ndihma më e madhe për, 193
Mjek
I mençur, është i nevojshëm, 174
Mosbesimtarët
Të çuar në rrugë të shtrembër, 134
Muhameti
Adoptoi zakone persiane, 49
Inkurajoi shkencat dhe artet, 175
Ligji i, ruajti disa zakone të vjetra, 50-52
Mbreti Anushirvan, lëvduar nga, 127
Nuk është profet i shpatës, 81
Provat e profetërisë së, 160
Qytetërimi u përtëri nga, 10, 158-162
I sjellshëm, tolerant; Kurani, 99
Murgjëria
Plogështi shpirtërore, 74

N

Nabukodonosori
Mbret i Babilonisë, robëroi izraelitët, 142
Napoleoni
Jetë e kotë, 126
Pushtues i tre kontinenteve, 126
Natyra
Injorantët kanë nevojë për edukim, 171
Nderi
Atribut i përsosurisë, 75
Ndershmëria (të qëniti i njeri drejtë)
Edukimi i masave, 182
E natyrshme, e pëforcuar nga feja, 173
Përkufizimi i; Kurani, 167
Udhëheqja e të tjerëve në rrugën e, veprim i drejtë, 11
Ndërgjegja
Lutuni për zhvillimin e, 5
Numani
Historia: Dita e së Keqes, Dita e Mëshirës, 84-96

NJ

Njerëzimi
Njëshmëria e, 72

Njerëzit

E ndriçuar, 59-67

Njeriu

Nuk është i papërfillshëm, 37

O

Oshënarët

Plogështia shpirtërore, 74

P

Padrejtësia

Shkaktohet nga mungesa e besimit, 35

Papët

Herberti, i edukuar në Spanjë, 165

Kryqëzatat, 162

Pushteti në Evropë, 1500 A.D., 78

Paqja

Arritja e, 122

Besëlidhja, vendos, 121-122

Forca nuk çon në, 112-113

Universale, mjetet për, 121-122, 130

Paqja universale (*shih* Paqja)

Paragjykimi

Shkatërron qytetërimin, 183

Parlamentet

Duhet të jenë në frikë të Perëndisë, të pakorruptueshëm, 32

Kurani i inkurajon, 176

E zgjedhur, favorizojnë drejtësinë, 44-46

Pasionet

Të frenohen, 108-109

Pasuria

E lavdërueshme kur përdoret për të mirën publike, 47

Pavarësia

Nuk ka të bëjë me pamjen e jashtme, 107

Perëndia

Afria me, lumturia njerëzore, 110

Bindja ndaj, lavdia e njeriut, 131

Dashuria për, 11, 75

Druajtja e, 75

Emblema e, intelekti, 2-6

Persia

E ardhmja varet nga edukata, 7, 208

Dekadenca, 16, 22

Drejtësia pengohet nga injoranca, 34

Fanatikët, shkak i rënies, 185

Injoranca, e përhapur gjerësisht, 7, 16

Historia e, dituria, fuqia, 13-18
Korrupsioni, 16, 28-29
Kultura, arsimi, janë lënë pas dore, 180-187
Lavdia e kaluar është shuar, 163
Librat, botimet, ka nevojë, 194
Marrëdhëniet e jashtme, rekomandohen, 27
Muhameti huazonte zakone nga, 49
Opinion publik, i përçarë, 29
E pasur në burime natyrore, 19
Populli i, inteligjenca e lindur, 19; injorant, afetar, 34
Popullsia, e shterruar nga luftërat, vrasjet, 178
Progresi:
Qeverisja: despotike, 177-178; e para në botë, 15; vendore, e korruptuar, 28-29
Qytetërimi i lashtë, 9
Reformat të kundërshtuara nga injorantët, 22-36
Ryshfeti, duhet të hiqet, 28
Shahu: i kritikuar për reformat, 21-22; inkurajon drejtësinë, arsimin, 11, 21; i ndikuar nga Perëndia, 21; bën thirrje të luftohet për përtëritje, 186
Shkencat, e nevojshme të importohen nga vendet e huaja, 200-208
Shkollat, duhet të shumëfishohen, 196-199
Ushtria, ka nevojë për reforma, 27-29
E verbër për nevojën e, 180; varet nga drejtuesit, 200-207
Pesëlibërshi (Torahu)
Është shtrembëruar, 53
Përmban ligjet e Abrahamit, 53
Përgojimi
I dëmshëm për besimin e masave, 102
Përmbajtja
Atribut i përsosurisë, 75
Përsosuria
Atributet e, 64-75
Feja burimi i, 166-167
Nuk ka të bëjë me paraqitjen, 107
Pitagora
Filozof grek, mësoi nga izraelitët, 141
Plogështia
Dënohet, nuk është në frymën shpirtërore, 74
Policia, forca të
Për sigurimin e brendshëm, 122
Politika
Janë të nevojshme reforma, 190
Priftërinjtë
Disa herë fshehin fenë, 169
Prijsit
Duhet të kenë ndershmëri morale, 36
Zgjohen nëpërmjet arsimit, 194
Profetët
Pozita e, më e lartësuar në botën e krijimit, 39
Qytetërimet të sjella nga, 167-176

Progresi
I ndërtuar mbi njohjen e së kaluarës, 201-204
Qëllimet e pastra e çojnë përpara, 9

Pushkët
Përdorimi i atyre më moderne, 57

Pushtimi
I lavdërueshëm nganjëherë, 130

Q

Qeverisja
Drejtësia e, mbron të drejtat njerëzore, 26
Ligjvënësit kanë nevojë për fe, arsim, 32-36, 69
Sinqeriteti i, 44
Urtia e drejtësia dy flamuj të, 128

Qytetërimi
Bazuar mbi: drejtësinë, 7, 121-128; fuqinë e intelektit, 2-6; fenë, 132
Të diturit e shpirtit e ndihmojnë, 60
Edukimi çon në, 182
I jashtëm, i padobishëm, 130
Objektivi mirëqenia njerëzore, 110
Persia mund të zhvillojë një qytetërim të përsosur, 9
Shkatërruar nga: fanatizmi, paragjykimet, 185
Virtytet e; Kurani, 167

R

Realiteti i njeriut
Intelekti, urtia, 2-6

Reformat
Edukimi në, 187-189
Huazimet nga vendet e huaja, të lavdërueshme, 48-59

Refuzimi
Efekti mbi të huajt, 100

Revelacioni (Zbulesa)
Ndikimi mbi qytetërimin, 159

Ringjallja (*shih* Dita e Ringjalljes)

Roma
Pushton Izraelin, 142

Rovoami
I biri i Sollomonit, 142

Rumi, Xhelaludin
Masnavi, 62, 134-137, 195

S

Saladini

- Pushtoi Egjiptin Sirinë, 162
- Sapuni
 - I shpikur nga një mysliman, 184
- Sinqeriteti
 - Atribut i përsosurisë, 75
 - Themeli i besimit, 170
- Siria
 - E qeverisur nga Islami, 162
 - Saladini e pushtoi, 162
- Sokrati
 - Mësoi nga izraelitët, 141
- Spanja
 - Lufta civile, 117
 - Qytetërimi islamik, shkollat, 165

SH

- Shahu i Iranit (*shih* Persia)
- Shenjtorët
 - Pozita e, 38
- Shërbëtorët e Perëndisë
 - Njëshmëria e, 72
- Shërbimi
 - Aftësitë e njeriut janë dhuruar për, 7
 - Në të mirën e përgjithshme, veprimi më fisnik, 182
- Shkenca
 - E ngre njeriun në shquarsi, 26
 - Përparon nga epoka në epokë, 201
 - Produkt i mendjes, 6
 - Shoqëria është në nevojë të ngutshme për, 187
 - Zhvillon qytetërimet; nuk është në kundërshtim me fenë, 179
- Shkencëtarët
 - Pozita e lartësuar, e lavdërueshme, 41
- Shkollat
 - Persia ka nevojë të ngutshme për, 193-199
- Shkrimet
 - Burim i qytetërimit, 168
- Shpata
 - Hidhet poshtë si mjet për përhapjen e Besimit, 81-83

T

- Teologët
 - Fenerë ndriçues, mjekë, 60
 - Inkurajojnë diturinë, qytetërimin, 59
- Timurlengu
 - Jetë e kotë, 126
 - Pushtues i Azisë, 126

Titus
Pushtuesi romak i Izraelit, 142
Topat
Përdorimi i atyre më modernë, 57
Torahu (*shih* Pesëlibërshi)

U

Udhëheqësit fetarë (*shih* Teologët)
Ulematë
Gjyqtarët e arbitrazhit, 70
Uniteti
Bazuar në fe, 135
Perëndia burimi i, 136
Urtia
E pamposhtur, 128
Realiteti i njeriut, 2-6

V

Virtytet
Dëshira i errëson (poemë), 120
Qytetërim; Kurani, 167
Rrugë e mesit midis dy të këqijave, 192
Renditja e, 75
Në shërbim të masave, 182
Tërheqin shpirtrat, 100-101
Urtia e drejtësia, shumë të fuqishme, 128
Volteri
Ka sulmuar fenë, 133-138
Arsyetim i gabuar, 133

Z

Zemërgjerësia
Atribut i përsosurisë, 75
Dhënie e pasurisë nevojtarëve, 167
Zemërimi
Mbaje atë nën fre; Kurani, 167
Zemra
Dëshmi hyjnore, 207
“Flakë e ndezur nga Perëndia”, 5
Zezakët
Afrikanë, të kthyer në protestantizëm, 78

**Lista e emrave dhe e termave me origjinë nga gjuhët lindore
dhe e transkriptimit të tyre në anglisht**

Abdullah Buniu	‘Abdu’lláh Buní
Abi-Gafraj-i-Tai	Ábi-Ghafráy-i-Tá’í
Abu Sufjan	Abú Súfyán
Abul Fida	Abu’l Fidá
Alima	‘Alima
Al-xhebr ual-mukabalah	Al-jebr w’al-muqâbalah
Amri	‘Amr
Anushirvan	Anúshírván
Atari	Attár
Axha	Adjá
Bani Kahtan	Baní Qahtán
Bani Kinani	Baní Kinánih
Bani Kurajzi	Baní Qurayzih
Gulpajgan	Gulpaygán
Halit	<u>Kh</u> álid
Hanzala	Ḥanzalá
Haxhi Mirza Akasi	Hájí Mírzá Áqásí
Hirih	Hírih
Hulagu Hani	Hulágú <u>Kh</u> án
Imam Aliu	Imám ‘Alí
Imam Rizai	Imám Ridá
Isfandjar	Isfandíyár
Jatriba	Yathrib
Jaumi Alast	Yawm-i-Alast
Kabus	Qábús
Kajsi	Qays
Karad	Qarád
Kiri	Cyrus
Kurajsh	Quraysh
Masud Kaldihu	Mas‘úd-Kaldih
Masnavi	Mathnaví
Muhamet ibn Musa al-Houarizmi	Mohammed ibn Mûsâ al-Khowârizmî
Munir Lakmiti	Mundhír Lakhmit
Muxhtahid	Mujtahid
Numani	Nu‘mán
Pishdadijan	Pishdádíyán
Qitapi Ikan	Kitáb-i-Íqán
Rumiu, Xhelaludin	Rúmí, Jalálu’ddín
Zajed	Zayd
Selman	Salmán
Selxhuk	Saljúq
Shaban	<u>Sh</u> aybán
Sharik	<u>Sh</u> arík
Sheik	<u>Sh</u> aykh
Taji	Tayy

Ulema
Xhahilia

‘Ulamá
Jáhiliyyih